

UČEBNICE
Z E M Ě P I S N Á

PRO

ŠKOLY MĚŠTANSKÉ A OBEČNÉ.

SEPSAL

A N T. T I L L E.

PRVÝ STUPEŇ.

VYDÁNÍ ILLUŠTROVANÉ S 69 VÝKRESY.

CENY: SEŠ. 64 KR., VÁZ. 80 KR.

V PRAZE 1880.

NAKLADATEL F. R. A. URBÁNEK, KNIHKUPEC

PRO LITERATURU PAEDAG. A POMŮCKY UČEBNÉ.

Vydavatel a nakladatel vychov. týdeníku „Posla z Budče“, Lindnerova vychov. měsíčníku „Paedagogta“, hudebního časopisu „Dalibora“ a měsíčníku omladny českosl. „Ruchu“.

Předmluva.

Místo nového vydání „Učebné knihy obecného zeměpisu pro školy střední i měšťanské“, vydané nákladem knihkupectví I. L. Kobra a místo nového vydání „Učebnice zeměpisné pro školy obecné“ vydaného nákladem knihkupectví Fr. A. Urbánka sepsal jsem učebnici tuto dle osnovy pro školy měšťanské vysokým c. k. ministerstvem kultu a učby dne 18. května 1874 č. 6549 ustanovené.

Od dosavadního obyčeje učebných knih zeměpisných, vykládati napřed pojmy obecné a pak teprv zemi samu popisovati, uchýlil jsem se po příkladě přírodopisu Dra. Pokorného, učebně nejpřednějšího, a veden učebným pravidlem, že jednotlivé popisy jsou učňovi bližšími a snažšími než pojmy obecné, vycvičeným myšlením od představ oněch jednotlivých předmětů abstrahované či odmyšlené, a že živé popisy jsou snažší než přesné definice či výměry. V přesvědčení tom pak utvrdil mne výrok slovního kritika učebných knih zeměpisných, c. k. školního rady Schuberta ve „Zeitschrift für das Realschulwesen J. 1879“, jenž dí: „Die Betrachtung der verschiedenen Arten der Bodenbeschaffenheit ist auch aus dem Grunde zwecklos, weil in den verschiedenen Zonen und Erdtheilen selten ganz dieselben Erscheinungen wiederkehren. Es sind immerwieder besondere Fälle, die man *dort* am besten zur Sprache bringt, *wo sie wirklich vorkommen.*“

Tímto uspořádáním zeměpisného učiva dosaženo dále, že spíše postupuje s učením dějepisným zároveň.

Jména jednotlivých předmětů zeměpisných psal jsem hlavně dle atlantu od Kozenna a Jirečka.

Za vhodnou radu, kterou mi k sepisování neb při korektuře dali pp. Václav *Křížek*, ředitel c. k. reálného gymnasia táborského, Dr. Josef *Novák*, c. k. prof. v Litomyšli, Josef *Petr*, ředitel měšťanské školy litomyšlské a Jaroslav *Zdeněk*, c. k. professor v Praze, upřímně vzdávám díky.

Vedle tohoto obrázkového vydání vychází vydání lacinější výkresy opatřené, co do textu s tímto úplně souhlasné.

V LITOMYŠLI, v měsíci červnu 1879.

A. TILLE.

Zeměpis hvězdářský.

Světové strany.

Hlavní světové strany lze určit takto: Postavím-li se o 12té hodině polední na rovinu (na výkr. 1. ve průsečný bod), svítí na mne slunce od strany *polední* čili od *jihu* (*J*), postava má vrhá stín na stranu *půlnoční* čili k *severu* (*S*), a, stojím-li obličejem k severu (aby mi do něho slunce nesvítilo), mám po *levé* ruce stranu *západní* č. *západ* (*Z*), po *pravé* ruce stranu *východní* č. *východ* (*V*).

Jinak určíme světové strany *magnetickou jehlou*, jež ukazuje vždy jedním koncem na stranu *půlnoční*, druhým na stranu *polední*.

Stranu mezi *s.* a *z.* uprostřed ležící nazýváme *severozápad* (*sz.*) atd.

Obzor.

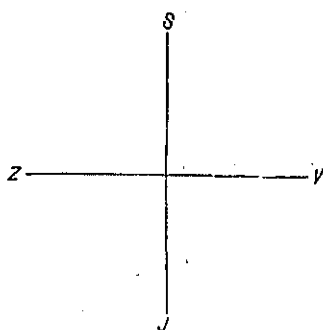
Stojím-li na moři neb na jiné rovině, vidím asi 7 km. daleko, a ohlédím-li se čili *obzřím-li* na všechny strany, přehlednu *krajinu* kolem *zaokrouhlenou*, které *obzor* říkám. Popojdu-li, obzor mi *seměni*, stoupám-li výše, *šlší se*.

Obzor jest *krajina*, kterou s jednoho místa obzíraje přehlednu. Nad obzorem klene se mi *nebeská obloha* nad hlavou nejvýše.

§ 1.

Jak hlavní světové strany určíme lzo?

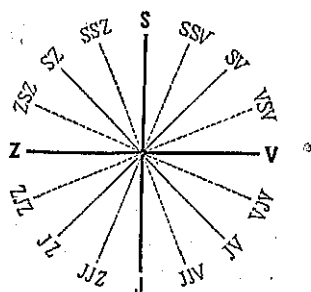
Výkres 1.

Jak jinak?

Výkres

Vedlejší světové strany.

§ 2.

Příklad.

Obzor.

Zenit.

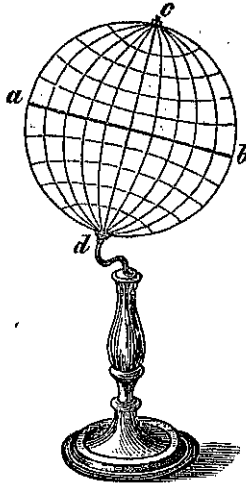
Nejvyššímu bodu na obloze nebeské říkáme *Zenit* (čili nadhlavník).

§ 3.

Jaká jest země celkem.

Jakého tvaru jest?

Výkres 3.

Země jest celkem tvaru kulatého. Země není sice koulí dokonalou, nýbrž jest poněkud *smáčknuta* čili *sploštěla* (čili *kulovnickem*), ale že jest jen velmi málo sploštěla, říkáme jí přece *zeměkoule*.

My bydlíme na *povrchu* zeměkoule, po suché zemi chodíce neb po vodě plovouce. Plavci na lodích již mnohokrát celou zemi po moři opluli. Každý náš *obzor* jest částkou či krajinou povrchu zemského.

Objem země měří 40.000 km.

Zemi celou *vyobrazuje* *me koulí*, které také říkáme *zeměkoule*, obyčejně však latinským jmenem *globus*.

Jak velika?

Jak jí vyobrazujeme?

§ 4.

Jak země se pohybuje.

1. Otáčí se.

1. Země otáčí se neustále o sebe, a to

a) od z. k v.

b) vždy za den (den a noc) čili za 24 hodiny jednou.

2. Obíhá.

2. Země obíhá okolo slunce, a to vždy za $365\frac{1}{4}$ dne čili za rok jednou.

Dráha zemská.

Dráze, kterou země okolo slunce probíhá, říkáme *dráha zemská*.

§ 5.

Osa a točny.

Příklad.

Prostředem-li skrz prostředek koule nějaký prut a otáčíme koulí okolo prutu, nazýváme prut ten *osu* té koule a konce toho prutu na povrch koule vyčnívající nazýváme *točny*. Pozorujeme pak, že, ač celá koule se točí, osa a točny se netočí.

Osa zemská

Osa zemská (na výkresu 3. *cd*) jest *myslená přímá čára*, o kterou země se otáčí. Osa zemská jde prostředkem zeměkoule, od povrchu k povrchu zemskému právě tam, kde jest nejvíce sploštělý, i jest nejkratším *průměrem* zemským.

($\frac{1}{3}$ objemu zemského = 40000 km. : 3 = 13333 km., ale osa (měříc 12722 km.) jest kratší.) Jak dlouhá?
 Točny zemské (na výkresu 3. c a d) jsou konečné Točny.
 body osy zemské, i rozeznáváme točnu severní a jižní

Čáry na povrchu zemském.

§ 6.

Na povrchu zemském čtáme:

1. Od točny severní k jižní 360 polokruhů, kterým polokruhy *polední* čili *poledníky* říkáme; dva dohromady činí *polední kruh*. Poledník běžící mimo o. Ferro sluje hlavní. Poledníky.

2. Kruh, jenž všechny poledníky pólí, sluje rovník. Rovník.

3. Na s. od rovníku 90 kruhů s rovníkem *rovnoběžných* a na j. od rovníku 90 kruhů s rovníkem *rovnoběžných*, i říkáme jim rovnoběžky. Rovnoběžky.

Poledník rozdělen jest rovníkem ve čtvrtkruhy čili kvadranty. Jak jsou rozděleny?

Každý kvadrant rozdělen jest rovnoběžkami v 90 stupňů (= 90°).

Každá rovnoběžka rozdělena jest poledníky ve 360 stupňů (= 360°).

Rovník rozdělen jest poledníky ve 360 stupňů (= 360°).

Rovníkový 1 stupeň dělíme v 15 zeměpisných míl. Jak jsou dlouhy?

Poledníkový kruh měří 40000 km.

kvadrant " 10000 "

Rovník " 40070 "

Ravnoběžka každá jest menší než rovník a to tím menší, čím dále jest od rovníku, 90tá jest točnovým bodem.

Zeměpisná poloha.

§ 7.

Nějakého místa na zemi určujeme:

1. čítajíce *stupně poledníkové od rovníku* na sever do 90°, neb *od rovníku* na jih do 90° zeměpisnou šířku; Zeměpisná: šířka,

2. čítajíce *rovníkové* neb *rovnoběžkové stupně* od hlavního poledníku na v. do 180°, neb od hlavního poledníku na z. do 180° zeměpisnou délku, délka,

Určívše nějakého místa zeměpisnou šířku i délku poloha.
 určili jsme jeho zeměpisnou polohu.

Polokoule.

§ 8.

Poledním kruhem hlavním dělíme zeměkouli ve polokouli západní a polokouli východní.

Rovníkem dělíme zeměkouli ve polokouli severní a polokouli jižní.

Západní,
východní.
Severní
jižní.

§ 9.

Jak slunce zemi denně osvětluje.

Zdálnivě.

Slunce vychází nad obzor, vystupuje po obloze až do poledne, pak sestupuje a zachází pod obzor. Od východu slunce trvá nám do západu *den*, od západu do východu *noc*.

Skutečně.

Slunce osvětluje vždy jen polovici zeměkoule, druhou polovici nechávajíc ve stínu čili ve tmě. Každé místo na zeměkouli o osu se otáčející přicházejíc v sluneční světlo má *den*, přicházejíc ve stín má *noc*.

§ 10.

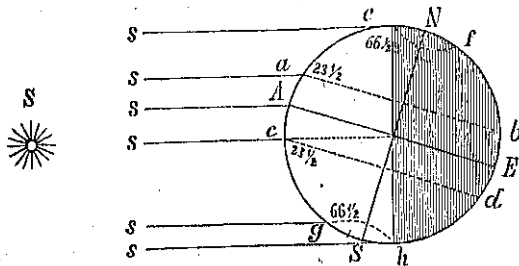
Jak slunce zemi ročně osvětluje.

Zdálnivě.

Slunce postupuje na obzoru u nás:

	<i>h. ráno:</i>	<i>h. odp.:</i>	<i>trvá hodin:</i>	<i>počíná:</i>
1. O vánocích	od 8 do 4;	den 8,	noc 16;	zima.
2. Za $\frac{1}{4}$ roku na to	" 6 " 6;	" 12,	" 12;	jaro.
3. " $\frac{1}{4}$ " " " "	" 4 " 8;	" 16,	" 8;	léto.
4. " $\frac{1}{4}$ " " " "	" 6 " 6;	" 12,	" 12;	podzim.

Výkres 4.

Jak rovník zemský leží.

Rovník zemský neleží s rovinou dráhy zemské čili s ekliptikou v téže rovině, nýbrž uchyluje se od ní o $23\frac{1}{2}^\circ$ poledníkového. Osa zemská stojí na rovníku kolmo čili úhlem 90° , stojí na ekliptice úhlem $(90 - 23\frac{1}{2}) = 66\frac{1}{2}^\circ$.

Slunce svítí: O vánocích.

1. O vánocích (na výkresu 4.) padají polední paprsky sluneční kolmo na jižní rovnoběžku $23\frac{1}{2}$ tou (cd).

Slunce o vánocích svítí za den:

- a) na jižní točnové krajiny až do $(90 - 23\frac{1}{2}^\circ) = 66\frac{1}{2}$ jižní rovnoběžky (gh) celé 24 hodin,
- b) na ostatní jižní krajiny až k rovníku (AE) dělo 12 hodin,
- c) na rovník právě 12 hodin,
- d) na severní polokouli až k rovnoběžce $66\frac{1}{2}$ té (ef) méně 12 hodin,
- e) městu Praze, která leží u 50. sev. rovnoběžky, svítí od 8 h. ráno do 4 h. odp., tedy jen 8 hodin,

f) na s. od sev. rovnoběžky $66\frac{1}{2}$ té za celé 24 hodiny ani nesvítí.

Úhrem svítí na severní (naši) polokouli kratěji a šikměji, tím i slaběji než na jižní.

2. Za $\frac{1}{4}$ roku po vánočních (21. března) trvá od točny k točně 12 hodin rovnodennost jarní.

Jindy.

3. Za $\frac{1}{2}$ roku po vánočních (22. června) svítí slunce na sev. polokouli více.

4. Za $\frac{3}{4}$ roku po vánočních (23. září) rovnodennost podzimní.

Rovnoběžka severní $23\frac{1}{2}$ tá sluje *obratník severní č. rakový*,

Rovnoběžka jižní $23\frac{1}{2}$ tá sluje *obratník jižní č. kozorohový*.

Rovnoběžka severní $66\frac{1}{2}$ tá sluje *sev. točnový kruh*.

Rovnoběžka jižní $66\frac{1}{2}$ tá sluje *již. točnový kruh*.

Zemské pásy.

§ 11.

1. Do zemského pásu *mezi oběma obratníky* (na výkr. 4. *ab, cd*) padají polední sluneční paprsky kolmo, oteplují jej nejvíce i sluje proto *zemépás horlýj*. V něm *není zimy*.

Horký.

2. Do zemského pásu *mezi sev. obratníkem a sev. točn. kruhem (ef)* a do zemského pásu *mezi již. obratníkem a již. točn. kruhem (gh)* nepadají sluneční paprsky nikdy kolmo, oteplují dva ty zemské pásy méně, pásy ty slují *mírné*, severní a jižní. V nich střídá se *čtvero ročních počasí*, jaro, léto, podzim a zima.

Mírné

3. Do zemského pásu *na s. od sev. točnového kruhu k sev. točně* a do zemského pásu *na j. od sev. točnového kruhu k již. točně* padají sluneční paprsky ještě šikměji než do zemských pásů mírných. Zemské pásy ty slují *studené*, severní a jižní. V nich *dlouhá zima* střídá se s *krátkým létem*.

Studené.

Měsíc a slunce.

§ 12.

Měsíc jest od země 380 tisíc km. daleko; slunce jak daleko jsou? jest od země skoro 150 mill. km. daleko.

Měsíc jest koule 50krát *menší než zeměkoule*, slunce jak *veliký?* jest koule $1\frac{1}{4}$ millionkrát *větší než zeměkoule*.

Slunce *otáčí se* o svou osu za 25 dní 1krát.

Jak se *pohybuje?*

Měsíc *a)* *otáčí se* o svou osu za 30 (bez $\frac{1}{2}$) dní 1krát, *b)* *obíhá* okolo země za 30 (bez $\frac{1}{2}$) dní 1krát, *c)* *obíhá se* zemí okolo slunce za 1 rok 1krát.

Slunce svítí jsouc koule velmi žhavá světlem *Jakým světlem svítí?* vlastním i osvětluje a otepluje tak naši zemi i měsíc.

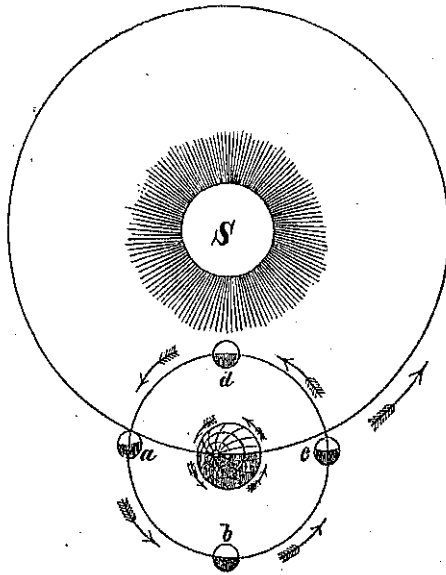

Měsíc jest koule chladná a tmavá i *odrdží* nám pouze světlo sluneční.

Výkres 5.

Výkres 6.

Když vidíme polokouli *neosvětlenou* (na výkresu 6. v *d*), říkáme jí *nový měsíc*, když vidíme *osvětlenou* polokouli celou (v *b*), říkáme jí *úplněk* a když vidíme jen *půl osvětlené polokoule*, říkáme jí *čtvrť*; čtvrti, jež po novém měsíci následuje, říkáme *čtvrť první* (v *b*), čtvrti pak, jež po úplňku následuje (v *c*), říkáme *čtvrť poslední*. Čtvrť první podobá se latinskému **D** (měsíc jakoby naznačoval, že se *Doplňuje*); čtvrt poslední podobá se latinskému **C**.

Jak měsítné čtvrti rozeznáváme?

Měsíc se *zatmí*, když obíhaje okolo země přijde *do stínu*, který země vrhá (na výkresu 7.).

Kdy měsíc se zatmí?

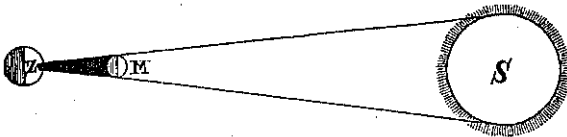
Výkres 7.

Měsícem *zatmí se nám slunce*, když měsíc obíhaje okolo země přijde mezi slunce a zemí tak, že svůj *stín na zemi vrhne* čili pozemčanům *zaslátní* (na výkresu 8.).

Kdy měsícem slunce se zatmí?

Výkres 8.

Oběžnice.

§ 18.

Slunci *nejblíže* jest *Merkur* (Dobropán), 60 millionů km., pak *Venuše* (Krasopán), 2krát tak daleko, pak *země*, 150 mill. km., pak *Mars* (Smrtonoš), asteroidy, *Jupiter* (Kralomoc), *Saturn* (Hladolet), *Uran* (Nebeštanka), konečně *Neptun* (Vodan).

Jak daleko?

Větší než země jsou jen 4 nejvzdálenější. (Výkr. 9.)

Jak jsou veliky?

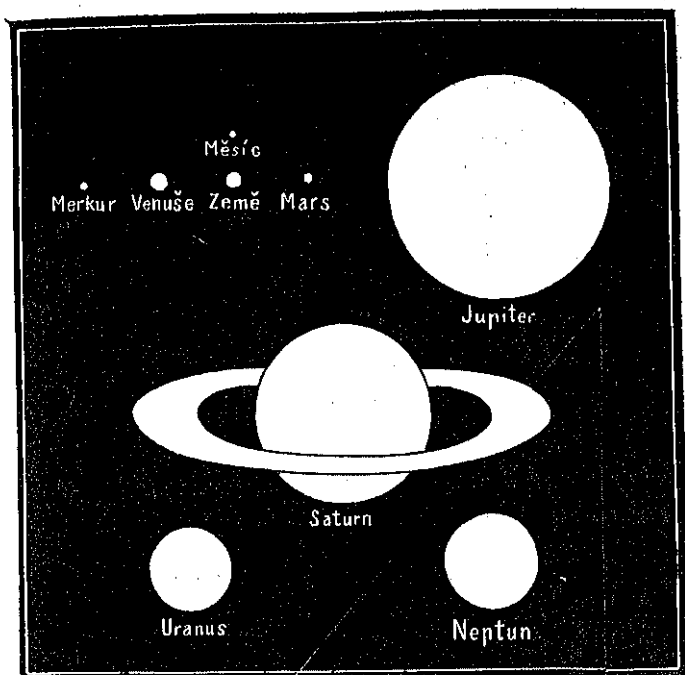
Největší jest *Jupiter* (1 1/3 tisíckrát větší než země).

Nejmenší jsou asteroidy (každá menší než náš měsíc).

- Oběžnice a) *otáčejí se o svou osu*,
b) *obíhají okolo slunce*.

Jak se pohybují?

Výkres 9.

§ 14.

Měsíce a vlasatice.

Měsíce.

Okolo *země* obíhá 1 měsíc čili družice, okolo *Jupitera* obíhají 4 měsíce čili družice, okolo *Saturna* obíhá 8 měsíců čili družic a 5 hmotných kruhů a ještě okolo některých oběžnic obíhají měsíce.

Vlasatice.

Vlasatice čili *komety* jsou tělesa tak ředounká, že skrz ně jiné hvězdy viděti lze i spodobují se v *jádro* a *světlý ohon*.

§ 15.

Sluneční soustava.

Sluneční soustava.

Slunce se všemi *oběžnicemi*, *družicemi* a *vlasaticemi*, které okolo něho obíhají, sluje sluneční soustavou.

§ 16.

Stálice.

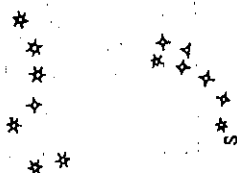
Velký vůz.

(Výkr. 10.) Na severní straně naší oblohy spatřujeme souhvězdí ze 7 leských hvězd, *stálic* to, které *stále* od sebe *stejně* jsou *veddleny* a jako naše slunce *vlastním světlem* svítí. Souhvězdí to sluje *Veliký Vůz*.

Spojíme-li zadní kola Velikého Vozu přímkou a přímku tu prodloužíme po obloze *vzhůru* 5krát, dojdeme k stálici Severce.

Od Severky jde souhvězdí řečené Malý Vůz, jenž záleží jako Veliký Vůz ze 7 stálic.

Výkres 10.

Severka.

Malý vůz.

Souhvězdí.

V pásu oblohy, kudy slunce po celý rok zdánlivě postupuje, jsou souhvězdí: *skopec, býle, bliženci, rak* a j., úhrnem 12, kterým dohromady *zodiak* (zvěrokruh) říkáme.

Souhvězdí *záleží* ze stálic. Stálice jsou hvězdy, které jako naše slunce vlastním světlem svítí a stále stejně daleko od sebe jsou vzdáleny a proto slunce čili stálice slují.

Kromě Velikého a Malého Vozu rozeznáváme mnoho jiných souhvězdí.

Mléčná dráha záleží ze stálic. Stálic jest *nesčíslně mnoho*.

Stálice jsou od nás *mnohem dále* než naše slunce.

Stálice.

Kolik jest souhvězdí?

stálic?

Jak daleko?

Svět.

§ 17.

Povázíme-li, že skoro všechny stálice jsou spíše větší než naše slunce a že od sebe mnoho millionů km. vzdáleny jsou a že jest jich počet *nesčíslný*, nemůžeme si svět jinak mysliti, než že jest skutečně *nesmírně* (ne-s-měřiti) velik, světový prostor skutečně *nekonečen* čili *bez hranic* neb *mezí*.

Svět si vyobrazujeme *světokoulí* čili *globem* *nebeským*, na který vyznačujeme stálice, jak vedle sebe na obloze tkví.

Jak velik je svět?
Jak si svět vyobrazujeme?

Výměry.

Osa zemská 11722 km. Dráha zemská 950 mill. km.
Rovník 40070 km.
Rok trvá určitě 365 dní, 5 hodin, 48 minut, 45 vteřin.

Míry.

Úlohy.

1. Načrtněme si na podlaze naší učebny *světové strany*.
2. Kdyby někdo chtěl celou zemi *objet* a denně ujet by 40 km., jak *dlouho* by konal tu cestu okolo celé země?
3. Jak *dlouho* by tu cestu konal *železniční vůz*, který ujede denně 800 km.

Úlohy.

4. *Vypočtěme* kolik km. měří a) 1 poledníkový stupeň, b) kolik m. 1 minuta, c) kolik 1 vteřina, d) 1 rovníkový stupeň.
5. *Vypočtěme*, jak dlouho by jel železničný vůz, jenž by denně 800 km. ujel, se země na slunce.
6. *Vypočtěme*, jak dlouho by letěla dělová koule uletit za vteřinu 200 m.
7. *Vypočtěme*, kolikrát jest měsíc zemi blíže než slunce.
8. *Vyhledejme* v kalendáři letošní zatmění.

§ 18.

Zeměpis mathematičký.

Obaob.

Nauka o tvaru a velikosti zeměkoule, o matematických jejích čarách, o jejím pohybování a poměru k ostatním světovým tělesům sluje *zeměpis hvězdářský* čili *mathematičký*.

Výmír.

Zeměpis mathematičký rozpráví o zemi jakož hvězdě.

Zeměpis přírodní.

Všecken povrch zemský.

(Na mapě polokouli.)

§ 19.

Pevniny.

Starý Svět.

1. *Na vých. polokouli* vyniká z moře veliký kus suché země čili pevnina Starý svět řečená, končí na jihu skalnatým výběžkem čili *mysem Dobré Naděje*, na s. mysem *Čeljuskin-em* až za 77. sev. rovnoběžkou, na sv. až na východní polokouli mysem *Východním*.

Australská.

2. *Na jv. od Starého Světa* Australská pevnina skoro obdélně okrouhlá.

Nový Svět.

3. *Na záp. polokouli* od 70. severní rovnoběžky na jih až za 50tou jižní rovnoběžku dlouhá pevnina Nový Svět.

Úhrnem.

Pevniny jsou úhrnem tři. Z nich: *Starý Svět* sahá k s. nejdále, jest nejdelší a největší; *Nový Svět* sahá na j. nejdále, jest nejštíhlejší; *Nový Holland* leží pouze na jižní polokouli a jest nejmenší.

§ 20.

Okeany.

Severní Ledový.

Jižní Ledový.

Indický.

Atlantský.

1. *Okolo severní točny* až k Starému a Novému Světu Severní Ledové moře. 2. *Okolo jižní točny* až k jižnímu točnovému kruhu Jižní Ledové Moře. 3. Mezi Jižním Ledovým mořem, *Novým Hollandem* a *Starým Světem* okean Indický. 4. *Od Nového Světa* na v. až

k *Starému Světu* a mezi oběma Ledovými moři okean Atlantský. 5. Od *Nového Světa* na z. až k *Starému Světu* a *Novému Hollandu* okean Tichý. Tichý.

Všech pět okeanův spolu souvisí i slují dohromady mořem světovým. Úhrom.

Australie. § 21.

Pevnina *australská*. Pevnina.

Ostrovj: a) Na s. *Nová Guinea*. b) Ostrovj od *Nového Hollandu* na v. a sv. v Tichém okeanu velmi četně rozložené, tak četné, že jim australské *Mnohoostroví* (Poly-nésie) říkáme. Ostrovj.

Okean *Tichý* souvisí s *Indickým* mezi pevninou a N. *Guineou* úžinou mořskou čili *průlivem Torres-ovým*. Moře.

Amerika. § 22.

Nový Svět čili pevnina *americká* rozčleňuje se ve dvě velké polovice, *severní* a *jižní*. Polovice ty souvisí úžinou zemskou čili šíjí *Panamskou*. Pevnina.

1. Od pevniny americké na s. *Grönland* a jiné ostrovj mezi ním a pevninou, kterým dohromady *souostroví Arktické* říkáme. 2. Mezi severní a jižní pevninou americkou *Západní Indie*, souostroví. Ostrovj.

Okean *Tichý* souvisí se *Sev. Ledovým* mezi *Novým* a *Starým Světem* průlivem *Behring-ovým*, s *Atlantským* na jižním cípu jižní Ameriky; Atlantský se Severním Ledovým mezi *Novým Světem* a *Grönlandem* průlivem širokým (a = e) *Davis-ovým*. Moře.

Afrika. § 23.

Afrika zabírá *Starého Světa* část jihozápadní, která jako veliký polouostrov s ostatní pevninou jen šíjí *Suezskou* souvisí. Pevnina.

Na sz. o. *Ferro*, od hl. poledníku na z.; na v. *Madagaskar* a j. Ostrovj.

Mys *Dobré Naděje* a šíje *Suezská* liší okean *Atlantský* od *Indického*. Moře.

Evropa. § 24.

Evropa zabírá *Starého Světa* část severozápadní. Pevnina.

Od 50. rovnoběžky na s. *Velká Britanie*, největší evropský ostrov. Ostrovj.

1. Okean *Severní Ledový*. 2. O. *Atlantský* zalévá se mezi Afriku a Evropu klikatým mořem *Středozemním*. Moře.

§ 25.

Asie.

Pevnina.

Asie zabírá *Starého Světa část severovýchodní*, od šije Suezské na sv. až k průlivu Behringovu.

Ostrov.

Mezi pevninou asijskou a australskou *Indické souostroví*, v něm o. *Borneo*. Na s. od něho *Japonské souostroví*.

Moře.

Okean *Atlantský*: *Středozemské moře*. 2. O. *Indický*: Mezi Afrikou a Asií *Rudé moře*, podlouhlé; mezi pevninou a Borneem *Jižní Čínské moře*. 3. O. *Tichý*; mezi Japonskými ostrovy a pevninou *Japonské moře*. 4. *Severní Ledové moře*.

Úlohy.

1. *Opakujme dle jednotlivých zemských dílů a) ostrovy a souostroví, pak b) šije, c) mysy.*
2. *Opakujme jednotlivé oceany a jich částky.*
3. *Které částky jednotlivých zemských dílů a oceánů zabírají a) jednotlivé zemské pásy, b) polokoule západní, pak východní, c) polokoule severní, pak jižní.*
4. *Vyměřme vzdálenost jednotlivých pevnin od sebe.*

§ 26.

Povrch zemský.

Zemské díly.

Evropa, Asie, Afrika, Amerika a Austrálie jsou zemské díly.

Evropa měří skoro 10 mill. □ Mm.

Austrálie méně než Evropa, Afrika jako 3 Evropy, Amerika více než 4 Evropy, Asie více než 4½ Evropy.

Souš.

Celá souš jako 13½ Evropy čili 134 mill. □ km.

Oceany.

Z oceánů největší jest Tichý, značně větší než všecka souš. Všecko moře jest skoro 3krát tak veliké jako souš; čili souš zabírá dobrou ¼, moře skoro ¾ povrchu zemského.

Úhrn.

Povrch zemský drží úhrnem asi 510 millionů □ km.

§ 27.

Vzduch.

Kde.

Vzduch vznáší se nad vším povrchem zemským asi 70 km. vysoko.

Celkem.

Vzduch celkem obaluje zeměkouli jako dutá koule asi 70 km. tlustá i sluje vzdušný obor čili atmosféra.

Evropa.

(Na mapě celé Evropy.)

Polouostrov Balkánský.

Členy.

Výkres 11.

Pevnina evropská vybíhá blížě Asie na jih polouostrovem Balkánským. Polouostrov ten souvisí jen na straně severní s ostatní pevninou evropskou, se stran ostatních jest mořem otcen.

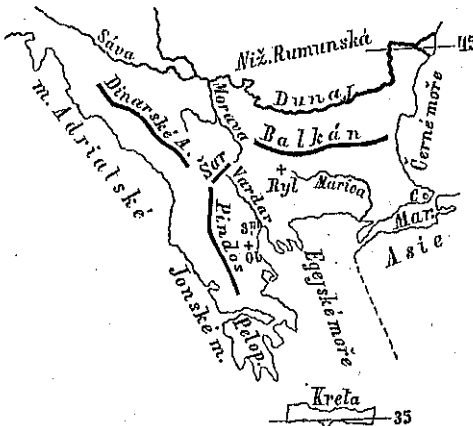
Polouostrov Balkánský sám končí na jihu menším polouostrovem Peloponés-em.

K polou. Balkánskému druží se ostrovy: na sz. Dalmátské, na jz. Jonské, na jv. pod 35. rovnoběžkou podlouhlá Kréta, na s. od ní ostatní ostrovy Kecké. Ze všech nejjižnější a největší jest Kréta (Kandie).

Páda.

Na sv. prostírá se nízká rovina Rumunská, mimo ni nalezáme jen malé ještě rovinky.

Výkres 12.

§ 28.

Členy.

Kde?

Poloponnésa.

Ostrovy.

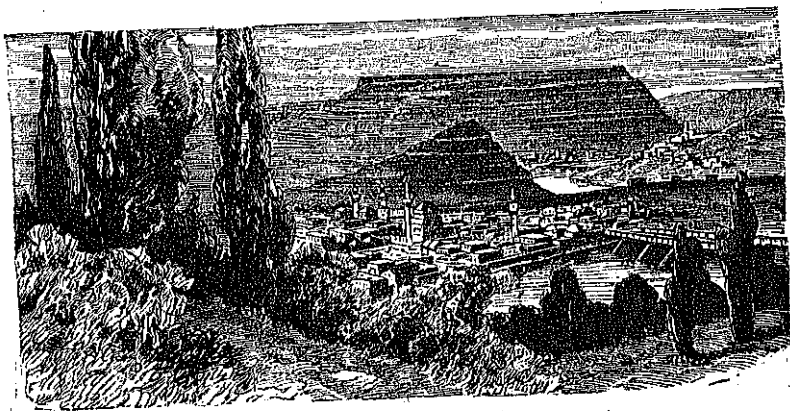
Páda.

Roviny.

Hory:
Balkán.

Od Rumunské roviny na jih pásmo horské čili pohoří *Balkánské*, postupuje od v. na z. do prostřed polouostrova. Od něho sluje polouostrov ten Balkánským. Od záp. Balkánu na jih strmí hora *Ryl*.

Část Balkánu. Pohled od s., od města Trnavy, které leží u ř. Jetvy,

- Dinarské Alpy. Opodál, břehu *severozápadního* postupují (i = y) Dinarské Alpy na jv. do prostřed polouostrova.
- Pindos. Od jihu postupuje do prostřed polouostrova pohoří Pindos. Od něho na v. strmí u břehu mořského h. *Olympos*.
- Šar. Škoro *uprostřed* celého polouostrova strmí nedlouhé pohoří Šarské.
- Jiné. Mimo tyto hory vypínají se mnohá jiná pohoří a hory a mezi nimi prohýbají se údolí.
- Úhrnem. Úhrnem pne se polouostrov *rovinami* jen z části malé, ostatně *horami*.
- Nížiny. *Rovina Rumunská* nevypíná se nad 200^m nad hladinu mořskou i sluje proto *krajina nízká* čili nížina. Mimo ni jsou nížinami jen *břehy mořské*, některá *údolí* a některé malé *roviny*; *většina* půdy pne se nad 200^m čili jest *vysočinou*.
- Vrchy. Hory pnoucí se níže 1000^m slují *hory nízké* čili vrchy.
- Středohory. *Balkán*, *Pindos* a *Alpy Dinarské* pnou se nad 1000^m ale ne nad 2500^m, i slují proto *středohory*.
- Velehory. *Ryl*, *Olymp* a pohoří *Šarské* pnou se nad 2500^m i slují *velehory*. *Olymp* strmí 3000^m vysoko i jest *nejvyšší* horou polouostrova *balkánského*.

Vodstvo.

Vodstvo.

Na sz. moře *Adriatské*, podlouhlé, v něm ostrovy *Dalmatské*.

Moře:

Na jz. moře *Jonské*, v něm o. *Jonské*.

Na jv. moře *Egejské*, v něm četné o. *Řecké*; do něho přitéká od pohoří *Šarského ř. Vardar*, od *Balkánu ř. Marica*; dále

na jv. moře *Marmara*, souvisí s *Egejským mořem* úzkým *průlivem Dardanelským*.

Moře Adriatské, Jonské, Egejské a Marmara jsou Středozemské částky moře Středozemského.

Na v. moře *Cerné*, souvisí s *Marmarou průlivem Cařihradským* (u něho město *Cařihrad*). Do něho přitéká *Rumunskou nížinou* mocný *Dunaj*. Do *Dunaje* vtéká od z. řeka *Sáva*, od *Šarského pohoří Morava*, z *Balkánu Isker*. *Sáva, Morava a Isker* vtékajíce do *Dunaje* se strany pravé čili do boku jeho pravého, slují *pobočné řeky pravé čili pobočky pravé*.

Černé.

Na jihu od Balkánu sklízejí růže.

Vzduch.

Vzduch.

Teplota.

Od Balkánu na s. padá v zimě všude sníh jako v Čechách, a ostává skoro též tak dlouho ležeti; od Balkánu na jih sníh padá a ležeti ostává jen na horách, při břehu mořském a v ostatních nížinách nepadá, aneb padá-li, hned taje.

Plodiny

Od Balkánu na jih vane vzduch značně teplejší, i daří se tu mnoho *růží* (růžový olej), *fíky*, *pomeranče*, *oliva* a jiné *stromoví vždy zelené*, v nejjihnějších krajinách i *mandlovníčky* a *pálmy*.

§ 20.

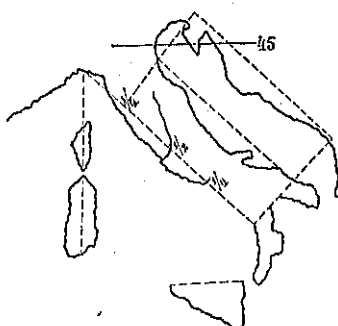
Polouostrov Apenninský.

Členy.

Členy.

Kde?

Výtres 13.

Ostrov.

Od Balkánského polouostrova západně polouostrov Apenninský, vybíhá štíhle na jv. i rozštěpuje se konečně ve dva polouostrovy.

U jižního cípu trojhranná Sicílie, od pevniny úzkým průlivem Messinským oddělena. Od ní na sz. Sardinie o málo menší, od ní na s. Korsika značně menší.

Půda.

Půda.

Etna.

Na Etně.

Apenniny.

Alpy.

Úhrnem,

Na Sicílii strní *Etna*, 3300^m vys. (Olymp 3000^m). Etna otvírá se na vrcholu svém jícnem, a z toho sopťívá horký popel a žhavou tekutou lávu. Proto sluje horou sopečnou čili *sopkou* (vulkan-em). Na polouostrově od Messinského průlivu po celé délce Apenninské horstvo pásmité, od něhož polouostrov Apenninský sluje. Skoro uprostřed Apennin ční *Gran Sasso* (= velký kámen), nejvyšší hora apenninská, ale níže než Etna. Jižněji ční u břehu Tyrhenského moře sopka *Vesuv*. Nízinu Pádskou obklopují na z. a s. velehorny *Alpy*.

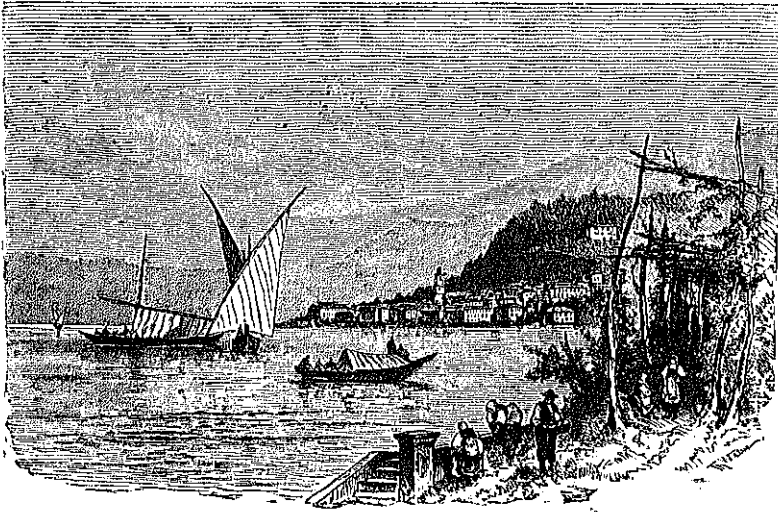
Úhrnem pne se polouostrov Apenninský i ostrovy hlavně hornatou vysočinou, nejvyšše Sicílie h. Etnou.

Vodstvo.

Vodstvo:

Na sv. moře *Adriatské*. Do něho přitékají rovinou Pádskou řeky *Pád* a *Adiže*. Do Pádu teče s leva po-
bočka (c = ě) *Ticino* vytékající z jezera *Comského*.

Jednotlivě.

Jezero Comské. V pozadí Alpy.

Na jv. moře Jonské zalévá se mezi jihoitalské polouostrovy zálivem *Tarent-ským*.

Mezi ostrovy a polouostrovem moře *Tyrrhenské*. Do něho skoro uprostřed západního břehu vtéká řeka *Tibera*, severněji *Arno*.

Největší italská řeka jest *Pád*. Moře *Adriatské*, *Jonské* a *Tyrrhenské* jsou částky moře *Středozeenského*.

Uhrnem.

Vzduch.

Vzduch:

V *Pádské nížině* jest mnohem tepleji než v nížině *Va-* v nížině Pádské.
lašské, ač jsou obě od rovnku stejně vzdáleny, a to hlavně tím, že velehory *Alpské* jí proti studenějším větrům *se-*
verním dobře ohražují. V *Pádské nížině* daří se ovoce *jižní*.

a) Na *úpatí* velehory *Etny* vane vzduch ještě *te-*
plejší, tu sníh nikdy nepadá, i daří se *oliva* a jiné *stromoví* vždy *zelené*, ano i *palmy*. b) Na *vyšších stránkách* *té* *velehory* sníh v zimě *padá* a *ležetí* *ostává* jako u nás, i *daří* se již jen *tmavé stromoví* *jehličné*. c) *Na vrcholu*,

Na *Etně*.

ve výšce čili patře nad 3000^m vane vzduch již tak řídký a chladný, že i v samém létě tu leží snh. Patru tomu říkáme *patro věčnosněžné* a částe, která je od patra nižšího liší, *sněhová hranice*.

Uzemem.

Uzemem jest polouostrov italský *teplejším* vzduchem ovanut než *Balkánský*, a to *proto*, že jest méně hornatý a na s. Alpami chráněn.

§ 30.

Polouostrov Pyrenejský.

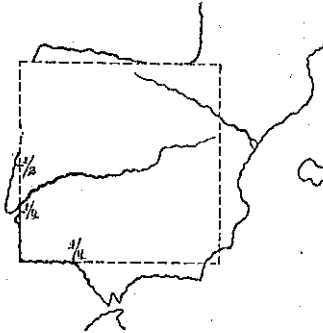
Členy:

Výkres 14.

Členy.

Kde?

Myay.

Pyrenejský polouostrov vyběhá od evropské pevniny *na jz.*, jest nejzápadnější z jihoevropských, skoro čtyřhranu podoben. Na jihu končí naproti Africe mysem *Gibraltarským* a ještě jižnějším *Tarifským*. Na jz. končí mysem *Vincentským*, na z. *Rocou* (= skálou).

Ostrovy.

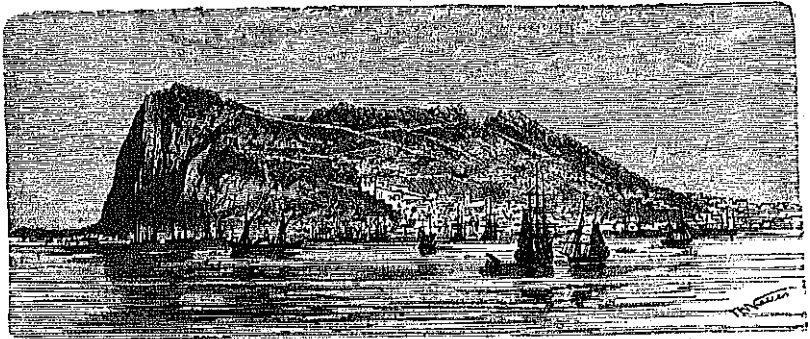
Na v. *Baleary*.

Páda:

Páda.

Pyrenejo.

Na s. velehorské *Pyreneje* věčnosněžné. *Pyreneje* ohražují jako příkrá hradba polouostrov na s., od nich dostal i jméno.

Gibraltar, mys a město.

Na sev. kraji, na z. od Pyrenejí hory *Kantaberské*, jižně od nich *rovina Staro-Kastilská*, jižně od ní *rozhoří Kastilská*, jižně od něho *rovina Novo-Kastilská*, oddělena od Pyrenejské nevelikou nížinou *Eberskou* (v ní ř. *Ebro*), na jižním kraji *pohoří Nevada*. Sierra (= pohoří) Nevada (= sněžné) oddělena jest částečně od ostatní vysočiny *nížinou Andaluskou*. Z Nevada strmí nejvýše věčnosněžná velehora *Mulahacen*, (o 500^m) výše než balkánský Ryl (ten 3000^m).

Vysočina Španělská.

Uhrnem pne se polouostrov Pyrenejský hlavně *vysočinami* dvěma, Pyrenejskou a Španělskou, *nejvýše* h. *Mulahacem*.

Uhrnem.

Vodstvo.

Vodstvo.

Na jv. moře *Středozemské*. Do něho z hor Kantaberských: Nížinou Eberskou *Ebro*, naproti Balearům. U mysu Gibraltarského nešíroký *průliv Gibraltarský*. Do *širého Atlantského oceánu* teče nížinou Andaluskou *Quadalquivir*; severněji *Quadiana*. Planinu Novo-Kastilskou protéká (*j = ch*) *Tajo*, Staro-Kastilskou *Duero*. Na s. moře *Biskajské*.

Vzduch.

Vzduch.

Vzduch vane podobně teplý jako v Itálii, *nejteplejší* v nížině Andaluské.

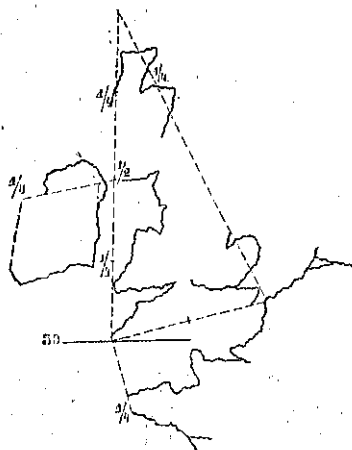
Britské ostrovy.

1. Od 50. severní rovnoběžky na s. táhne se klikatobřehá *Veliká Británie*. 2. Na z. od ní menší *Irsko*. 3. K sev. cípu Veliké Británie druží se drobné ostrovy *a*) od sev. cípu na z. *Hebridy*, *b*) na s. *Orknejské* a *c*) (*Setlandské*) *Shetlandské*, v š e c ky skalnaté.

V Irsku pnou se *hory* jen po různu, a málokteré nad 1000^m, ostatně *nízké roviny*.

Ve Veliké Británii na s. *hory Skotské*, ostatně z polovice *nízké roviny*.

Výkres 16.

§ 81.

Ostrovy.

Páda.

Vodstvo. Od Veliké Britanie na jih k pevnině široký *práh* Kanal. Na z. k Irsku *moře Irské*. Na v. *moře Severní*, do něho ústí se ř. *Temže*, krátká, ale široká a hluboká, že do ní největší lodě plují.

Vzduch. Celé Irsko a skoro celá Veliká Britanie leží severněji než *Čechy*, ale vzduch tam vane v zimě méně *chladný* než v *Čechách*, a to tím, že širé moře nikdy nezamrzájc blízký vzduch v zimě otepluje.

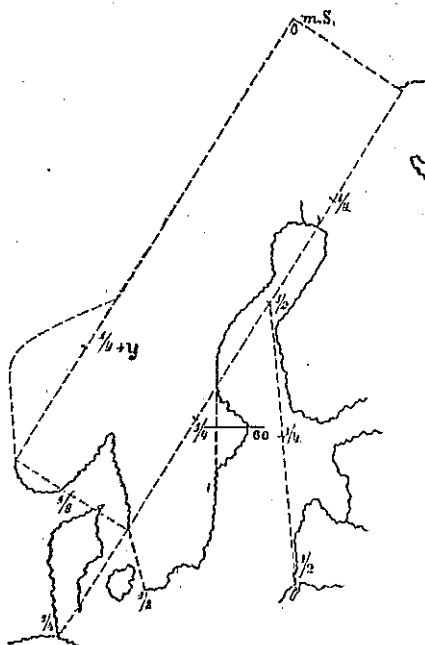
§ 32.

Severoevropské polouostrovy.

Jutsko.

Na s. vybíhá polouo. Jutský, k němu na v. druží se o. *Seeland* a ostatní *ostrov* *Dánské*, i pnou se jako i Jutsko jen *nížinami*.

Výkres 16.

Skandinávie:

Severněji leží *polouo. Skandinávské*, zatačí se od ostatní pevniny na *jjz.* i šíří se až naproti Jutsku, roz-
bíhá se ve dva okrouhlé polouostrovy. Na s. vybíhá
nejdále *mys Kyn* a na jednom blízkém ostrůvku *mys*
Severní.

Člony.

Hory.

Podél záp. břehu vypíná se horstvo Skandinávské
dlouhé a široké. Do něho prohýbají se úzké choboty

mořské a jiná úzká údolí délce jeho napříč, mezi nimi pnou se *širé hřbety horské*, ze hřbetů těch vynikají *pořídka skalnaté vrcholy*. V jižní končině strmí vrchol *Ymes*, nejvyšší v Skandinavii (mnohem nižší než apenninský *Gran Sasso*). Úhrnem jest Skandinavské horstvo *hmotnaté*. Od horstva Skandinavského k jv. níží se půda v pahorky a nízkou rovinu *Baltickou*.

Rovina.

Od sev. cípu skandinavského na jv. vyčníhá polouo. Kola, *nížký*, naproti němu menší *polouo. Kanin*.

Kola.

Severní Ledové moře: mezi Kolou a ostatní pevninou *Bílé moře*.

Vodstvo.

Atlantský okean: *Severní moře*. Mezi Jutskem a oběma jižními skandinavskými polouostroví široké *práhly Skager Rak* a *Kattégat*. Do tohoto přitéká ř. *Göta* z jezera *Venerského*. Od Skandinavie na v. moře *Baltické*, vyčníhá na s. podlouhlým *zálivem Botnickým*, do jehož sev. cípu ústí se ř. *Tornea*.

V Jutsku a v jižním cípu skandinavském mírní blízké *širé moře* jako na o. Britských zimní mrazy, i daří se tu ještě *pšenice* a *ovocné stromy* a rostou *mohtné buky*. Na horách však, ačkoliv nižší jsou než Apeniny, leží mnoho *věčného sněhu*, na s. od točnového kruhu běží *sněhová hranice* níže 1000 m nad mořem. V patře věčnosněžném taje někdy snh u vodu, ale voda ta na širých hřbetech a v roklích horských opět zamrzá a tvoří *ledová pole* čili *ledovce*. Ledovce ty *smýkají se* dolů i pod sněhovou hranici.

Vzduch.
V nížinách.

Na horách.

U mysu Kynu trvá nejdelší noc *dva měsíce*.

Nejsevernější evropské ostrovy.

§ 33.

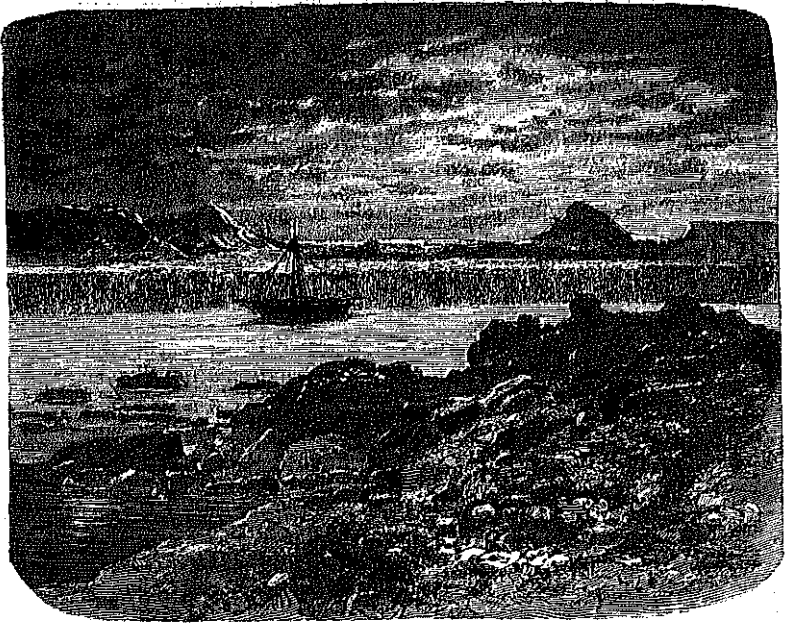
Od Skandinavie daleko na z. leží na severním kraji okeanu Atlantského o. Island, větší než Irsko. V jižní končině mocná sopka *Hekla*, mimo ni mnoho soplek a jiných hor. Na s. od Hekly vytryskuje ze země ob čas mocný pramen horké vody, *Geisir*, až 80 m vysoko.

Island.

Od Skandinavie na s. *Špicbergy*, na sv. Země *Fran-tiška Josefa* až za 80tou sev. rovnoběžkou, souostroví. Od něho na jih *Novaja Zemlja*, dlouhé dva ostrovy, na v. od nich k asijské pevnině *moře Karské*. Ostrovy tyto leží v sev. studeném pásu, pnou se horami i ta jsou k studeny, že na nich *lidé neobývají*.

V Sev. Ledovém moři.

Krajina ze Špicbergů.

§ 34.

Trup severovýchodní.

Páda.

Páda.

Kae.

Od dlouhé hranice asijské na jz. prostírá se pevnina evropská kromě polouostrovů čili pevninský trup i *úží se* k moři Baltickému a Černému, jakož polovice trupu severovýchodní, větší. Od trupu toho *odbočují polouostrovy*: na s. *Kanin* a Skandinávie s Kolou, na j. do Černého moře *Krim*, čtyrhramný.

Ural.

Od *Karského moře* podél poledníku 77ho skoro přímo na jih postupuje horstvo Uralské, asi od 70—50° s. š. (tedy asi 20 stupňů poledníkových = 20×111.1 km. = 2222 km. dlouhé.) Ural vypíná se *znendhla* jako horstvo *pásmité*, výšky jen prostřední.

Kaspická proláklina.

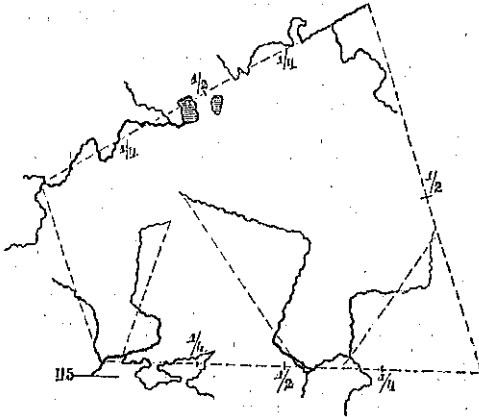
Od Uralu na jz., podél velikého jezera Kaspického *rovina Kaspická*. Rovina ta pne se výše než hladina jezera toho, ale *níže než hladina moře* Černého a světového vůbec (a to i 25^m níže) i sluje proto *proláklina*.

Rovina Ruská.

Kromě horstva Uralského prostírá se všecken štrý trup severovýchodní rovinou Ruskou (čili Sarmatskou) *velerozsáhlou*, (i Kaspická proláklina jest její částí).

Rovina Ruská zabírá téměř polovici vší Evropy, pne se z okolních moří nízko i stoupá do vnitř jen velmi znenáhla čili velmi povlovně. Na ní nejvýše se pne nevysoká vršina Valdajská.

Výkres 17.

Řeka Volha.

Volha.

Volha počíná čili pramení se ve vršině Valdajské Pramen a ústí. a ústí se v jez. Kaspické několika rameny č. deltou.

Přímá čára od pramene jejího k ústí čili přímka Přímka a vývoj. její směřuje na jv. *Tok* však uchyluje se od přímky úhlem velikým, skoro pravým k sv. a menšími ještě oklikami, i vyvíjí se čili běží *vývojem* skoro dvakrát tak dlouhým.

Do Volhy vtékají řeky jiné: po boku pravém *Oká*, Pobočky. kteráž pije ř. *Moskvu*; po boku levém od Uralu mocná *Kama*. Řekám těm říkáme řeky pobočné čili pobočky, Volze, že pobočky pije, ale sama do jiné řeky nevtéká, řeka *hlavní*.

Okršlele zemskýj, jenž mezi všemi pobočkami řeky Volhy leží, a ze kterého tedy Volha vody sbírá, zabírá část Uralu a velikou část roviny Ruské i sluje *poříčí* ř. Volhy čili Povolží. Poříčí.

Vodstvo.

Vodstvo.

Na s. Severní Ledové moře; do *Karského moře* Severní Ledové moře. ústí se *řička Kara* i značí nejsev. a nejvých. *hranici* evropskou. Naproti Novaji Zemi vyléká uralská mocná ř. *Pečora*, u ní v rovině širé močály, *tundry* řečené.

Do *Bílého moře* vtéká *Severní Dvina* a *Oněga*. Atlantský ocean:

- m. Baltické. *Baltické moře* zalévá se do trupu severovýchodního na v. dlouhým zálivem *Čuchonským*, na jv. kratším *Rižským*. Do vých. cípu zálivu Čuchonského přitéká z velkého jezera *Ladogy* krátká ale široká ř. *Něva*. Do *Ladogy* přitéká voda od v. z jez. *Oněgy* a od z. ze četných jezer *Čuchonských*.
Do zálivu Rižského *Západní Dvina*, od vršiny *Valdajské*.
Jižněji ř. *Němen* ústí se do jezera čili *limanu*, které jen úzkým jazykem zemským čili *kosou* od moře jest odděleno.
- m. Čorné. Do *Černého moře* ř. *Dněstr*, *Bug*, a od vršiny *Valdajské* mocný *Dněpr*.
Moře Azovské s Černým spojeno jest průlivem *Kerčským* (u něho město *Kerč*). Do *Azovského* ř. *Don*. Do moře Černého blízko průlivu *Kerčského* ř. *Kuban*.
- Kaspické jezero. Do jezera *Kaspického*: *Terek*, značí s *Kubanem* hranici asijskou. *Volha*. Z hor *Uralských* řeka *Ural*, značí hranici asijskou.
- Úhrnem: Úhrnem oblévají trup severovýchodní moře (s jezerem *Kaspickým*) čtyři, kromě *Severního Ledového všecky vnitřní*.
- Jezera. Z jezer největší jest *Kaspické*, které však již v *Asii* leží, z evropských *Ladoga*, pak *Oněga*. Úhrnem jest jezer mnoho.
- Řeky. Z řek největší jest *Volha*, pak *Dněpr*, *Pečora*. Úhrnem tekou tu řeky mnohé a velké.

Vzduch.

Vzduch.

- V sev. končinách. V severních končinách vane vzduch velmi studený, proto že 1. leží dleem v sev. studeném zemském pásu, dleem blízko něho, a 2. že na sev. straně jsouc nízká, studenějším větrům severním jest otevřena. V studeném tom vzduchu šfére močály, tundry, skoro po celý rok ani nerozmrzají a nevysychají.
- V ostatní rovině. V ostatní rovině *Ruské* v zimě bývají mrazy přisnější než v krajinách západoevropských, které leží blíže širého oceánu.

§ 35.

Alpy.

(Na mapě střední Evropy.)

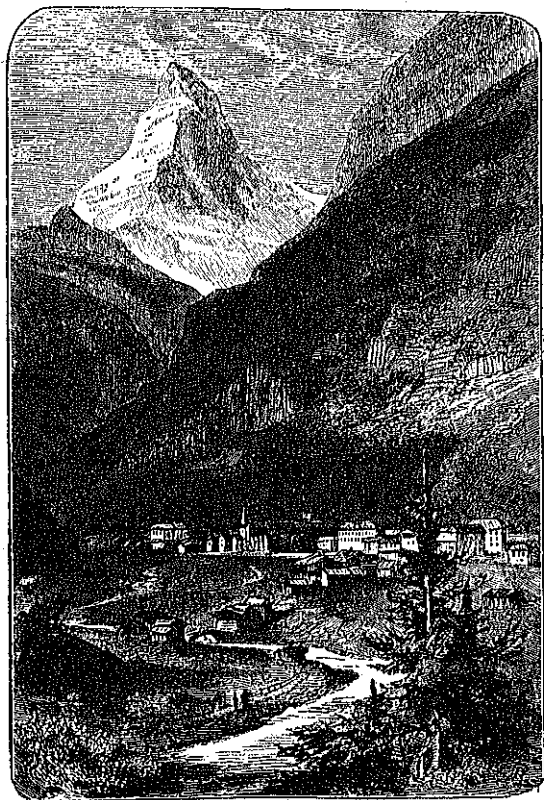
I. Západní.

Alpy západní.

Mezi *Apeniny* a *Alpami* prohýbá se sedlo *Tendské* (u něho městy *Tenda*). 1. Od něho na z. a od moře *Středozemského* na s. pnou se *Alpy Přímořské*.

2. Od nich na s. Alpy *Kottické*, z nich ční h. *Viso*, na níž pramení se ř. Pád, a západněji (*Olan*) *Olan*.

3. Na s. Alpy *Grajské* až k sedlu *Malého Bernarda*, odtud teče ř. *Dora Baltea* do Pádu údolím mezi Alpami západními a středními. Z Grajských nejvýše strmí hora (*Iséran*) *Iséran*, u ní pramení se ř. *Iséra*.

Matterhorn.

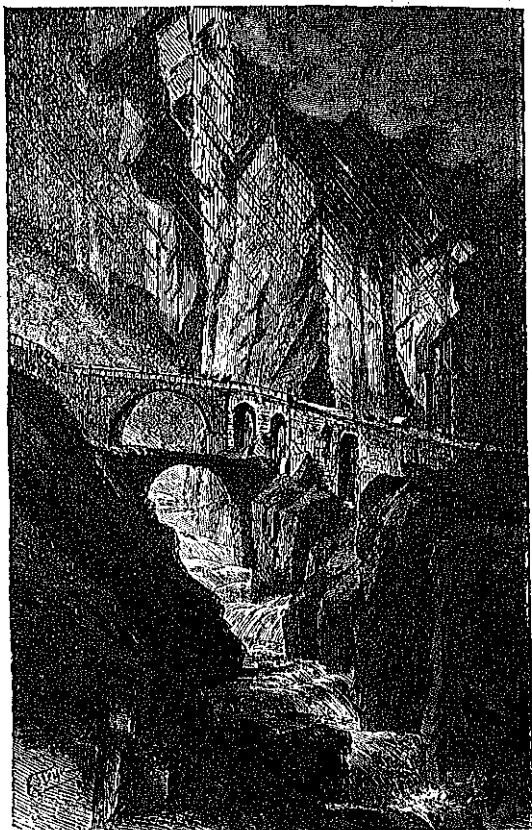
Alpy západní úhrnem od sedla *Tendského* k sedlu *Malého Bernarda*, mezi rovinou *Pádkou* a údolím řeky *Rónu*. Úhrnom.

Alpy střední.]

II. Střední:

1. Na s. od *Malého Bernardu* velehora (*Monblan*) *Mont Blanc* (4800 m.), náleží k Alpám *Peninským*. Z nich strmí špičatý *Matterhorn* a j. velehorské vrcholy. a) praehorské,

2. Na sv. Alpy *Lepontské*, prohýbají se sedlem *Gotthardským* a postupují až k *přesmyku Splügenu*, u kterého rozvírá se údolí *Via Mala*, strmými stěnami dlouhé propasti podobno. Ne daleko Gotthardu pramení se ř. *Rón*, řeka *Rýn*, který tvoří veliké jezero *Bodamské*.

Silnice na sedlo sv. Gottharda jde přes Čertův most, pod kterýmž teče ř. Reuss na s.

3. Od *Lepontských* na sv. *Rhetické* až k sedlu *Brennerskému* (u něho ves *Brenner*), na jich hřbetě leží rozsáhlý ledovec *Oetzthalský*.

b) vápencové,

B. K *prahorským* těm *Alpám* druží se: 1. *Bernské*, tvoří s *Peninskými* a *Lepontskými* hluboké údolí *Walisské*, kterým teče horní *Rón* do jezera *Ženévského* (u něho město *Ženéva*), z nich strmí mohutná *Panna*.

2. Od *Bodamského* jez. na v. *Bavorské*.

3. Na jv. od Rhetických Alpy *Ortleské*, na v. ku příčnému údolí ř. *Adiže*, z nich strmí h. *Ortles*.

C. Mezi jezerem Ženevským a Bodamským táhne se planina *Švýcarská* a od Bodamského na sv. *Švábsko-Bavorská*.

Via mala (= cesta zlá).

Alpy střední úhrnem postupují od Malého Bernhardu až k Brenneru, o polovic delší než A. západní, i liší se v *Alpy prahorské* a *Vápencové severní a jižní* a planinu *Švýcarskou*.

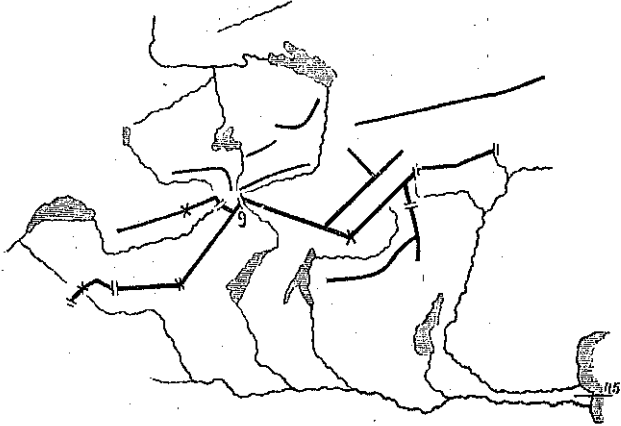
Úhrnem.

III. Východní:

Alpy východní.

- a) prahorské, A. 1. Od Brenneru na v. *Vysoké Tauury*, nejvyšší hora *Veliký Glockner*. 2. Dále *Nizké Tauury* a jiné jsou prahorské.
- b) vápencové, B. *Severní Vápencové*. 1. *Bavorské* na v. od přiténého údolí ř. Innu. 2. *Salcurské*. 3. *Rakouské*.
C. *Jižní Vápencové* postupují od ř. Adiže na v.
- d) předhory, D. *Předhory*: 1. U Vídně *Vídeňský les*. 2. Dále na v. *Bakonský les*.

Výkres 18.

Úhrnem.

Alpy východní úhrnem postupují od Brenneru na v. až končí *Lesem Bakonským*, dvakrát tak dlouhé jak Alpy západní; liší se v Alpy *Prahorské*, *Vápencové* jižní a severní a nižší *předhory*. Nejvýše střímí *Velikým Glocknerem*.

Alpská vysočina:

Alpská vysočina.

kde

Alpská vysočina vypíná se od sedla *Tendského*, moře *Středozemského* a nížiny *Pádské* na z. až k údolí dolního a středního *Rónu*, na s. až k údolí *Dunaje horního*, na v. až k rovinám středního *Dunaje*, na jih k údolí ř. *Sávy*.

jaká?

Hory.

Alpská vysočina pne se namnoze nad 2500^m vysoko čili *velehorami*, asi 1111 km. *dlouha*, šíří se i dvěma planinami, ale hlavně horami pásmitými. Nejvyšší pohoří jest *Penninské*, hora *Mont Blanc* (4800^m).

Vzduch.

Na horách alpských běží sněhová hranice u výši *Sněhová hranice*. 2600^m. Nad ni čili do *patra věčnosněžného* vynikají

alpské vrcholy mnohé, ano i hřbety. Se hřbetů těch četné ledovce po nakloněných roklích znenáhla dolů se smýkají.

Ledovce.

Vysočiny okolo Alp.

§ 36.

Vysočina Francouzská.

Francouzská:

1. Na z. od dolního Rónu *Sevenny*, dlouhé to pohoří, od něho vybíhají mnohá jiná. část.

2. Na s. od údolí středního Rónu a na z. od planiny Švýcarské *Jura*, pásmité hory.

3. Na z. od roviny u středního Rýnu *Vogesy* a dále jiné hory.

Úhrnem vypíná se vysočina *Francouzská* od údolí Rónského a roviny Rýnské na z.; ční jen nižšími *středohorami*.

Úhrnem.

Vysočina Českoněmecká.

Českoněmecká:

Na v. od středního Rýnu *Schwarz-wald* (= černý les), lesnaté to středohory. Na sv. *Jura Švabský* a *Jura Franský*. *Smrčiny*. Od Smrčin vybíhají na sz. *Duryňský Les*, na jv. *Český Les* a *Šumava*, na sv. *Krušné hory*, od těch na jv. *Sudety* až k horní Odře. Z nich nejvýše strmí bezlesý vrchol *České Sněžky* (1601 m.).

část.

Kromě těchto pohoří ještě *jiná*.

Úhrnem pne se Českoněmecká vysočina mezi ř. Rýnem, Odrou a Dunajem, a to různými pohořími, pahorkatými krajinami čili pahorkatinami, nejvýše horou *Sněžkou*.

Úhrnem.

Karpaty.

Karpaty:

1. Od ř. Odry na jv. pnou se *západní Karpaty* až k přemyku *Dukelskému* (u něho městyš Dukla). Z různých pohoří západokarpatských, nejvýše strmí *Tatry* lysým skalnatým hřbetem, z něho vynikají vrcholy velehorské (nad 2500 m.), nejvýše štít (= špička) *Gerlachovský* (2650 m.).

část.

2. Na jv. postupují *střední Karpaty* užší a nižší.

3. Na jih šíří se *východní Karpaty* mezi nížinou Rumunskou a Uherskou až k ř. Dunaji.

Úhrnem pnou se *Karpaty* od Odry na jv., polokruhem od Dunaje zase k Dunaji, pnou se mnohými pohořími, nejvýše *Tatrami*, kteréž nad míru středohorskou (nad 2500^m) se vypínají, a to nejvýše h. *Gerlachovskou*.

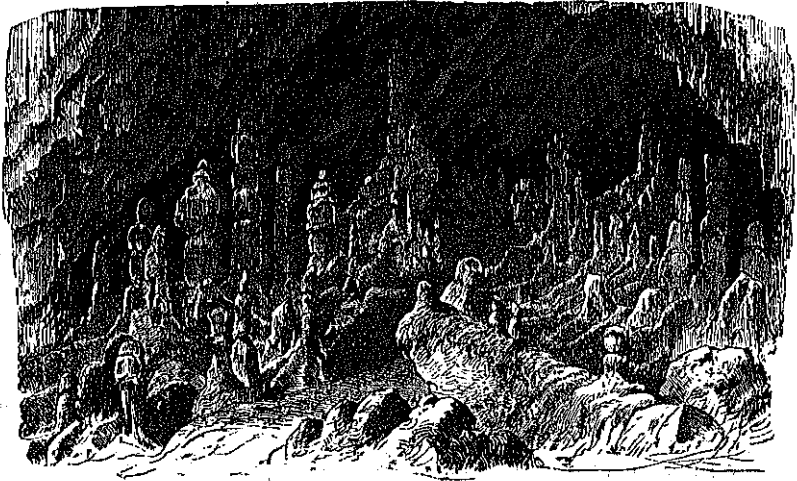
Úhrnem.

Kras.

Kras.

Od severo-vých. cípu Pádské nížiny na jv. a od ř. Sávy na jih pne se *vysočina Krasová* do *polouostrova Istrie* a do polouostrova Balkánského i náleží tedy

Kalvarie v jeskyni Postojenské.

k trupu evropskému jen částí velmi skrovnou. Kras pne se horami křídoučtvarnými, ostrohřbetými. V něm rozsáhlá *jeskyně Postojenská* a mnohé jiné.

Úhrnem.

Vysočiny okolo Alp úhrnem.

Úhrnem pne se okolo alpských velehor *čtvero* vysočin, od Róny na z. a na s., od Dunaje na s. a na v. a od Sávy na jih. *Nejvýše* ční Karpatská, ta nejvýše velehorskými Tatrami, ostatní všecky středohorami.

§ 87.

Dunaj.

Toky a pobočky.

1. *Tok horní* pramení se ve Schwarzwaldu, liší vysočinu Českoněmeckou od Alpské až k nížině Uherské i pije alpskou ř. *Inn* a ř. *Moravu*. 2. *Tok střední* protéká nížinu Uherskou až k Rumunské i pije ř. *Tisu*, *Drávu*, *Sávu* a *Srbskou Moravu*. 3. *Tok dolní* protéká nížinu Rumunskou, pije ř. karpatskou *Frut* a vytéká do Černého moře ústím deltovým.

Přímka dunajská (črtnutá od pramene až k ústí) směřuje na *ju.*, tok odchyľuje se od ní na obě strany oklikami obšírnými.

Přímka.

Okrslék zemský, ze kterého Dunaj vody sbírá, čili *poříčí* dunajské čili *Podunací* zabírá část vysočiny Českoněmecké, část Alpské, část Karpatské, část Balkánské, a celou nížinu Uherskou a Rumunskou.

Poříčí.

Trup jihozápadní.

§ 88.

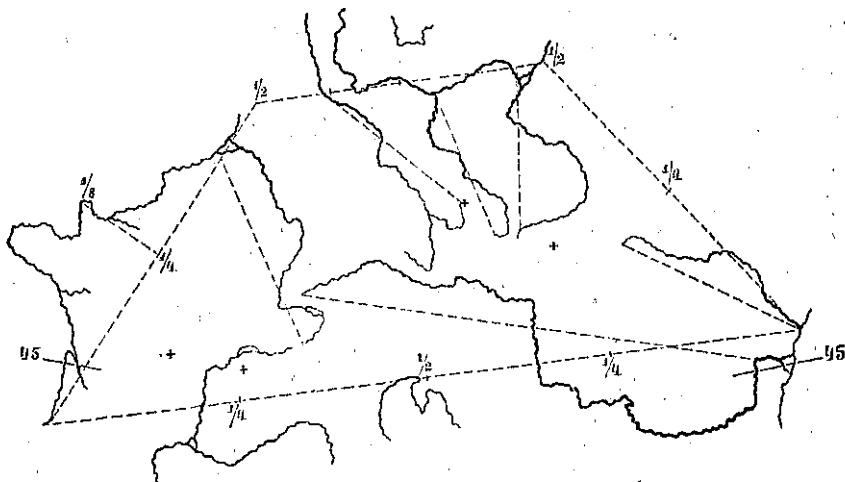
Od trupu severovýchodního na *ju.* a *z.* prostírá se trup *jihozápadní*, užší i menší.

Kač ?

Od něho odbočují polouostrovy: na jih 3 velké a jeden menší, *Istrie*; na *z.* *Bretonský* a *Normanský* svírají s Velkou Británií Kanál; na *s.* *Jutsko*.

Polouostrovy

Výkres 19.

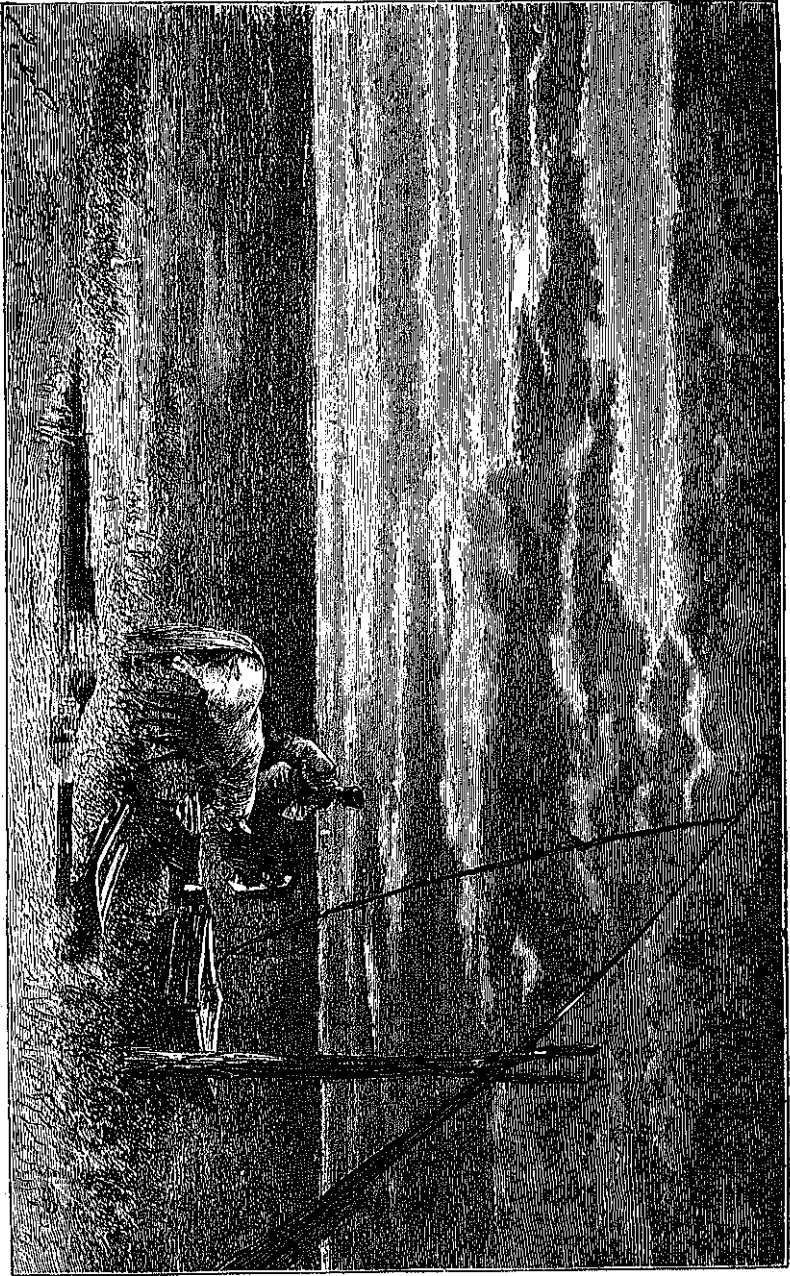

1. U dolního Rónu *nížina Provenčalská*. 2. Na *z.* od vysočiny Francouzské *Francouzská*. 3. U Rýnu dolního *Dolnorýnská*. 4. U středního mezi vysočinou Francouzskou a Českoněmeckou *Hornorýnská*. 5. Na *s.* od vysočiny Českoněmecké *Německá* (čili *Germanická*), souvisí na *v.* s Ruskou. 6. Mezi Alpami a Karpaty *Uherská*.

Páda.
Nížiny.

Úhrnem pne se trup jihozápadní z moří *nížinami*, dále do vnitř *středohorami*, pak ku *Pádské nížině velehorami* alpskými. *Alpy* strmí jako kmen horský, okolo kterého ostatní trup jihozápadní se rozkládá.

Úhrnem.

Крайина з ровинг Унерске.

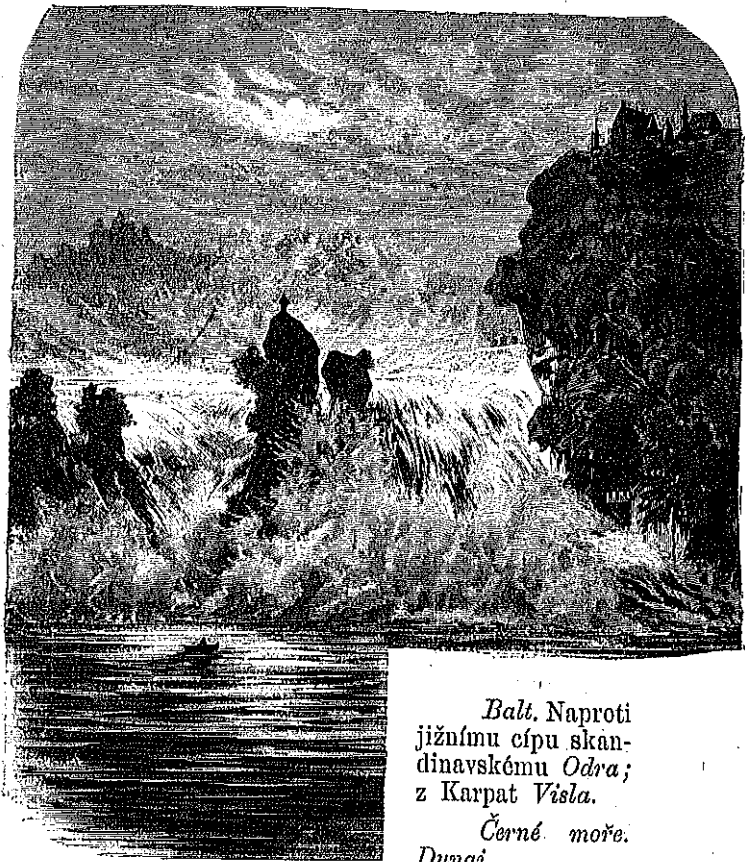
K trupu jihozápadnímu přiléhá: Na j. *Moře Středozemské*, do zálivu *Lion-ského* (= lyňho) *Rón*, pramení se v středních Alpách, tvoří krásné jezero *Ženévské* a končí ústím deltovým.

Vodstvo:
jednotlivé

Biskajský záliv: ř. *Garonna* pramení se v Pyrenejích a ústí se ústím jednotným, nezavřeným ani kosou ani ostrůvky, čili ústím *otevřeným*. (oi = oa) *Loira*.

Kandl: ř. (*Séna*) *Seina*.

Severní Moře. Řeky: mocný *Rýn* tvoří jezero *Bodamské* a ústí se naproti britské *Temži*; *Vesera*; u samého *Jutska* ústí se *Labe*, jež pramení se v *Krkonoších* blízko *České Sněžky* a pije *Vltavu*.

Balt. Naproti jižnímu cípu skandinávskému *Odra*; z *Karpat* *Visla*.

Černé moře.
Dunaj.

Rýnský vodopád.

ubrnem. *Z řek nejmočnější jest Dunaj, pak Rýn; z jezer největší Bodamské; moře jsou vesměs částky okeanu atlantského.*

Vzduch. *U zálivu Lionského jest nížina na s. chráněna horami i vane tu vzduch teplý jako v nížinách jihoevropských, že daří se i palmy. V nížině Francouzské a Dolnorýnské zmírňuje blízký okean zimy jako na ostrovech Britských, v krajínách východnějších vane vzduch drsnější, a to čím výše nad mořem tím chladnější.*

Úlohy o Evropě.

- O členech. 1. Vytkněme jednotlivé *a) ostrovy* od Řeckých počnouce, jak po sobě následují a ze kterých moří vynikají; *b) též tak polouostrovy.*
2. Které ostrovy jsou *větší* než Kreta (ta 8 tisíc □ km.)?
3. Které polouostrovy jsou *větší* než ostrov Veliká Británie?
- O pádě. 4. Vytkněme jednotlivé *nížiny a) na ostrovech b) polouostrovech, c) v trupu.*
5. Vytkněme *vysočiny a hory a) na ostrovech, b) na polouostrovech, c) v trupu a které z nich vytékají řeky.*
6. Vytkněme *jednotlivé hory zvláště a) na ostrovech, b) polouostrovech, c) v trupu.*
7. *Sřaďte hory ty dle výšky a načrtněme jich diagramm.*
- O vodstvu. 8. Běžíce po běhu mořském vytkněme *vnitřní moře, zálivy a průlivy*, jak po sobě následují a mezi kterými částmi suchozemskými se rozlévají.
9. Vytkněme jednotlivá *vnitřní moře zvláště, zálivy zvláště a průlivy zvláště.*
10. Vytkněme jednotlivé *řeky: a) kam se ústí, b) kudy tekou, c) z kterých vysočin a nížin vody sbírají.*
11. Vytkněme hranici čili *předěl: a) mezi poříčímí kaspickými a ostatními, b) mezi poříčímí černomořskými a ostatními, c) mezi středomořskými a ostatními.*
12. Vytkněme jednotlivá *jezera větší a ku kterému poříčí které náleží.*
13. Vyměříme *a) přímkou: Volhy, Dunaje, Dněpru a Rýnu, b) délkou Skandinávie, pevniny evropské od mysu Rocey až k ústí pohraničné říčky Kary.*
- O poloze. 14. Ukážeme na mapě, přes kterou část evropskou běží *poledník* hlavní, přes které části 10tý, přes které 20tý, 30., 40., 50., 60., 70., 80.
15. Přes kterou část evropskou běží *rovnoběžka* 35tá, přes které části 40tá, přes které 45., 50., 55., 60., 65., 70., přes které sev. točnový kruh.
16. *a) Vypočtěme, kolika km. = 10° poledníkových, když 90° = 10000 km., b) vyměříme, kolika km. na naší mapě = 10° poledníkových, c) vypočtěme měřítko naší mapy.*

Evropa celkem.

Členy.

Z ostrovů nejseverněji leží země *Františka Josefa*,
za 80° s. š.

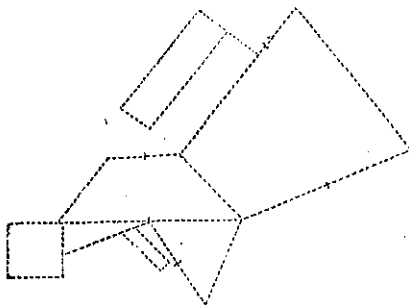
Z ostrovů nejjižněji leží *Kréta*, pod 35° s. š.

§ 30.

Členy.

Ostrov

Výkres 20.

Z ostrovů nejzápadněji leží *Island*, pod hlavním poledníkem.

Ostrov evropské obléhají pevninu na všech mořských stranách; jednotlivě *Island* a některé jiné, dvojmo *Veliká Británie* s *Irskem*, *Sardinie* s *Korsikou*, v souostroví skupeny mnohé.

Evropský ostrov největší jest *Veliká Británie*, větší 10krát než *Morava* (ta 22 tisíc □ km.). Po ní největší *Island*, pak *Irsko*. *Všecky* evropské ostrov dohromady drží asi 3krát tolik co *Veliká Británie*.

Na jih vyběhají polouostrovy 3 veliké a 2 malé, více než na strany ostatní. Z těchto 3 velikých nejvýchodnější rozčleňuje i vypíná se nejrozmanitěji, nejzápadnější rozčleňuje i vypíná se nejméně rozmanitě.

Polouostrov největší jest *Skandinávie*, větší než všechny evropské ostrov dohromady, po něm *Pyrenejský* a *Balkánský*, pak *Apenninský*. *Všecky* polouostrovy dohromady drží asi 3krát tolik co ostrov.

Trup prostírá a úží se od pevniny *asijské* na jz. a západ.

Pevnina celá prostírá se nejdále:
na s. mysem *Kyn-em*, na j. mysem *Tarifou*,
" z. " *Rocc-ou*, " v. severním *Uralem*,
nejdelší směrem na sv. (= 50 stupňům poledníkovým).

Úhrnem rozčleňuje se Evropa i ostrov i polouostrovy *hojně*.

poloha,

velikost.

Polouostrovy:
jižní,

dle velikosti

Trup.

Pevnina.

Úhrnem.

Půda.

Půda.

Roviny:
nízké,

Rovinami nízkými největšími šíří se:
z ostrovů ostrov největší, *Veliká Britanie*; z polouostrovů Apenninský rovinou *Pádskou*; trup rovinou *Ruskou*, největší ve vsí Evropě.

vysoké.

Rovinami vysokými jsou: *vypnuliny* roviny *Ruské* částečně a planiny Pyrenejského polouostrova *Staro-Kastilská* a *Novo-Kastilská*.

Pahorkatiny.

Pahorkatinami (do 200^m) pnou se jižní *Skandinávie* a jiné krajiny.

Hory:
nejobšrnější,

Horami pně se nejobšrnější: z ostrovů *Island*, *Sicilie* a j., z polouostrovů *Balkánský* skoro všecek, *Skandinávie*, *Apenninský* a *Pyrenejský* většinou, *trup* menšinou.

nejvyšší.

Nejvyšše strmí: z ostrovů *Sicilie* *Etnou* (3300^m), z polouostrovů Pyrenejský *Malahacenem* (3500^m), všecka Evropa *Mont Blancem* (4800^m).

Vodstvo.

Vodstvo.

Řeky.

Řeky největší jsou: z ostrovných *Temže*.
Ze všech evropských přímku nejdelsí mají *Dunaj* a *Volha*, tokem nejdelsím vyvíjí se *Volha* (dvakrát tak dlouhým jak přímka její), pak *Dunaj*; poríčí největší zabírá *Volha* ($\frac{1}{8}$ vsí Evropy), pak *Dunaj*, *Dněpr*.

Jezera.

Z jezer největší jest: na polouostrovech ve Skandinávii *Venerské*, ve vsí Evropě *Ladoga* (o málo menší než *Morava*, ta 22 tisíc □ km.), pak *Oněga*. Jezer nejvíc jest v nížinách kolem moře *Baltického*.

Oumorň.

Poříčí řek *Pečory*, *Severní Dviny* a řek ostatních do *Severního Ledového moře* tekoucích *dohromady* jsou *oumorň* jeho. *Poříčí* ř. *Volhy* a řek ostatních do *Kaspického plesa* tekoucích *dohromady* jsou *okresem vnitrozemského vodstva*. Ostatní půda evropská náleží k *oumorň* *oceanu Atlantského*.

Vzduch.

Vzduch.

Poloha.

V *studeném zemském páse* leží jen malá část zemského dflu evropského; v něm $\frac{3}{4}$ roku zima a $\frac{1}{4}$ roku léto, noc nejdelsí déle než 24 h. trvá. Ostatní Evropa leží v *pásu mírném*. V ní čtvero ročních počasí se střídá.

Nejteplejší jsou nížiny *jihoevropské*. Krajiny *západoevropské* ležící při širém okeaně mají zimy mírnější a vůbec tedy *podnebí mírnější* než krajiny *vnitrozemské*.

Okresy a patra.

1. Okres *studeného pásu* zemského. V něm do výšky 3 *patra*: a) I na středohorách leží *věžný snh*. b) V *středním* *patře*

jen mechy, lišejnky a zeliny horské. c) V *nejnižším* patře, na nížinách, daří se březové lesy a málokde oves. Plodiny.

2. *Okres střední*, na jih až k Pyrenejím, Alpám a Balkánu. V něm a) *věčný sníh* jen na velehorách, kromě dvou pater ze studeného pásu ještě d) *patro* lesů jehličnatých, listnatých v létě zelených, obilí a víno.

3. *Okres jižní*. V něm a) *věčný sníh* jen na Etně a na Nevadě. Kromě tří pater předešlých ještě e) *patro* olivy a jiných stromů vždy zelených, jižního ovoce a palmy.

Asie.

Přední Asie.

§ 40.

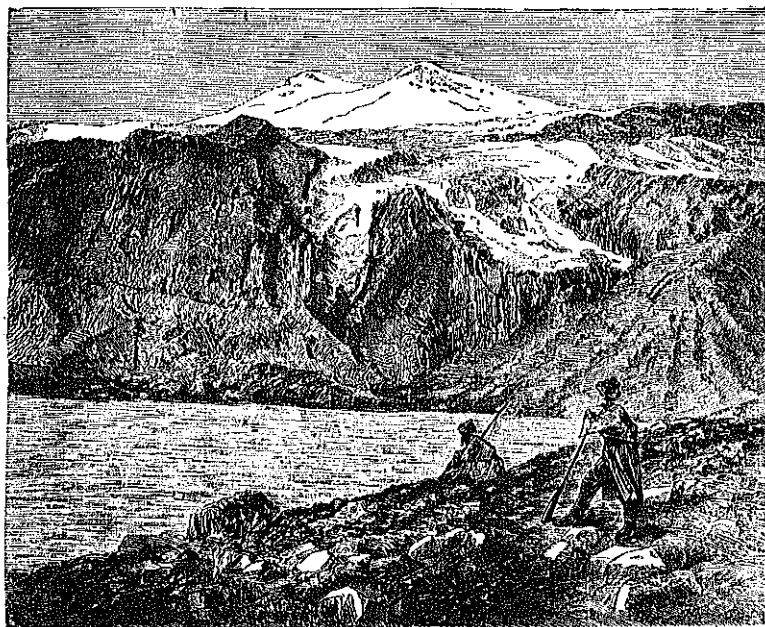
Mezi moře Černé a Středozemské na z. až k Egejskému vybíhá Malá Asie, *polouostrov* obdélníku podobný.

Malá Asie:

Na j. *ostrov Kypr* a některé menší v moři Egejském. Malá Asie *pne se* skoro samou vysočinou, na jižním okraji strní pohoří *Taurus*.

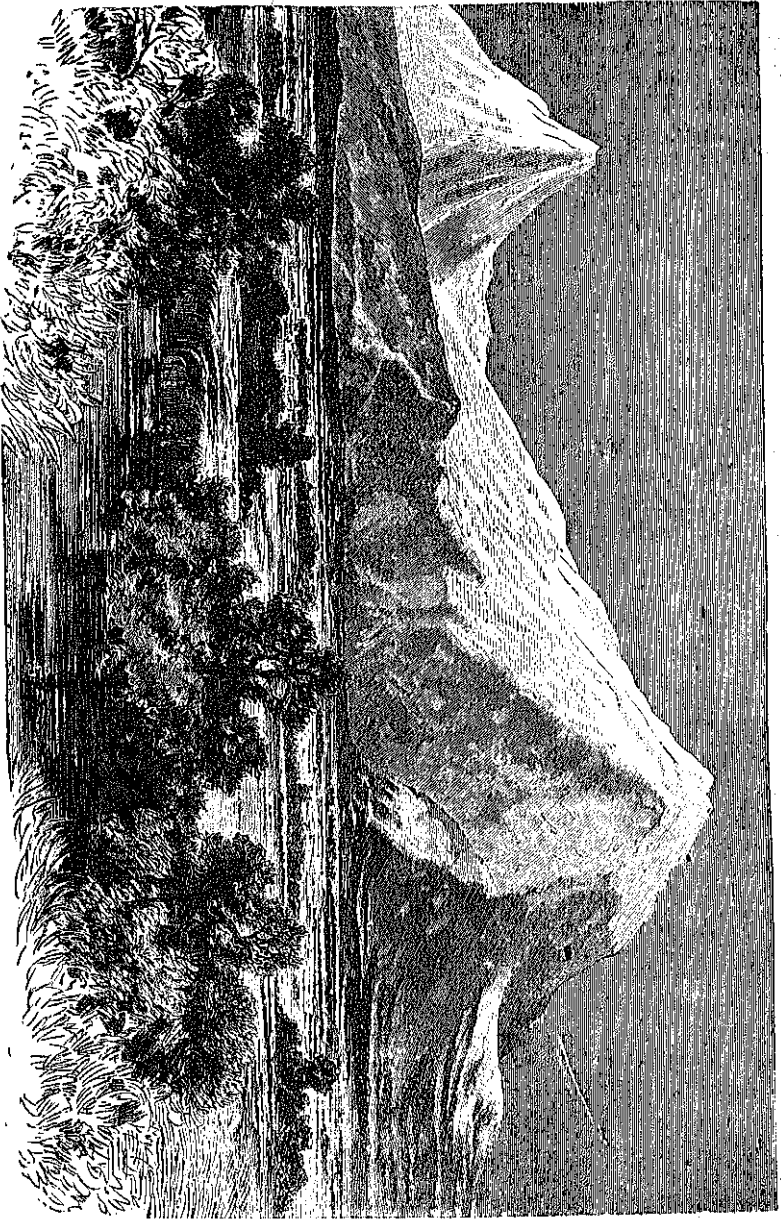
Ostrovy.

Páda.

Elbrus se strany jižní a část ledovce Asanského.

Ararat (Vainig a Matig).

Do moře Černého teče *Kisil* velikou oklikou, největší to řeka v Malé Asii.

Řeky.

Na jv. vybíhá polouostrov *Arabie*.

Arabie.

Arabie pne se skoro samou rovinnatou vysočinou. Roviny ty jsou dleem písčité pouště, dleem suchopárné stěpi. Od Afriky dělí ji podlouhlé moře *Rudé* a průliv *Mandeb*, od ostatní pevniny asijské záliv *Perský*, vesměs to částky moře *Arabského*.

V trupu Přední Asie pnou se vysočiny:

Trup:

a) Od Kerčského průlivu na jv. k jezeru Kaspickému *pohoří* Kavkazské, dlouhé jak Alpy (1111 km.). Věčnosněžný *Elbrus* vyšší než evropský *Montblanc* (ten 4800^m) jest nejvyšší hora kavkazská.

Kavkaz.

b) Na jih od něho velehorská vysočina Arménská, souvisí na z. s Maloasijskou. Na ní strmí *Ararat* výše než *Elbrus*.

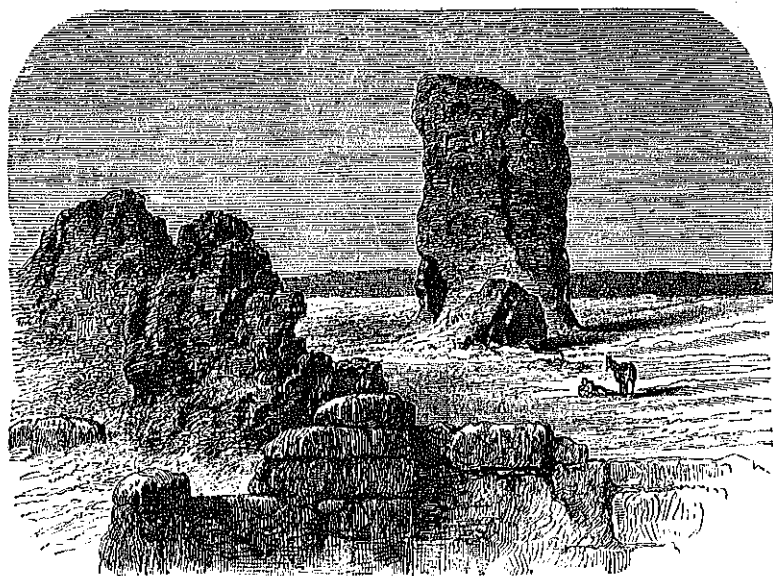
Arménská vys.

c) Podél nejvýchodnějšího středomořského břehu vysočina Syrská, na ní hory *Libanon* a *Antilibanon*.

Syrská vysočina.

d) Mezi zálivem Perským, jezerem Kaspickým, na v. až k rovině Indské vysočina Iran-ská. Po krajích iranských strmí hory, u jezera Kaspického věčnosněžná vyhaslá sopka *Demavend*, výše než arménský *Ararat*, nejvyšší celé vysočiny Iranské, uvnitř šíří se hlavně rovinami jako *Arabie*.

Iran.

Babylonské sříceniny v nížině Mesopotamské.

Nížina. Mezi Iranem a vysočinou Syrskou nížina *Mezopotamská*, na jihu od Antilibanonu *proláklna Mrtvého moře*, úzká, ale 400^m pod hladinu mořskou prohnutá.

Řeky. Do Kaspického jezera *Kur*, odděluje Kavkaz od vysočiny Arménské. Do Perského zálivu dvěřata *Eufrat* a *Tigris*, vytékají z vysočiny Arménské a zavlažují nížinu Mezopotamskou. Do proláklny Mrtvého moře teče s Antilibanonu řeka *Jordan* a tvoří jezero *Mrtvé moře*.

Úhrnem. *Celá Přední Asie*, jihozápadní čřvrt zemského dlu asijského, *rozčleňuje se* ve dva veliké polouostrovy a *pne se* hlavně vysočinami šřřými, na mnoze pustými, *nejvíše* sopečným *Démavendem*.

§ 41.

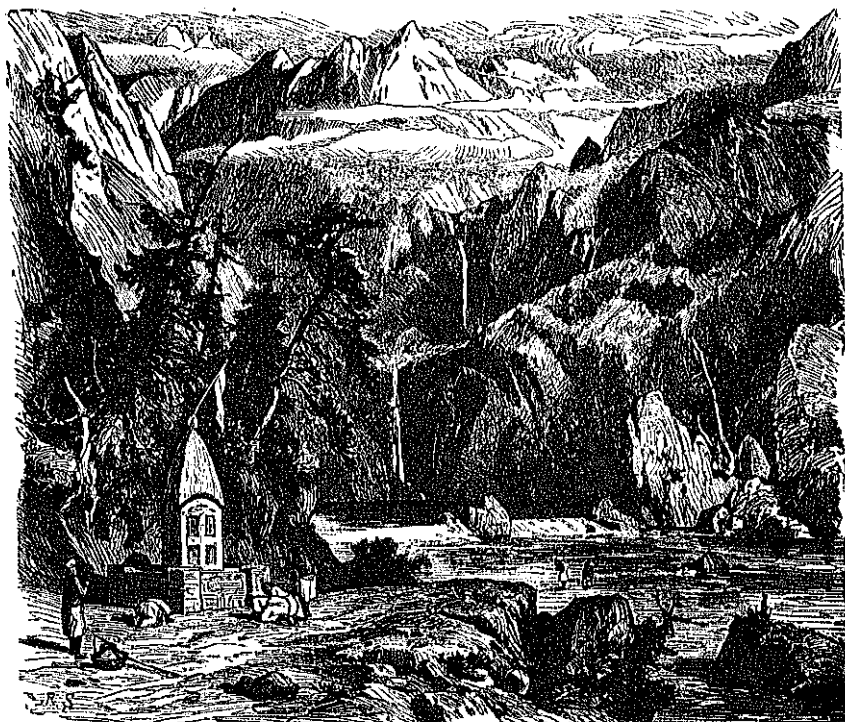
Indická Asie.

Přední I.

Přední Indie.

Kde.

Od Arabie východně vybřhá na jih polouostrov Přední Indie i ouži se v čp.

Framenisko řeky Gangu.

K jižnímu cípu jejímu druží se o. *Ceylon*.
Přední Indie pne se na j. vysočinou, která *Dekan* sluje a na záp. i vých. kraji horami jest ovroubena, Západními a Východními to *Ghaty*.

Mezi Dekanem a Iranem níží se rovina *Indská* a mezi Dekanem a velehorami *Him-alaj-ským* (= obydlí věčného sněhu) nízká rovina *Hindustánská*. Z Himalají nejvýše strní hora (*Ivristova*) *Everestova* (8800^m).

Z Himalají vytékají řeky: a) do nížiny *Indské* a Arabského moře *Ind*, b) do veleúrodné nížiny *Hindustánské* *Ganges* a *Brámaputra*, obě deltou společnou a velerozsáhlou do sev. cípu *Bengalského* zálivu se ústí.

Ostrový.
Páda.

Zadní Indie.

Na jv. naproti o. *Borneu* vybíhá *Zadní Indie*, i vysílá na jih menší a štíhlý polouostrov *Malaku* skoro až k rovníku.

V *Zadní Indii* postupují *hory* na jv. několika řadami. Mezi horami těmi prohýbají se dlouhá údolí a těmi tekou dlouhé řeky, nejdelší *Mekong* do *Jižního Čínského* moře.

Vodstvo.

Zadní I.

Člony.

Páda.

Indické ostrovy.

1. Veliké *Sundajské*: a) Od polouostrova *Malaky* průlivem *Malackým* oddělen o. *Sumatra*, podlouhlý na jv. b) Na v. se táhne menší *Java*. c) *Borneo*. d) Na v. od něho *Celebes*, rozčleňuje se ve 4 štíhlé polouostrovy. Všecky čtyři *Veliké Sundajské* ostrovy strní velehorami, některé z velehor těch jsou sopky, vysoké jak sicilská *Etna* (ta 3300^m), nejvýše strní *Sumatra*, až 4700^m vysoko (čili jen o 100^m níže než evropský *Mont Blanc*).

2. Od o. *Javy* na v. postupují *Malé ostrovy Sundajské*, největší jest *Timor*.

3. Mezi *Celebesem* a *Novou Guineou* *Moluky*, největší z nich *Džilolo* podobá se *Celebesu*.

4. Na s. *Filippské ostrovy*, největší *Luzon*.

Skoro všechny *indické ostrovy* ční z moře vysoko, mnohé sopkami. Všecky jsou hojně ovlaženy a velmi úrodný.

Ostrový:
Sundajské Vo-
liké.

Ostatní.

Uhrnem.

Mongolská Asie.

Od o. *Luzonu* na sv. ostrovy *Japanské* uzavírají dlouhou řadou moře *Japanské*. Prostřední z nich, *Nipon*, jest největší. Na něm strní věčnosněžná sopka *Fusi* (skoro 4000^m).

§ 42.

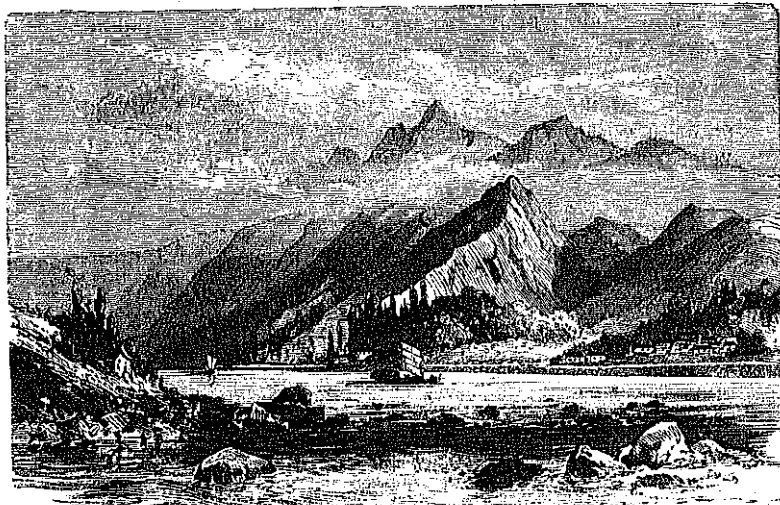
Ostrový:

Polouostrov.

Polouostrov *Korea* vybláhá na jih mezi moře *Japonské* a *Žluté*.

Nížina.

Ze *Žlutého* moře vyniká širá nížina *Čínská*. Ji zavlažují veletoky *Hoang-hó* a *Jang-ce*.

Krajina u řeky Jang-ce.

Vysočina *Mongolská*;

Vých. okraj.

1. Na vých. okraji horstvo *Jyn-ling*, od něho vybláhá na v. k nížině *Čínské* mezi řekami *Hoangho* a *Jangce* *Pe-ling*, jižněji *Nan-ling*.

Vys. *Tybetská*.

2. Mezi *Himalajem*, který lemuje okraj jižní, a *Kuenlyn-em* vysočina *Tybetská*, souvisí na z. pohořím *Hindukuš-em* s vysočinou *Iranskou*.

Vysoké *Tatarsko*

3. Mezi *Kyenlynem* a *Tan-San-em* Vysoký *Turkestan*, jej protéká ř. *Tarim* do plesa *Lob-u*.

Altaj.

4. Na sev. okraji *Mongolské* vysočiny *Altajské* horstvo veleobširné.

Planina *Mongolská*.

5. Mezi *Altajskými* a *Kytajskými* horami rovinatá planina *Mongolská*, na ní poušť *Gobi* (= poušť).

Vys. *Mančžurská*

6. Na sv. až k moři *Japonskému* vysočina *Mančžurská* z ní vytéká ř. *Amur* do moře *Ochot-ského*.

Úhrnem.

Celá Mongolská Asie vypíná se od nížiny *Čínské* až k *Iranu*, od *Himalají* až do *Altaje*, a to kromě *Čínské* nížiny skoro samými velehorami a planinami, nejvyšše h. *Everestovou* a zabírá dobrou čtvrtinu pevniny asijské.

Severozápadní Asie.

§ 43.

1. Od jezera Kaspického na v. šíří se *nížka rovina Turanská*, dále na v. stoupá k vysočině *Mongolské hornatina Turanská*. Ji ovlažují řeky *Amur* a *Syr* tekoucí do *plesa Aralského*, ale jen částečně, část je stepí suchopárnou a pouští.

Turansko.

Krajina u řeky Amuru.

2. Od Severního Ledového moře šíří se až k ho- Sibiřská nížina
rám Altajským nížina Sibiřská i souvisí s nížinou Tu-
ranskou. Ji protékají řeky: a) *Ob*, jenž pije z leva po-

bočku *Irtys*, ústí se do chobotu Ob-ského, kterýž jest částí moře Kar-ského. *b)* *Jenisej*, pije z prava tři mocné pobočky jménem *Tungusky*. *Horní Tunguska* protéká horské jezero *Bajkalské*. *c)* *Lena*. — *Všecky* tyto Sibiřské řeky přitékají ze sev. hornatého okraje vysočiny Mongolské.

Kamčadka. Polouostrov Kamčadka *pne se* velehorami, namnoze sopečnými, sopka *Ključevská* strní výše než niponský Fusi (ten skoro 4000^m).

Úlohy o celé Asii.

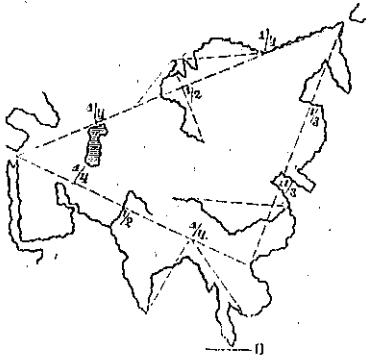
- Úlohy.** 1. Vytkněme z mapy řadou členy: *a)* ostrovy, *b)* poluostrovy, pak trup pevninský.
- Páda.** 2. Vytkněme z mapy *co do výšky* *a)* nížiny, *b)* vysočiny, *c)* jmenované jednotlivé hory.
- Vodstvo.** 3. Které řeky stékají s vysočiny Mongolské?
4. Vytkněme po řadě: *a)* jednotlivá jezera a jejich řeky, *b)* jednotlivé řeky, jich poříčí (vysočiny a nížiny) a ústí, *c)* jednotlivé částky mořské, *d)* oceany a jich omoří.
- Poloha.** 5. Přes které části asijské běží čáry *a)* sev. točnový kruh, *b)* sev. obratník, *c)* rovník, *d)* poledník 90tý, jenž vých. polokouli púlí.

Výkres 21.

§ 44.

Členy.

Ostrovy.

Asie celkem.

Členy.

Ostrovy asijské leží od pevniny na jv. nejčetněji, pak na v. *Největší* asijský o. jest Borneo, pak Sumatra, Nipon, Celebes.

Poluostrovy. Pevnina vybíhá v *poluostrovy* na jih 3, na v. 2, na z. 1, vesměs veliké.

Rozčlenění. Asie rozčleňuje se tedy v ostrovy i poluostrovy *hojně*.

Páda.

Páda.

Jednotlivě. Nejhlubší asijská *proláklina* jest u Mrtvého moře (— 400^m). Nejrozsáhlejší *nížina* jest Sibiřská, pak Turanská, nejrozsáhlejší *vysočina* jest Mongolská, pak Iran. Nejvyšší hora ostrovná jest na Sumatře (4700^m), nejvyšší v celé Asii *Everestova* (8800^m).

Úhrnem pnou se do výšky ostrovy vysočinami, polouostrovy většinou vysočinami, trup též většinou vysočinami. Vysočiny jsou částečně roviny čili planinami, planiny částečně pouštěmi.

Úhrnem.

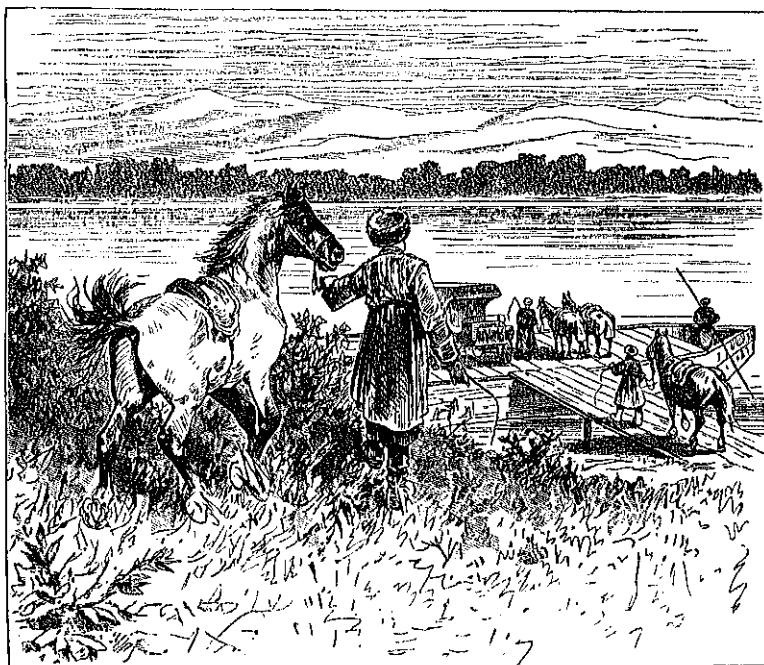
Vodstvo.

Vodstvo.

Největší řeka jest Ob, pak Jenisej, vůbec teče v Asii veletoků čteně. Největší jezero jest Kaspické, pak Aralské. Vůbec jest Asie kromě planinských pouští a stepí hojně ovlažena.

Řoky.

Jezera.

Řeka Jenisej

Asii oblévají oceany: *Atlantskéj, Indickéj, Tichý* a *Severní Ledové moře*, úhrnem čtyři. Z nich *oumoří* největší zabírá Severní Ledové moře.

Oceany.

Vzduch.

Vzduch.

Na ostrovech *Indických*, pak v celé ostatní *Indii* vane vzduch nejteplejší a přinášeje od moře hojnou

Jednotlivě.

vláhu, způsobuje velikou úrodu. Palmy, hřebíčky, pepř a jiné koření, bavlna a jiné ještě horkopásmové rostliny daří se tam velehojně. Na planinách Přední Asie vane vzduch suchý a horký. Na planinách Mongolských v létě vedro a v zimě sněhy; v sev. Sibíři studeněji jest ještě než v sev. evropském Rusku, zvláště v končinách severních, nejstudenějším severním větrům otevřených... Úhrnem vane v Asii vzduch velmi rozmanitý i teplotou i vláhou.

Úhrnem.

Afrika.

§ 45.

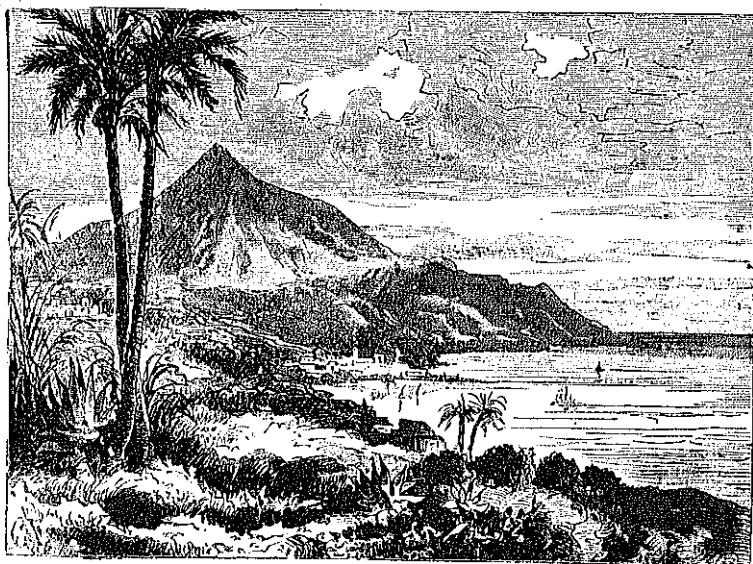
Severní Afrika.

Ostrov.

1. Od Pyrenejského polouostrova na z. Azory. Mezi Azory a pevninou africkou o. *Madejrské*. Na jih od nich *Kanary*: a) Od hlavního poledníku na z. o. *Ferro*, b) na v. *Tenerifa* strmí špičatou horou značně výše než nejvyšší evropská ostrovní hora Etna (ta 3300^m). Z ostrovů těchto pocházejí naši kanárci.

Moře.

Středozeenské moře zalévá se do ní uprostřed sev. břehu *Malou* a *Velikou Syrt-ou*.

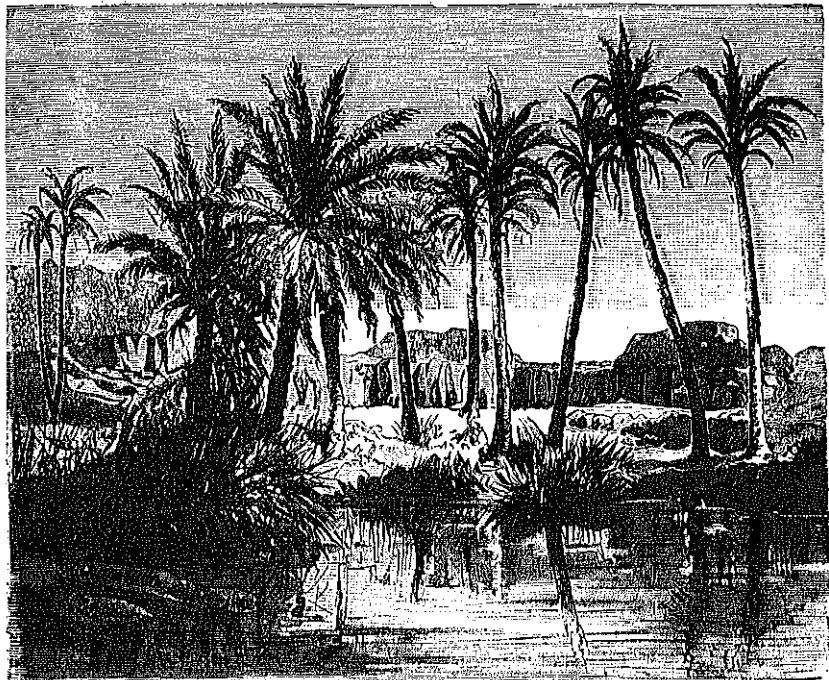
Štít tenerifský.

Na z. od Malé Syrty postupuje vysočina *Berberská*, Sov. vysočiny řekami a solnými plesy ovlažená, na ní pne se pohoří *Atlas*.

Na jih od obou Syrt pne se suchá *planina Tripolská* a na v. menší *planina Barka*.

Na jih od tří severo-afriických vysočin šíří se velezsáhlá poušť *Sahara*, na v. skoro až k údolí ř. *Nilu*, po většině bílým drobkým pískem pokrytá. Jen některá údolí a kotliny jsou podzemními prameny ovlaženy a úrodné, ty pak slují *oasy*. V Sahare nikdy nepší, obloha klene se vždy jasná, a zastírá se jen, když vítr, *Chamsin* řečený, drobký písek zvedne a jako mraky pohání.

Sahara.

Oasa z východní Sahary.

Od dlouhého nilského údolí na v. pne se pustá Na v. od Sahary *planina Arabská* až k Rudému moři.

Střední Afrika.

Od západní Sahary na jih pne se *vysočina Kongská*, z ní vyniká *pohoří Kongské*. Z ní stékají řeky: Kongská vysočina.

§ 46.

do vnitřního kouta obšírného zálivu *Guinejského* veletok *Niger*, na z. *Senegal* a menší *Gambie*.

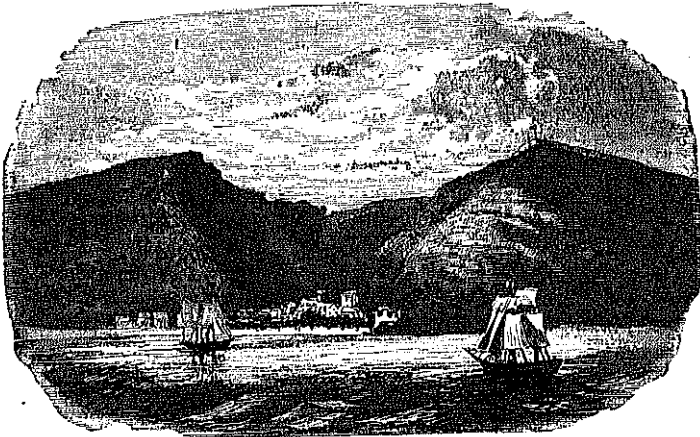
Členy na z. U nich krajina *Senegambie*, mezi nimi vybílá (mys *Zelený*) *Cap Verde*. Naproti němu ostrovy *Kap-verd-ské*.

Čadsko. Od vysočiny *Kong-ské* na v. snižuje se půda a vodstvo stéká do *plesa Čad-ského*. Krajina ta sluje *Čadsko*.

Krajinu na v. od *Čadsku* až k *Rudému moři* protéká veletok *Nil* a jeho pobočky. Krajiny od *Senegambie* na v. až k *Nilu* slují úhrnem *Sudan*.

Habeš. *Nil* přitéká z rovníkových jezer *Ukereve* a *Mvutanu*. U samého moře *Rudého* pne se velehorská *vysočina Habeš-ská*.

Členy na v. Na v. vybílá polouo. *Somalský*, mys *Gardafuj*. Naproti němu o. *Sokotora*.

Ostrov sv. Heleny.

§ 47.

Jižní Afrika.

Ostrovy. Na z. v širém atlantském okeaně osamělý o. sv. *Heleny*, na němž císař *Napoleon I.* skončil.

V *Indickém okeaně*: 1. *Madagaskar*, strmí velehorami. 2. Od něho na v. *Maskareny*, na sz. *Komory* uzavírají průliv *Mozambický*. Na sv. jiné drobnější ostrovy.

Pevnina. Pevnina pne se *vysočnou* velerozsáhlou, která sluje *Jihoafrikou*. Na vých. jejím kraji blíže rovníku strmí velehora *Kilima-ndžaro* (nad 6000^m vys.), i v horkém tom podnebí věčným sněhem pokrytá.

Řeky a jezera. Do *Mozambického průlivu* ř. *Zambezi*, pije výtok jezera *Njassy*. Jezera *Tanganjika* a *Bangweolo*. Z nich a

z jezer jiných sbírá vody veletok *Kongo*, a ústí se do zálivu Guinejského. V jižním cípu ř. *Oranje*.

Dračí hory.

Úlohy o Africe.

1. Opakujme členy africké.
2. Vytkněme *a)* nížiny, *b)* vysočiny, *c)* jmenované hory.
3. Vytkněme *a)* části mořské po řadě a mezi kterými částmi zemskými leží, *b)* řeky, které do nich se ústí, *c)* předěl vodní mezi oumořím atlantským a oceánu Indického.
4. Opakujme jezera.
5. Kterými částmi probíhají čáry *a)* sev. obratník, *b)* rovník, *c)* jižní obratník, *d)* poledníky hlavní, 40., 70.?
6. Vypočítáme délku poledníku 40ho uvnitř pevniny africké.

Členy.
Předs.
Vodstvo.

Poloha.

Afrika celkem.

Ostrov *Madagaskar* jest asi tak velik jako říše rakouskouherská (ta km. 624 tisíce) i jest větší než

§ 48.

Ostrovy.

všecky ostatní ostrovy dohromady. Ostrovy africké úhrnem jsou zemského dílu afrického částí jen velmi malou.

Pevnina.
Členy.

Půda.

Vodstvo.
Řeky.

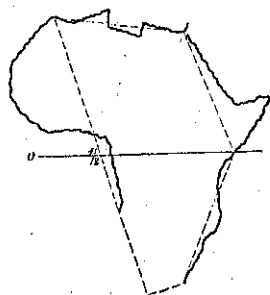
Jezero.

Okeany.

Poloha.

Vzduch.

Výkres 22.

Pevnina vyběhá jen v jeden polouostrov i rozděluje se tedy velmi chudě.

Nížinou jest jen západní Sahara a Senegambie, ostatní Afrika skoro všecka pně se vysocinami. Vysocina nejrozsáhlejší jest Jihoafrická. Nejvyšší africká hora je Kilima-nžaro 6000^m.

Řeka Nil pramení se v j. Africe, směruje klikatě se vinouc na s., teče daleko před ústím bez poboček a ústí se obšírnou deltou naproti ostrovu Kypru. Nil vyvíjí se tokem skoro jako $\frac{2}{3}$ poledníkového kvadrantu dlouhým. Nil jest z afrických řek největší. Jezero Ukereve jest ze všech afrických jezer největší.

Afriku okeany oblévají Indický a Atlantský, úhrnem jen dva. Z nich zabírá Atlantský oumoří mnohem větší než Indický.

V jižním mírném páse leží Afrika částí malou, v severním mírném větší než v jižním, ale v horkém páse zemském částí největší. Vzduch vane v celé Africe horký, kromě hřbetů a vrcholů velehorských, v Sahare vedro suché i v krajinách okolních, když do nich od Sahary vane vítr Chamsin.

Amerika.

Severní Amerika.

§ 49.

Členy:
Arktické ostrovy.

a) O. Grönland zasahuje do mírného zemského pásu jen jižním cípem, i pokryt jest namnoze věčným sněhem a ledovci. Do vých. pobřeží zalévá se dlouhý chobot císaře Františka Josefa, a u něho strmí velehora Petermannova. b) Na sz. Presidentova Země, nejsevernější to ostrov známý. — Celé souostroví Arktické jest velmi studené.

Labrador.

Naproti o. Grönlandu vybíhá pevninský polouostrov Labrador mezi zálivy (Höcn-) Hudson-ský a Vavřinecův.

Na v. klikatobřehý ostrov *Nový (Fawndlend) Fundland*
a jižněji menší polouostrov *Nové Skotsko*.

Chobot císaře Františka Josefa.

K Západní Indii vybíhá nízký polouostrov *Florida* Florida.
mezi záliv ($w = ch$) *Mexický* a širý okean Atlantský.

a) Do Tichého okeanu na jih vybíhá štíhlá *Kalifornie* Ostatní čony.
a b) na z. též štíhlá *Aljaška*, která s ostrovy
Aleuty uzavírá moře *Behringovo*.

Na s. do Arktického souostroví vybíhá *Boothia*
Felica, na ní magnetická severní točna.

Okolo Hudson-ova zálivu šíří se nížina *Arktická*. Trup.
Na ní v záp. končině Veliké *Medvědí jezero*, ř. ($a = e$) Nížina Arktická,
Makenzie a vůbec mnohé řeky a jezera.

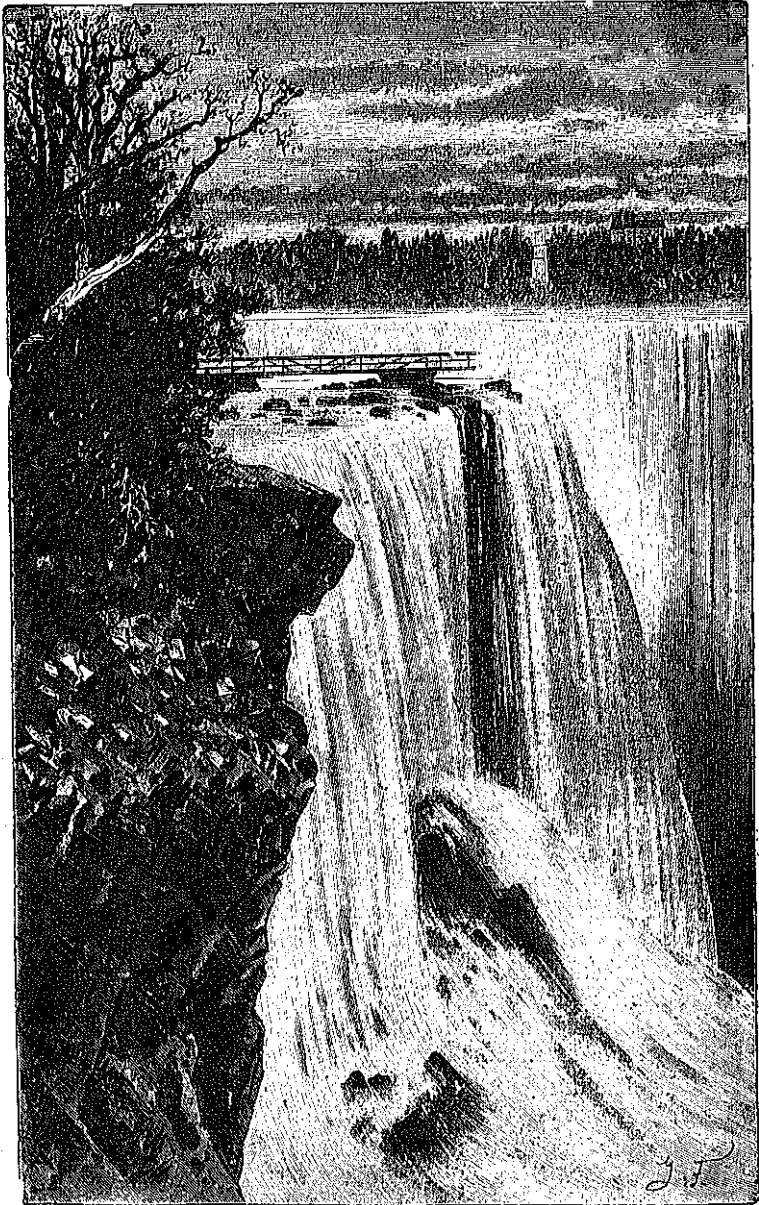
Podél širého Atlantského okeanu nízká rovina Atlantská,
Atlantská.

Od Mexického zálivu na sever skoro až k rovině Missisipská.
Arktické roviny *Missisipská*, ji protéká od s. k jihu ř. *Missisipi*
a svažuje s pobočkami širé bezlesé travnaté stepi čili *prerie*
i vzdělanou půdu.

Mezi nížinou Atlantskou a Missisipskou středohory Alleghany.
(*Eligény*) *Alleghany*.

Na vypulíně mezi nížinou Missisipskou a Ark-Jezera Kanadská.
tickou *Jezero Hořejší* a 4 ještě jiná jezera *Kanadská*.
Ze 4ho, jménem (*Iri*) *Erie*, do 5ho teče mocná ř. *Niagara*,

vrhá se s vysoké skály velehlučným vodopádem. Z šho jezera vytéká ř. Vavřincova do zálivu Vavřincova.

Niagarský vodopád

Od nížiny Missisipské a Arktické na z. až k Tichému oceánu vysočina (l = lž) *Kordiller-ská*. Na jejím vých. kraji *velehorý Skalisté*, ostatně mnohá pohoří i planiny. Z Kordiller stéká do nížiny Arktické Makenzie a jiné řeky, ř. *Missoury* ústí se do Missisipi, mocnější než tento. Do zálivu Mexického ř. *Grande*, liší Ameriku Severní od Střední. Do zálivu *Kalifornského* *Kolorado*, na z. ř. *Sakramento* a *Kolumbie*, na planině *Veliké* jezero *Solné* a j.

Vysočina Kordiller-ská.

Krajina z Kordiller severoamerických.

Střední Amerika.

§ 50.

1. *Veliké Antily*: o. *Kuba* uzavírá záliv Mexický, od Západní Indie. Floridy oddělen *průlivem Floridským*, na j. *Jamaika*.

Na v. *Haiti*, na v. *Porto Riko*. *Největší* je *Kuba*. Všecky jsou hornaty, hojně ovlaženy.

2. Od *Porta Riky* na j. *Malé Antily* do oblouku k jižní *Americ*, poslední z nich sluje, *Trinidad* a jest z nich největší.

3. Od *Kuby* na sv. *Bahamy*, koralové.

Antily Veliké a *Malé* a *Bahamy* *dohromady* slují *Západní Indie*.

Pevnina.

Od ř. *Granda* na jih až k šíji *Panamské*: Naproti *Kubě* vybíhá polouostrov (*y = ch*) *Yukatan*.

Pevnina pne se horami *Kordillerskými*. Z nich na z. od *Yukatanu* strmí *sopka Popokatapetl* a sopky jiné.

§ 51,

Jižní Amerika.

Člony.

K jižnímu cípu druží se *Falklandy* a *Ohňová země* končící na jv. mysem *Hoornovým*.

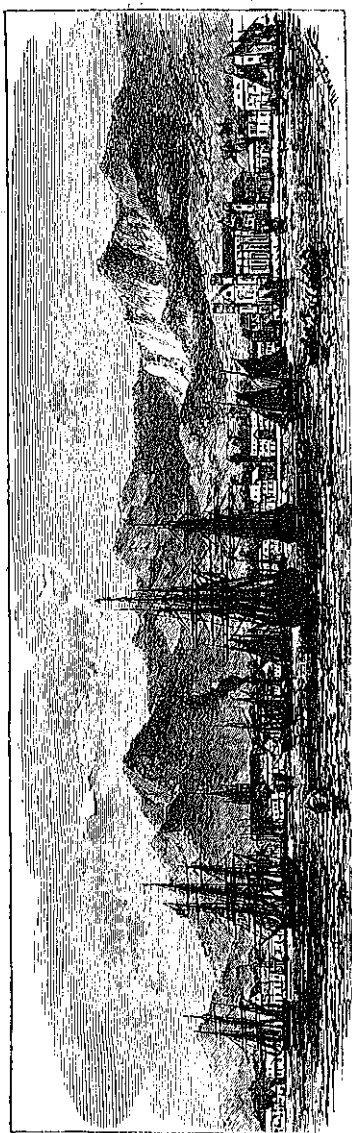
V *polouostrov* *pevnina Jihoamerická* se nerozčleňuje.

Kordillery.

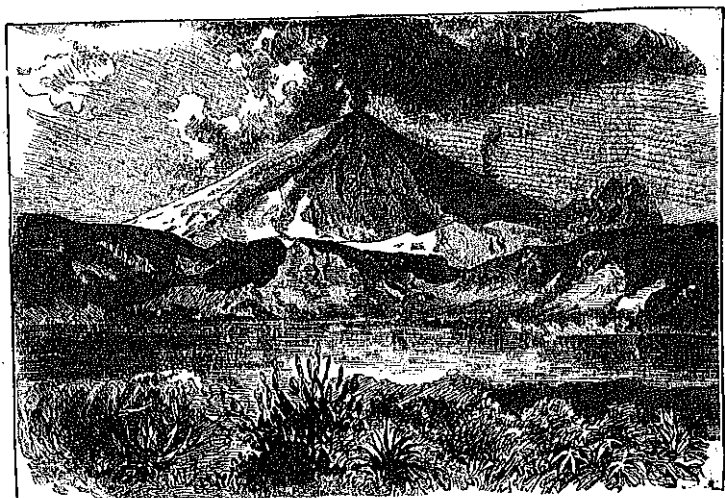
Podél celého záp. břehu běží pásmité velehory *Kordillery*. Skoro uprostřed jich délky strmí h. *Sorate*

(7500 m). Na blízku jezero *Titkaka* velevysoko nad mořem položené. Severněji na planině *Kordillerské* sopky homolovitě *Kotopaxi*, *Cimboraso* a j. Od severních po-

Ostatní vysočiny a nížiny.

Trinidad.

Kotopaxi.

hoří Kordillerských oddělují (*ll = lj*) *Llanos Orinocké* (stepi bezlesé) hornatinu *Guyanskou*. Mezi ní a rozsáhlou hornatinou *Brasílskou* šíří se nízká rovina *Maraňonská*, veletokem *Marañon-em* a četnými pobočkami jeho hojně ovlažená, na ní *Selvy* (= lesy). Mezi vysočinou *Brasílskou* a *Kordillerskou* dlouhá nízká rovina *La Platská*, na ní *Pampy* (bezlesé travnaté stepi), které ř. *La Plata* hojně ovlažuje.

Maraňon pramení se v horách *Kordillerských* nedaleko okeanu *Tichého*, teče napřed podélným údolím velehorským, pak protéká širokou nížinou po něm nazvanou, pije pobočky mnohé a veliké, některé větší než veletok *Dunaj* a ústí se dvěma širokými hrdly pod rovníkem. Levá pobočka *Rio Negro* spojuje jej s řekou *Orinokem*. *Pořičí* jeho zabírá $\frac{1}{4}$ jižní Ameriky.

Maraňon.

Úlohy o Americě.

1. Opakujme pořadím členy: a) ostrovy, pak b) polouostrovy.
2. Opakujme: a) nížiny, b) vysočiny, c) jednotlivé hory.
3. Opakujme části mořské, jezera a řeky, kde do nich se ústí, z kterých vysočin která vody sbírá a vytkneme vodní předěl mezi omořinami tří okeanů.
4. Přes které části americké běží *matematické čáry*: a) sev. točnový kruh, b) obratník severní, c) rovník, d) obratník jižní, e) 90tý poledník západní.
5. Vypočtěme délku poledníku 50ho uvnitř Ameriky.

Ólovy.

Páda.

Vodstvo.

Poloha.

§ 52. **Amerika celkem.**

Čteny.

Z ostrovů amerických největší jest Grönland, větší než všechny ostatní dohromady. Z poloostrrovů největší jest Labrador, ale menší než o. Grönland. Úhrnem jest členů u jižní Ameriky velmi málo, u celé Ameriky nemnoho.

Páda.

Nížina nejrozsáhlejší jest Arktická, pak Maraňonská.

Vysočina nejrozsáhlejší Kordillerská, postupuje od mysu Hornova celou Amerikou až k Sev. Ledovému okeanu. Nejvyšší hora americká je Sorate (7500 m). Úhrnem jest nížin více než vysočin.

*Vodstvo.
Řeky.*

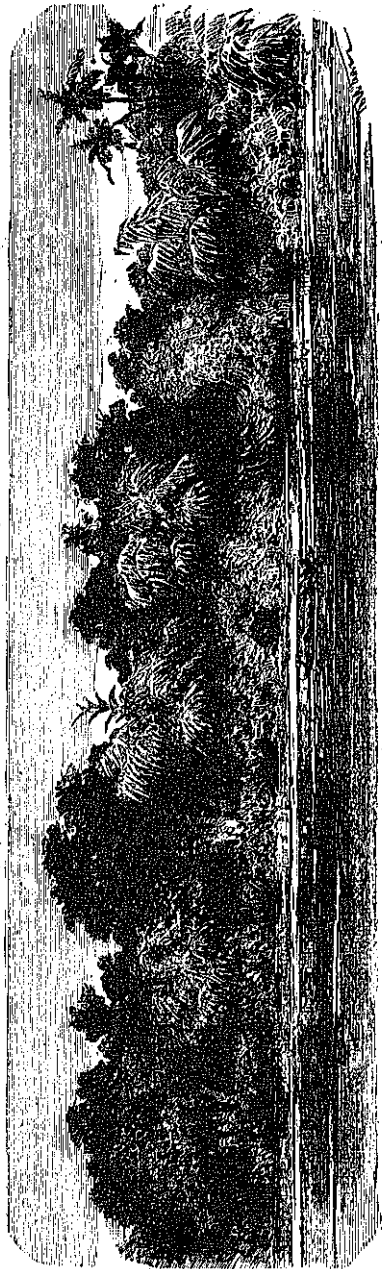
Řeka Maraňon jest největší, po ní Missisipi, pak Laplata. Jezero Kanadské Hořejší jest největší. Ameriku oblévají okeany Tichý, Atlantský a Severní Ledové moře, úhrnem tři. Oumorí atlantské jest mnohem větší než oumorí obou ostatních okeanů.

Jezera.

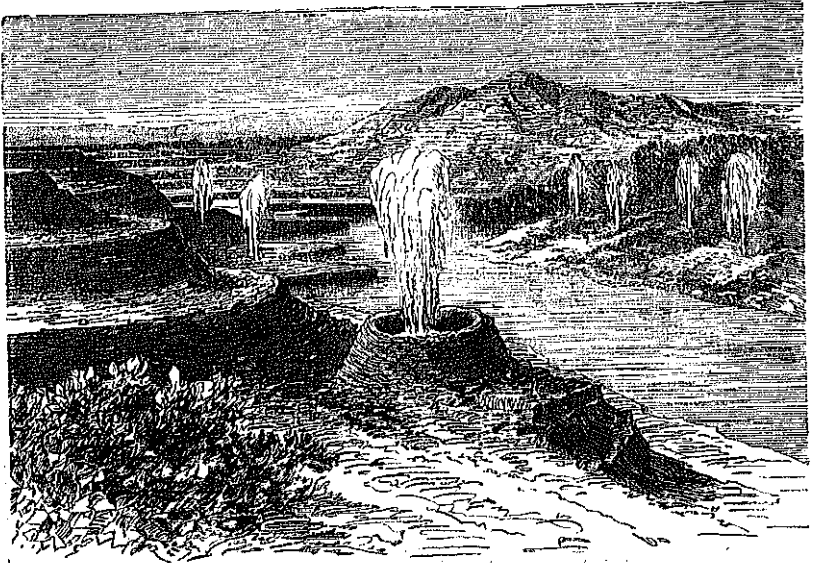
Okeany.

Vzduch.

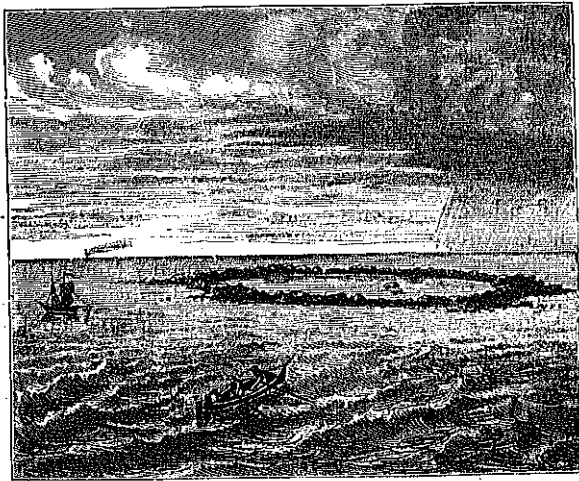
V sev. končinách Arktického souostro-
vů vane vzduch nejstudenější, tam průlivy mořské někdy ani v létě nerozmr-

Břeh maraňonský pralesem porostlý.

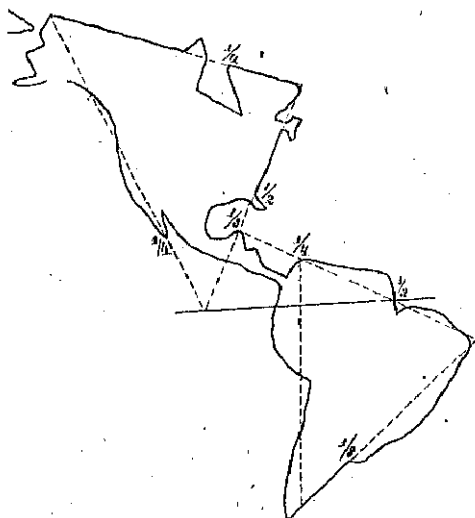

Přirozené vodotrysky na Novém Seelandě.

Koralový ostrov kruhový s jezerem či atolem.

Výkres 23.

znou. V níže Marañonské u rovníku vane vzduch nejhorčejší, ale jsa vlhčí než ve vnitřní rovníkové Africe, nepraží přece takým vedrem. Úhrnem vane v Americe, že ve 4 zemských pásech se šíří, vzduch velmi rozmanitý.

Australie.

O s t r o v y.

§ 53.

1. (Senduič-) Sandwich-ské: a) Pod 20. sev. rovníčkovou o. Havaii. Na něm strmí sopečná velehora (Kí) Kea (4200^m), o málo nižší než evropský Montblanc. Havaii jest největší z ostrovů (Senduič-) Sandwich-ských. Celé to souostroví leží v širém oceáně Tichém daleko ode všech tří pevnin zemských. Sandwichské.
  2. Od pevniny na jv. Nový Seeland, dva ostrovy skoro tak veliké jako Veliká Britanie, strmí horami zlatodolnými. N. Seeland.
  3. Nová Guinea jest hornatá a dosud málo známa. N. Guinea.
  4. Ostatní ostrovy australské rozloženy jsou od pevniny na s. a v., jsou menší a jest jich několik tisíc. Ostatní.
- Mnohé z nich jsou ostrovy korálové.

Pevnina.

§ 54

Pevnina australská. Na s. vybíhá naproti Nové Guinei *polouostrov Yorkský* mezi *záliv Karpentarský* a *moře Korálové*, *mysem Yorkským* svírá *práhliv Torresův*. *Práhliv Torresův* spojuje *Indický okean* s *Tichým*.

Členy a moře.

Na jv. pnou se *Modré hory*, nejvýše h. *Košciuzzkova*, ale jen do poloviční výšky sopečné *Keje*, ostatně šíří se rovinami, mnohé krajiny dosud jsou neznámé.

Do výšky.

Od hory *Košciuzzkovy* teče ř. (*Mörre*) *Murray* do *zálivu Jihoafrálského*, jenž jest částí *Indického okeanu*. *Murray* jest největší řekou australskou. Od jejího ústí na sz. jezero *Torrens* a j.

Vody.

Úlohy.

1. Vytkněme *částky okeanu* a) *Indického*, b) *Tichého*, a mezi kterými částmi *suechozemskými* leží.
2. Vyčtěme z mapy *ještě* některá *souostroví*.
3. *Kudy* probíhají: sev. obratník, rovník a jižní obratník, kudy *poledník 180tý*?
4. *Vyměříme* největší délku a) *pevniny*, b) *Nové Guineje*.

Členy.

Poloha.

Australie celkem.

§ 55.

Největší australský ostrov jest *Nová Guinea*, větší než všechny ostatní *dohromady*, ač jest jich několik tisíc.

Členy.

Pevnina rozčleňuje se jen jedním větším *polouostrovem*, tedy velmi *chudě* (jako *Afrika*).

Do výšky *pnou se* pevnina šíře *nížinou* než *vysočinou*, některé ostrovy *pnou se* výše než celá *pevnina*. *Nejvyšší* hora australská jest *Kea* 4200^m.

Řeka největší jest (*Mörre*) *Murray*. *Australii* oblévají *okeany Tichý* a *Indický*, *úhřnem* dva. *Oumori* *okeanu Indického* jest mnohem větší než *Tichého*.

Australie leží z *polovice* v *zemském páse horkém*, ale *horle* *zmírněno* jest tu *mořem*, i jest *tudíž* *mírnější* než v *Africe*.

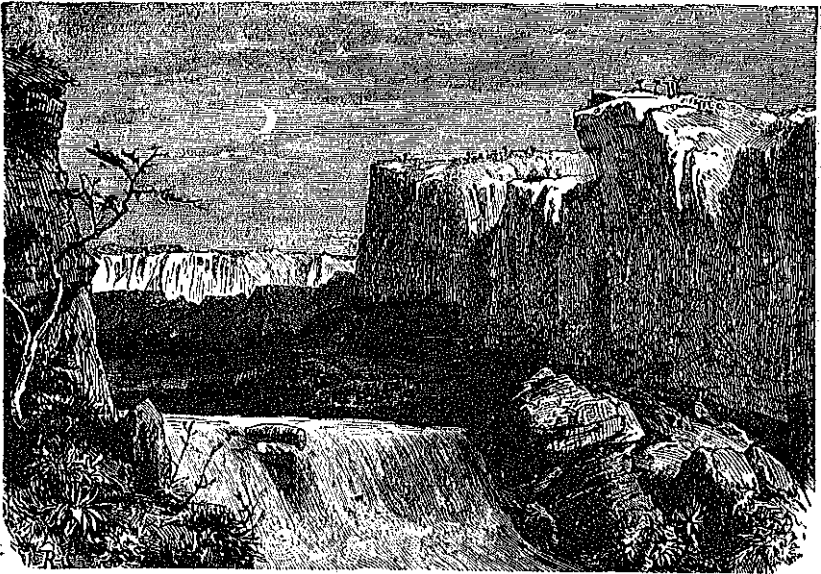
Výkres 24.

Páda.

Řeky.

Vzduchl.

Krajina z Modrých hor.

Nauka o souši vůbec.

Úlohy.

- Členy. 1. *Vytkněme* (z mapy polokoucí) dle jednotlivých zemských
dílů jednotlivé: a) ostrovy, pak b) poloostrovy, c) mysy, d) šíje.
Páda. 2. *Vyměříme* přibližně největší délku jednotlivých pevnin.
3. *Vytkněme* jednotlivé a) vysočiny, b) nížiny, c) důležitější
pohoří a d) důležitější vrcholy.
4. *Sepišme* výšky hor důležitějších.

§ 56.

Členopis.

- Mysy. Mys americký *nejdůležitější* jest Hoorn-ův; v Starém
Světě nejsevernější Čeljuskin, nejižnější mys Dobré
Naděje. Mys *vůbec* jest skalnatý cíp suché země do
moře vyběhající.
- Šíje. Šíje *nejdůležitější* jsou Suezská a Panamská. Šíje
čili úžina zemská *vůbec* jest suché země úzká část,
která dvě větší části suché země spojuje.
- Ostrovy. Ostrovy *největší* jsou: Grönland, Nová Guinea,
Borneo, Madagaskar (tento asi jako naše říše km. 624

tisíc). Ostrov *vůbec* jest menší kus zemské souše se všech stran vodou otočený.

Souostroví *největší* jsou: Australské Mnohoostroví, pak Indické, pak Arktické souostroví. *Všecky* zemské ostrovy dohromady jsou menší než nejmenší pevnina, Nový Holland. Souostroví.

Polouostrovy *největší* jsou: Arabie, Indie Přední, Indie Zadní, Labrador, Skandinávie. Polouostrov *vůbec* jest část souše vodou otočený tak, že jen na jedné straně s větší souší souvisí. V polouostrovy rozčleňuje se nejméně pevnina australská, africká a jihoamerická, nejvíce evropská. Polouostrovy.

Z pevnin *nejmenší* jest Nový Holland, skoro $\square$ km. $7\frac{2}{3}$ milionu, Nový Svět 5krát tolik, Starý Svět dobře 10krát tolik. Pevniny.

Ze *zemských dílů* rozčleněna jest nejméně Afrika a Jižní Amerika, nejvíce Evropa. Zemské díly.

Členy souše zemské slují ostrovy a polouostrovy, též mysy a šíje. Odkrojíme-li od nějakého kusu zemské souše členy, zbývá *trup*. Členy a trup.

Členopis jest *nauka o členech* souše zemské, čili nauka vykládající, jak souš do šíje a délky se rozkládá. Členopis.

Horopis.

§ 57.

Hora.

Hora.

Vrchol horský dle podoby jest buď jehlice, neb štít, neb homole, neb roh, neb kupa. Vrchol horský jest *vůbec* část hory nejvyšší, vrcholovému pak nejvyššímu bodu říkáme *témé*. Části: vrchol,

Bok čili *strana* horská svažuje se buď povlovně (*láz*), neb příkře (*stráň*), neb srázně (*stěna*), boky horské liší se *vůbec svahem*. bok,

Část horská nejnižší sluje *pata*.

pata,

Části horské jsou: vrchol, boky a pata.

vůbec.

Nejvyšší hora strmí do výšky metrů: v Australii *Kea* 4200, v Evropě *Mont Blanc* 4800, v Africe *Kilimandžaro* 6000, v Americe *Sorato* 7500, v Asii *Everestova* 8800 (= 8 km. + 800^m); tato strmí na *vší zemi* nejvyšše.

Výška nejvyšší,

— Ostrovní nejvyšší hora strmí na Sumatře 4700^m vys. Do výšky pne se metrů asi: do 200 kopec čili *pahorek*,
200 — 1000 hora nízká č. *vrch*,
1000 — 2500 *středohora*,
nad 2500 *velehora*. vůbec

Horstvo :

Horstvo.

porúzné,

Porúzným horstvem jsou české *Středohory*. Porúzné horstvo *vábec* záleží z jednotlivých hor nesouvislých neb málo souvislých.

pásmíté,

Horstvem pásmítm nejdelším jsou *Kordillery*, nejvyšším *Himalaja*, nejčlenitějším jsou *Alpy*.

pohoří,

Horstvo pásmíté *vábec* záleží z jednotlivých horských pásem. Jednotlivé pásmo hor souvislých sluje *pohoří*, nejvyšší jeho část *hřbet* pohorský, je-li úzká, *hřeben*, nejvyšší jeho čára *slémě*.

Hřbet *prohýbá se* buď *mélce* a úzce čili *prolukou*, *mélce* a šíře čili *sedlem*, *hluboce* a šíře čili *průsmykem*, *hluboce* a úzce čili *sou-tlou*.

hmotnaté,

Pohoří buď běží 1. *rovnoběžně* neb 2. *odbočuje* od hlavního jako *rozsocha* a to v horském uzlu čili *svoji*.

Horstvem hmotnatým jest horstvo *Skandinavské*, české *Rudohory*. Horstvo hromadné *vábec* záleží z hor souvislých, úzce nahromaděných čili skrovně rozčleněných.

vábec.

Horstvo *vábec* jest trojí: *porúzné*, *pásmíté* a *hromadné*.

Dolína.

Doltny.

V horách *prohýbají se* doliny: podlouhlá dolína podél pohoří hlavního čili *údolí podélné*,
" " napříč " hlavnímu " *údolí příčné*,
okrouhlá " čili *kotlína*.

Dutlny.

Do země *vnikají dutiny*:

svislá a *hluboká*, *propast*,
se strany jeskyně.

Krajina:

Krajina.

tvarem,

Krajina *pne se* tvarem buď jako *rovina*, *pahorkatina*, *vršina* neb *hornatina*.

Proláklína na zemi nejnížší jest *Mrtvé moře* (— 400^m), nejrozsáhlejší *Kaspická*. *Nížina* na zemi nejrozsáhlejší jest *Sibiřská*, souvislá s *Turanskou* a *ruskou*, pak *Maraňonská* souvislá s *Orinockou* a *Laplatskou*, *vysočiny* nejrozsáhlejší *Mongolská*, *Jihoafriická* a *Kordillerská*.

do výšky.

Do *výšky* *pne se* krajina buď:

níže *hladiny mořské* i sluje *proláklína*,
výše " " asi do 200^m *nížina*,
" " " nad 200^m *vysočina*.

Rozvrh:

	nížina	} rovinatá, pahorkatá;	Úhrnem.
	vysočina		} rovinatá (planina), pahorkatá (pahorkatina), vrchovitá (vršina), hornatá (hornatina).

1. Měříme-li nějakou horu, jak vysoko nad hladinu mořskou strmí, měříme její *výšku prostou*.

Měřeni.

2. Měříme-li jak vysoko strmí nad rovinu, ze které se pne neb nad jiným místem, měříme její *výšku poměrnou*.

Vodopis.

§ 58.

Úlohy.

Úlohy.

1. Opakujme z jednotlivých *zemských dílů* nejdůležitější a) jezera, b) řeky, jich toky, ústí a pořčí.

2. Vytkněme *oceany* a jich nejdůležitější částky a pořčí, která k nim přísluší, a omoří.

Vodstvo suchozemské stojaté.

Suchozemské stojaté:

1. Jezera bez přítoku čili *pramenitá* jsou: *Titi-kačka*, některá jezera Čudská a j. 2. Jezera s přítokem ale bez odtoku čili *plasa*: j. Kaspické, Aralské a j. 3. Jezera s přítokem a odtokem čili *řičná*: Ladoga, Bodamské, Kanadská a j. 4. Jezera říčná, jen úzkou kosou od moře oddělená čili *límany* jsou: Kurský a j.

jezera,
druhy,

Jezera jsou úhrnem *pramenitá, plasa a řičná*; dle vody *sladkovodná a slanovodná*.

úhrnem.

Jezero vůbec jest zahrazeno od přírody, rybník hrází od lidí udělanou. *Největší* na zemi jezero jest pleso Kaspické. *Močál* vzniká na rovině vodou prosáklé.

vůbec.

Ostatní.

Vodstvo suchozemské stojaté jest úhrnem buď studně, rybník, jezero neb močál.

Úhrnem.

Vodstvo suchozemské tekoucí.

Suchozemské tekoucí.

Prýští-li se čili pramení-li se voda ze země, sluje *pramen*, prameny se pojí v *potůček*, potůčky v *potok*, potoky v *řeku*. Velmi veliká řeka sluje *veletok*.

Velikost.

1. Řeka, která do jiné řeky vtéká, sluje *pobočka*, 2. řeka, která do jiné řeky nevtéká a pobočky pije, sluje

Druhy.

řeka hlavní, 3. řeka, která do jiné řeky nevtéká, a pobočky nepije, sluje řeka *pobřežní*.

Části. Řeka záleží ze *pramene, toku a ústí*.

Míra. Tok řeky záleží ze 3 částí: *horní, střední a dolní*.

Toku *délka* od pramene k ústí po oklikách sluje *vývoj*, toku *délka* přímá sluje *přímka*. *Missisipi-Missori* vyvíjí se tokem delším než $\frac{2}{3}$ kvadrantu poledníkového, na vší zemi nejdelším.

Spád. Toku spád jest *povlovný, peřejný* neb *vodopád*, i liší se *rychlostí* toku.

Ústí. Ústí řeky jest buď 1. *jednotné* neb 2. v hrdla rozdělené čili *delta*. Největší na vší zemi delta tvoří *Ganges* se *Bra maputou*, větší než země haličská. Ústí řeky jest buď 3. *otevřené* neb 4. *kosou* či *ostrůvky* zavřené čili *limanovitě*.

Řečiště. Dno řeky sluje *řečiště*.

Sulažuje-li se řečiště povlovně, teče řeka *povlovně*,

" " " *přtkře*, " " *přeježí*,

" " " *srázné*, " " *vodopádem*.

Nejmohutnějším vodopádem vrhá se ř. *Niagara*.

Břehy. Po stranách každé řeky běží břehy; hledíce *po řece* v levo a v pravo, lišíme břeh *levý* a břeh *pravý*, *proti řece* naopak.

Pořící a oumoří. Země mezi všemi pobočkami ležící sluje *pořící*, všecka pořící, která k jednomu moři patří, jeho *oumoří*.

Největší pořící objímá *Marañon*, největší oumoří okean *atlantský*.

Moře.

Moře.

Okeany.

Z pěti okeanů nejmenší jest *Severní Ledové moře*, ale i to větší než Evropa (ta $\square$ km. 10 millionů), pak *Jižní Ledové moře*. Prostředně velik jest okean *Indický*, největší o. *Tichý*, jenž jest sám značně větší než všecka souš (ta $\square$ km. 134 milliony).

Zálvy.

Zálvy největší jsou: *Guinejský, Bengalský* a *Me-wický*.

Vnitřní moře.

Vnitřní moře největší jsou: *Středozezemské, Arabské, Jižní Čínské, Ochocké, Behringovo, Karáibské*.

Práhlvy.

Práhlvy nejdůležitější jsou: *Kanal, Gibraltarský, Dardanelský, Cařihrudský, Mandeb, Torrèsův, Behringův* a jiné. Práhliv č. úžina mořská *vůbec* jest úzká část mořská, která větší dvě částky mořské spojuje.

Členy ráboo.

Moře zemské rozčleňuje se v *pátero okeanů*, okeany v *záhlvy, vnitřní moře* a *práhlvy*.

Břeh.

Břeh *nejklíkatější* vine se okeanu *Atlantskému*.

Měřiny mořské jsou písčité, skalnaté neb bahnitě. Nejhlubším shledáno dosud moře Tiché na sv. od Japonských ostrovů, a to skoro tak hlubokým jako nejvyšší hora zemská (Everestova 8800^m vysoká). Úhrnem prohýbá se dno mořské rozmanitě, ač ne tak rozmanitě jako povrch souše zemské.

Dno.
Jednotlivě.

Úhrnem.

Voda mořská *chutná* odporně hořce a slané, jest *průhlednější* než voda suchozemská, barvy dle dna mořského rudé, žluté a j.

Voda.

Jak moře se pohybuje.

Pohyby
mořské.

1. Větrém vznikají na moři vlny až 15^m vysoké, narážejí-li na skalnatý břeh, stříkají hlučným *příbojem*, až dvakrát tak vysoko.

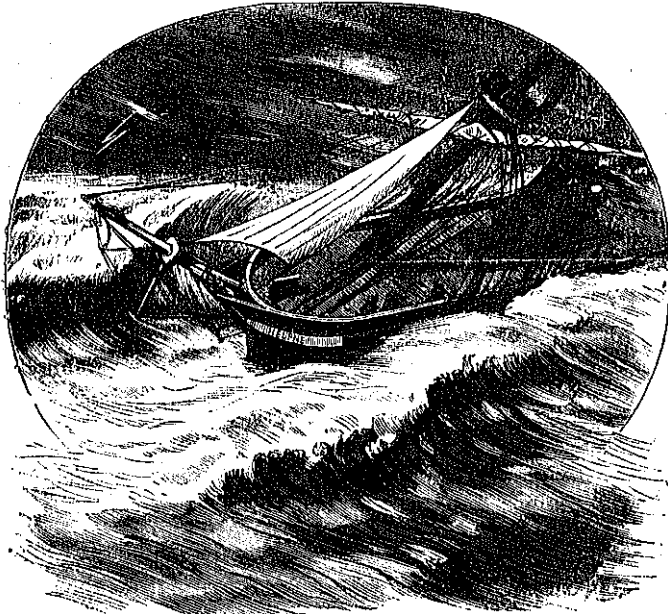
Vlny.

2. Moře vždy po 6 hodin stoupá a *stoupajíc* na břeh *se přilévá*, pak po 6 hodin klesá a *klesajíc* od břehu *se odlévá*. Tento pohyb mořský sluje *příliv* a *odliv*, oba úhrnem *duť* mořské, i způsobeno jest měsícem, jenž okolo zemi obchází ve vodu přitahuje k místu sobě nejbližšímu.

Duť.

3. a) Z Guinejského zálivu teče proud mořský *rovníkový* do moře Karaibského, odtud do zálivu Me-

Proudy
které,

Mořské vlny.

xického. b) Z Mexického zálivu čili golfu proudí voda průlivem Floridským na vsv. jako mocná řeka i šíří se k západní Evropě; proud ten sluje *Golfový*. Úhrnem proudí v moři proudy *mnohé*.

jak vznikají. Proudů mořské vznikají tím, že a) země *otáčí* se o svou osu, b) že moře v různých zemských pásech různě se *otepluje* a různě vypařuje.

Úhrnem pohybuje se moře způsobem trojím: 1. *vlněním*, 2. *duřím*, 3. *prouděním*.

Vodopis. *Vodopis* jest nauka o vodstvu, a to 1. suchozemském, 2. o moři.

§ 59.

Vzduchopis.

Vítr.

Vítr.

Dle směru. Vítr *severní* vane od severu, jižní od jihu a t. d., vůbec rozeznáváme větry dle světových stran, od kterých vanou.

Dle síly či rychlosti.

Vánek pohybuje jen listy stromovými,

větřík " větvičkami "

vítr " větvemi "

vichřice láme menší stromky,

vichr vyvrací a láme i veliké stromy,

orkán kácí lesy, boří domy a vůbec mnoho škod způsobuje, uletí za 1 vteřinu i 45^m. Orkány vanou málokdy, a skoro jen v horkém zemském páse.

Passáty :

jaké,

V horkém zemském páse vane po celý rok:

severně od rovníka vítr *severovýchodní*,

jižně " " " *jihovýchodní*.

Vítr mořský a zemský.

Větry ty služí *passáty*, a jsou větry stálé či *pravidelné*.

Souš zemská otepluje se za dne rychleji než moře, tím i vzduch nad ní se více otepluje a řídne, a proto vane za dne vítr od moře na souš čili vítr *mořský*; v noci, že voda pomaleji se ochlazuje, naopak vane vítr *suchozemský*.

Větry pravidelné,

Passáty, vítr mořský a suchozemský jsou *větry pravidelné*.

nopravidelné.

Chamsin, *scirocco* a mnohé jiné jsou větry *nopravidelné*.

Úhrnem.

Větry *úhrnem* liší se směrem, silou či rychlostí a pravidelností.

Vábec.

Vítr jest *vábec proud vzduchový*.

Jak vznikají.

Větry *vznikají* tím, že a) země i se vzdušným oborem *otáčí* se o svou osu, b) že vzdušný obor v různých zemských pásech různě se *otepluje* a tím různě *rozpíná*.

Chamsin v Saahaře.

Teplota.

Jistému stupni tepla říkáme teplota. Určíme-li některý den teplotu ve 4 různých dobách, sečteme-li ty teploty a dělíme-li součet čtyřmi, určíme *průměrnou teplotu* toho dne. Podobně určujeme průměrnou teplotu některého měsíce a roku.

V horké Africe nedaleko rovníku leží na vysoké hoře *Kilima-ndžarě* věčný sníh. *Vábec* vane na vrcholu horském vzduch chladnější než u paty, a to tím, že jest vzduch na vrcholu řídkší a tedy chladnější.

Z toho jsou pravidla: *vzduch jest tím chladnější, čím je a) výše nad hl. mořskou, b) čím dále od rovníku.*

V *zemském páse* horkém vane vzduch nejteplejší, v obou studených nejstudenější.

Krajina na zemi nejteplejší jest v *jihovýchodní Saahaře* (horko až 56° C.), nejstudenější v *sev. Sibíři* (mrazy až —56° C.).

Teplota.

Teplota,

průměrná.

Do výšky.

Pravidla.

Zemské pásy.

Nejteplejší a nejstudenější krajina.

Výjevy vodní.

Výjevy vodní.

Z veškerého vodstva na zemi vystupují do vzduchu páry. Páry ve vzduchu houstnou buď hned nad zemí nízko jakož *mha*, neb ve výšce jakož *oblaka* či *mračna*.

Páry.

Mlha sráží se v *kapky*, kteréž slují *rosa*, neb sráží se v *jíní* čili *jinovatku*. Mračna srážejí se a padají na zemi čili *prší* jako kapky čili *děšt* neb *sněh* neb *kroupy*.
Rosá a děšt jsou *pršky tekuté*, jíní, sněh a kroupy jsou *pršky tuhé*.

Pršky.

Sněhová hranice.

Cára, nad kterou sněh povždy leží, sluje *sněhová hranice*. Sněhová hranice běží v sev. Skandinavii 1000^m, v Alpách asi 2600^m, na Etně 3000^m nad hl. m., v Africe *vůbec* běží výše, hranice sněhová čím *blíže k rovníku*, tím *výše*.

Ledovce.

V patře věčnosněžném tvoří se ledová pole čili *ledovce*. Ledovce pomalu dolů se *smýkají*.

Nejméně a nejvíce
prší.

Vůbec *více* pršívá 1. v krajinách *přímořských* než vnitrozemských, 2. v krajinách *lesnatých*, 3. v krajinách *jezernatých*, 4. v *hornatých*.

Výjevy vodní jsou úhrnem páry a pršky.

Na zemi nikdy neprší v *Sahaře* a ještě na některých větších pouštích, nejvíce prší v *deltě ř. Ganga* (tam do roka naprší vody až 14^m vysoko, v *Praze* 0·4^m).

Jak voda na
zeměkouli krouží.

Z moří, a částečně i z vod suchozemských vystupují *páry* do vzduchu, srážejí se i *prší* dílem na moře dílem na souš, na souši *napájejí* studně, řeky a vůbec vodstvo suchozemské, to pak dílem se *vypařuje*, dílem do moře *odtéká*, odtud opět se vypařuje a tak dále krouží.

Podnebí.

Podnebí.

Výjevy vzdu-
chové.

Tepló, větry, výjevy vodní, elektrické (blesk a bouřka), *světelné* (svítání, červánky, duha), a jiné jsou výjevy vzduchové čili podnebné čili *meteory*.

Podnebí.

Podnebí čili *klíma* nějaké krajiny *záleží na její vzduchové teplotě*, a ostatních jejích výjevech vzduchových a ty se řídí: 1. vzdáleností od *rovníku*, 2. *výškou* nadmořskou, 3. vzdáleností od *moře*, 4. *povahou půdy*, je-li hornatá, lesnatá a j. příčinami.

Meteorologie.

Zeměpisná *nauka o vzduchu* rozprávějíc hlavně o *podnebných výjevech* čili *meteorech* sluje také *meteorologie*.

§ 60.

O přírodninách.

Nerosty.

Zlata dobývají na zemi málo kde, *železa* skoro ve všech krajinách. Nerosty *vůbec* velmi rozmanitě jsou na zemi rozloženy. *Kůra* zemská hlavně z nerostů *záleží*.

Rostliny.

Palmy daří se jen v zemském páse horkém a v nejteplejších krajinách pásu mírného; *vino* jen v páse mírném. Některé *líšejnky* daří se jen v páse studeném

neb v patrech vyšších pásu mírného a ještě vyšších pásu horkého; tak skoro každá rostlina jen v *některých* krajinách. *Všude* jednotlivé druhy rostlin daří se jen ve svých *okresech* a *patrech*. *Úhrnem* pak daří se:

V krajinách nejstudenějších rostlin *nejméně*, v horkých *nejvíce* a *nejbujněji*.

Pes a málokterá zvířata žijí s člověkem ve všech krajinách, ale ostatní jednotlivé druhy zvířat žijí jen ve svých *okresech* a *patrech*. *Úhrnem* pak žije živočichů v krajinách nejstudenějších *nejméně*, v horkých *nejvíce*. Živočichové.

Zeměpis přírodní.

§ 61.

Nauka o *souši*, *vodstvu* a *vzduchu* úhrnem sluje zeměpis přírodní. Obsah.

Zeměpis přírodní *popisuje zemi, jaká od přírody jest.* Výměr.

Zeměpis přírodní dělí se ve *členopis*, *horopis*, *vodopis* a *vzduchopis*. Rozdělení.

Zeměpis občanský.

Evropa.

§ 62.

Státy jihoevropské.

Království Řecké, hl. m. *Athény*.

Balkánské:
Řecko.

Knížectví Černoorské, hl. místo *Cetyň*.

Černá Hora.

Knížectví Srbské. Při ústí sávském hl. m. *Bělehrad*.

Srbsko.

Knížectví Rumunské. Uprostřed nížiny Rumunské hl. m. *Bukurešť*.

Románie.

Knížectví Bulharské, od Dunaje do Balkánu, tu-
reckému sultánu podřízeno.

Bulharsko.

Sultanát Turecký, hl. m. *Cařihrad*. Zemi *Bosnu* a *Hercegovinu* obsadilo Rakousko, hl. m. Sarajevo. V Tu-
recku málo Turků, ale hlavně Chorvati, Srbové, Bul-
haři a Řekové.

Turecko.

Království Italské. U ř. Tibery hl. m. *Řím*. Města:
u h. Vesuvu *Neapol*, na Sicilii *Messina*.

Apenninské:
Itálie.

Království Portugalské. Při ústí ř. (*j = ch*) Taja
hl. m. *Lissabon*.

Pyrenejské:
Portugaly.

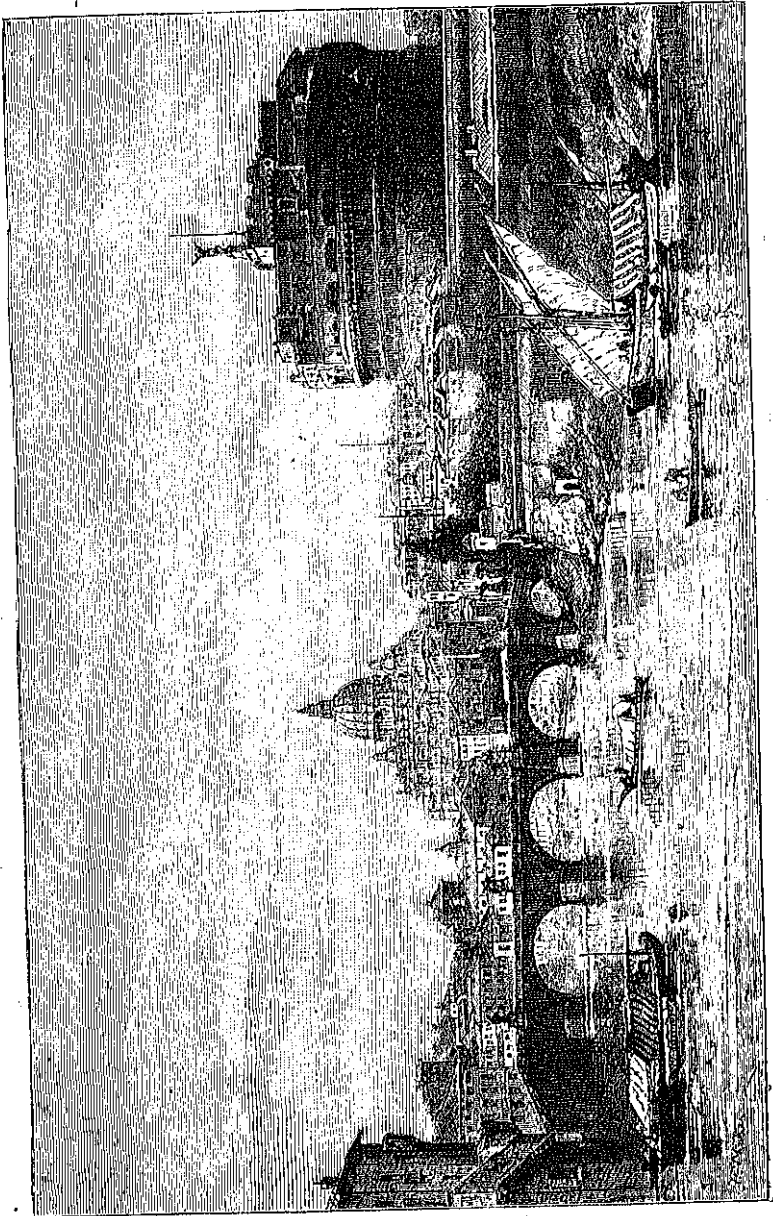
Království Španělské. Skoro uprostřed polouostrova
hl. m. *Madrid*.

Španěly

Ze států jihoevropských měří Hora Černá méně než
10 tisíc □ km., jest *nejmenší*, Španělsko nad 500 tisíc
□ km., jest *největší*, pak Turecko, pak Itálie.

Velikost.

Z města Říma: Andělský hrad, most přes ř. Tiberu, v pozadí chrám svatopetrský.

Státy západoevropské.

§ 63.

Britské království: *a) Irsko*, u moře Irského hl. m. (*u = ō*) *Dublin*. *b) Skotsko*, hl. m. (*Edinbörg*) *Edinburgh*. *c) Anglie*, hl. m. *Londýn* u ř. Temže (4 mill. ob.).

Britsko.

Francie, republika, jest bez dědičného panovníka i volí si občasně *presidenta* (= předsedu), jenž řídí vládu; při ř. Seině hl. m. *Paříž*, skoro 2 mill. ob.

Francie.

Království Belgické, hl. m. *Brusel*.

Belgie.

Království Hollandské, hl. m. *Haag*.

Holland.

Státy severoevropské.

§ 64.

Království Dánské: *a) Jutsko*, *b) Dánské ostrovy*, na o. *Seelandě* hl. m. *Kodaň*, *c) Island*.

Dánsko.

Švédsko a Norvéžsko, dvě spojená království. Hl. m. v Norvéžsku *Christiania*, ve Švédsku *Stockholm*. *Hammerfest* nejsevernější město evropské.

Švédsko
a Norvéžskem.

Cárství (císařství) Ruské.

§ 65.

a) Polsko, u ř. *Visly* hl. m. *Varšava*. *b) Litva*, u ř. *Jedu* otlivě země *Vilny* tekoucí do *Němenu* hl. m. *Vilno*. *c) Malá Rus*, u ř. *Dněpru* hl. m. *Kiev*. *d) Jižní Rus*, u *Černého moře* hl. m. *Oděsa*. *e) Astrachaňsko*, při ústí řeky *Volhy* hl. m. *Astrachaň*. *f) Kazaňsko*, u vých. ohebu ř. *Volhy* hl. m. *Kazaň*. *g) Veliká Rus*, hl. m. *Moskva*. *h) Fínsko*, u zál. *Čuchonského* hl. m. *Helsingfors*. *i) Baltské země*, u řeky *Něvy* hl. město *Petrohrad*, sídelní město císařské. Úhrnem zabírá Rusko východní větší polovici celé Evropy.

Úhrnem.

Císařství Německé a Švýcarsko.

§ 66.

1. S Čechami hraničí na z. království *Bavorské*, hl. m. *Mnichov*. 2. Od Bavor na z. království *Württemberské*, hl. m. *Stuttgart*. 3. Od Čech na s. království *Saské*, u ř. *Labe* hl. m. *Drážďany*. 4. Od Čech na s. *Prusko*, zabírá samo dobré $\frac{2}{3}$ císařství německého, hl. m. *Berlín*, 1 mill. ob. Král pruský jest spolu císařem německým. Mimo tato 4 království ještě 22 menší státy.

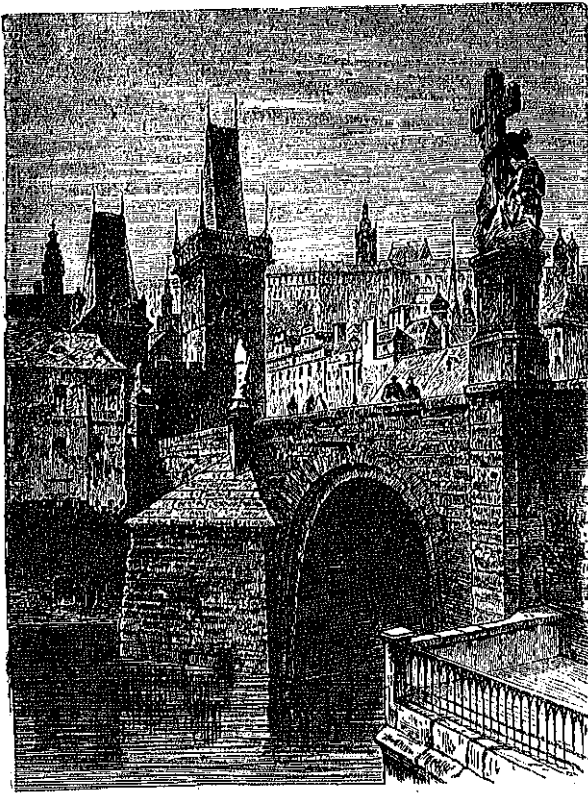
Německo.
Súty.

Města: při ústí ř. *Vesery* *Bremy*, při ústí řeky *Labe* *Hamburk*, u ř. *Mohanu* tekoucího do *Rýnu* město *Frankfurt*, v pruském *Slezsku* m. *Vratislav*.

Města.

Švýcarská republika v horách *Alpských*; hl. m. *Bern*.

Švýcarsy.

Pohled na Malou stranu pražskou, v pozadí Hradčany s chrámem sv. Víta.

§ 67.

Císařství Rakouskouherské.

(Na mapě střední Evropy.)

A. Země západorakouské.

A. Země západorakouské.

1. Království České, □ km. 52 t., u ř. Vltavy hl. m. Praha. Obyvatelé jsou Češi většinou a Němci menšinou.
2. Markrabství Moravské, □ km. 22 t., hl. m. Brno. Obyvatelů $\frac{3}{4}$ jsou Češi, $\frac{1}{4}$ Němci.
3. Vévodství Slezské, □ km. 5 tisíc, hl. m. Opava. Obyvatelé jsou Němci, Češi a Poláci.
4. Arcivévodství Dolnorakouské, u řeky Dunaje Vídeň, hl. m. celé říše.
5. Arcivévodství Hornorakouské, u ř. Dunaje hl. m. Lincec.
6. Vévodství Salcburské, hl. m. Salcburk.

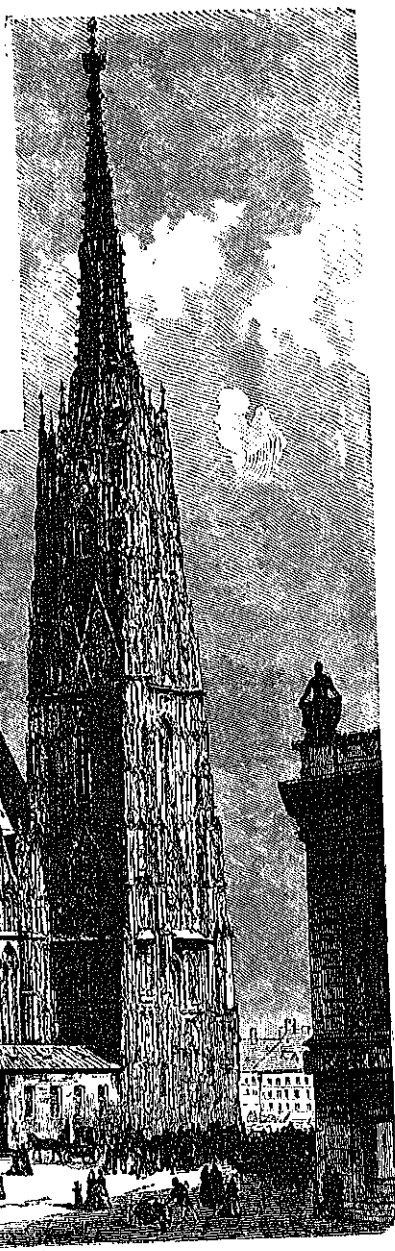
7. Knížecí hrabství *Tyrolské*,
u řeky Innu hl. m. *Inšpruk*.

8. Vévodství *Korutanské*, hl.
m. *Celovec*.

9. Vévodství *Štyrské*, hl. m.
Štyrský Hradec. Obyvatelé jsou
v zemích těch hlavně *Němci*.

10. Vévodství *Kraňské*, hl.
m. *Lublau*. Obyvatelé jsou hlavně
Slovinci.

11. *Přimoří*, u moře hl. m.
Terst. Obyvatelé jsou *Slovinci*
i jiní.

Chrám sv. Štěpána ve Vídni. (Věž jest 138 m. vysoká.)

12. Království *Dalmatské*, u moře hl. m. *Zadar*.
Obyvatelé jsou *Chorvati*, *Srbové* a v městech *Italiani*.
13. Království *Haličské*, hl. m. *Lvov*. Obyvatelé
jsou na z. *Poláci*, na v. *Rusíni*.
14. Vévodství *Bukovinské*, hl. m. *Černovice*.

B. Země uher-
ské.

B. Země uherské.

15. Království *Uherské*, u Dunaje hl. město *Pešt*.
Obyvatelé jsou uvnitř *Maďaři*, v záp. Karpatech *Slováci*,
na ostatních krajích jiní.

16. Země *Sedmihradská*.

17. Království *Chorvatskoslavonské*, hl. m. *Záhřeb*.
Obyvatelé jsou *Chorvati* a *Srbové*.

Velikost.

Velikost. Ze země říše naší nejmenší jest Slezsko,
měří □ km. tisíc 5, Morava 22, Čechy 52, největší země
Uhry 225; celá říše 624.

Města.

Města mají tisíc obyvatelů: Brno skoro 100, Praha
s přilehlými místy nad 250, Buda-Pešt nad 300, Vídeň
s přilehlými místy 1 mill. — Země mají obyv. mill.:
Morava 2, Čechy nad 5, celá říše 37.

Národové.

Čechoslované, Poláci, Rusíni, Slovinci, Chorvati
a Srbové jsou národové slovanští čili *Slované*. Rumuni
a Italiani mluví jazyky latině příbuznými, jsou národové
románští čili *Románi*.

Plemena.

Němci, Slované, Románi a Israelité jsou lidského
plemene *bílého*, Maďaři *žlutého*.

Úhrnem náležejí obyvatelé říše naší dvěma pleme-
nům, bílému *hlavně*.

§ 68.

Státy evropské úhrnem.

Úlohy.

Vyčtíme z mapy celé Evropy:

1. a) císařství, b) království, c) dvě republiky.
2. S kterými státy říše naše hraničí.
3. Pořadím hlavní města.
4. Pořadím jmenované národy.

Největší územím.

Největší státy evropské jsou: a) územím: 1. *Ruskó*
více než půl Evropy. 2. *Švédsko* s *Norvěžskem*. 3. *Ra-
kouskouhersko* □ km 624 tisíce.

O málo menší než *Rakousko* jsou Německo, Francie
a Španělsko. O $\frac{1}{2}$ menší jsou Britsko a Itálie.

Na ostatní menší státy nezbyvá již ani celá $\frac{1}{10}$ Evropy.

Rusko, Rakouskouhersko, Německo, Francie a Britsko jsou evropské velmoci.

Velmoci.

b) Obyvatelů nejvíce millionů má: Rusko 73, Německo nad 43, Rakousko a Francie po 37. — Celá Evropa nad 300.

Obyvatelstvo.

Města největší mají obyvatelů: 4 milliony Londýn, skoro 2 Paříž, asi 1 million Berlín, Vídeň, Petrohrad, Cařihrad.

Města.

Irčané a Skotové jsou Galové.

Národové:

Portugalové, Španělé, Francouzi, Italiani a Rumáni mluví jazyky latinské velmi příbuznými i slují Románi. K Románům čítáme i Řeky.

Galové.

Románi.

Angličané, Norové, Švédové a Dánové mluví jazyky německé příbuznými i slují s Němci dohromady Germáni.

Germáni.

Kromě národů slovanských, jací v říši naší obývají, jsou ještě Rusové a Bulhaři Slované. (Bulhary viz na obrázku na str. 15.)

Slované.

Rumunská žena (plémě bílé).

Plemena:	<i>Galové, Románi, Germáni, Slované a Israelité</i> jsou plemene bílého.
žluté.	<i>Maďaři, Turci, Čudové</i> a někteří jiní jsou plemene žlutého.
Víra.	Co do víry jsou:
Mohamedánská.	<i>Turci</i> a někteří v Turecku bydlící <i>Slované</i> víry mohamedánské.
Mojžišská.	<i>Israelité</i> sami jsou víry <i>mojžišské</i> .
Křesťanská; pravoslavná,	<i>Rusové, Srbové, Rumuni a Řekové</i> , národové to východoevropští, jsou skoro vesměs víry <i>křesťanské pravoslavné</i> .
evangelická,	<i>Švédové, Norvéžci, Dánové</i> a <i>severní Němci</i> jsou víry <i>křesťanské evangelické</i> .
anglikánská, katolická.	<i>Angličané</i> jsou víry <i>křesťanské anglikánské</i> . Ostatní, a to hlavně <i>Západní Slované, Jižní Němci, Románi</i> a <i>Galové</i> jsou víry <i>křesťanské katolické</i> .
Úhrnem.	Úhrnem vyznávají Evropané víru <i>dílem mohamedánskou, dílem mojžišskou</i> , hlavně však <i>křesťanskou</i> , všickni pak ctí jen <i>jednoho Boha</i> .
Počet.	Všech <i>Evropanů</i> jest nad 300 mill.

Asie.

§ 69.

Přední Asie.

Kavkazsko, Turecko,	Kavkazsko náleží Rusku. U ř. Kuru hl. m. <i>Tiflis</i> . Asijské Turecko, mnohem větší než evropské. Města: U Egejského m. <i>Smyrna</i> , na Syrské vysočině <i>Damašek</i> a <i>Jerusalem</i> ; nedaleko Rudého m. <i>Mekka</i> , Mohamedovo rodiště.
Arabie,	V ostatní Arabii žijí <i>Arabové nezávislí</i> , kteří <i>Beduiní</i> slují a pro válečné podniky si vůdce, „ <i>šejky</i> “ řečené, volí.
Iran.	Iranské státy: a) <i>Persie</i> , hl. m. <i>Teheran</i> . b) <i>Afganistan</i> . c) <i>Beludžistan</i> .
Úhrnem,	Největší stát v Přední Asii jest <i>Turecký</i> , největší město <i>Smyrna</i> (200.000 ob.).
Národové.	Národové: <i>Řekové</i> na březích Středozemského moře, <i>Arabové</i> , <i>Peršané</i> a mnozí jiní plemene <i>bílého</i> , <i>Turci žlutého</i> .

§ 70.

Indická Asie.

Anglie.	Anglie nad indickými knížaty skoro celé <i>Přední Indie, Ceylonu</i> a částečně <i>Zadní Indie</i> panuje; v deltě ř. <i>Ganga</i> hl. m. <i>Kalkuta</i> .
---------	--

Arabský šeik (plémě bílé).

V Zadní Indii: *Birma, Siam, Anam*, největší m. *Bangkok* v Siamu.

Z. Indie.

Ostrovy: Filipiny náležejí *Španělsku*, ostatní skoro všecky *Hollandsku*, pokud nejsou samostatny.

Ostrovy.

V Indii nejmocnější stát jest *Anglie*, největší město *Kalkuta* ($\frac{3}{4}$ mill. ob.). Národové: v Přední Indii hlavně *Indové*, v Zadní *Bírmáné* a jiní žlutí a hnědí, na ostrovech *Javané* a jiní hnědí.

Úhrnem.

Národové.

Mongolská Asie.

§ 71.

Japonské císařství, hl. m. blíže sopky *Fusi Tokio*.
 Čína: a) státy jí poplatné: *Korea, Mandžursko, Mongolsko* a *Tybet*. b) poddané země: *Čína*, velmi hustě zalidněna; hl. m. *Peking*, nad 1 mill. obyv., u moře m. *Su-čeu*, 2 mill. obyv.

Japan.

Čína.

Vznešný čínský úředník (plémě žluté).

Úhrnem.

V Mongolské Asii: nejmocnější říše Čína, největší město Sučeu, národové žlutého plemene, z nich jsou Číňané, kterých jest víc než všech Evropanů (těch nad 300 mill.), nejčetnější.

§ 72.

Severozápadní Asie.

Chíva.

1. Na j. od jezera Aralského chanát *Chíva*, u ř. Amu hl. m. *Chíva*. Mimo něj ještě jiné chanáty.

Rusko.

2. Rusko: a) *Turansko*. b) *Záp. Sibiř*, u ř. Tobol-u m. *Tobolsk*. c) *Vých. Sibiř*, u Horní Tungusky m. *Irkutsk*. d) *Mořská oblast*, u moře Ochotského m. *Ochotsk*.

Úhrnem.

Skoro celá severozápadní Asie náleží Rusku, jest velmi řídko obydlena. Největší město jest Irkutsk, 30.000 obyv. Národové *Kingisové* a jiní žlutí a mezi nimi Rusové jako osadníci.

Národové.

Úlohy.

1. Vyčteme z mapy a) evropské državy zvlášť, b) asijské státy zvlášť.

2. Hlavní města.

3. Jmenované národy.

Státy asijské úhrnem.

	§ 73.
Největší území zabírá <i>Rusko</i> , $\frac{1}{3}$ <i>Asie</i> ; nejvíce obyvatelů žije v <i>Číně</i> .	Největší
Největší města mají obyv.: Sučeu 2 mill., Peking 1.	Města.
<i>Řekové, Persové, Indové, Israelité a Arabové, pak Rusové, Angličané a jiní evropští osadníci</i> jsou plemene bílého.	Plemena: bílé,
<i>Javané a jiní</i> jsou plemeno hnědé.	hnědé,
<i>Japonci, Číňané, Koreané, Mandžurové, Mongolové, Tybetané, Tataři, Kirgisové a j.</i> jsou národové plemene žlutého.	žluté
Úhrnem náležejí obyvatelé celé <i>Asie</i> plemenům třem, žlutému nejvíce.	úhrnem.
Řekové a evropští osadníci jsou <i>křesťané</i> , Turci, Arabové a j. <i>mohamedáni</i> . Indové věří ve více bohů, za nejvyššího ctí <i>Brahmu</i> ; Číňané, Japonci a mnozí jiní jsou též ctitelé <i>více bohů</i> .	Věry.
Všech <i>Asiatů</i> jest nad 800 millionů.	Počet

Afrika.

Severní Afrika.

	§ 74.
V sev. Africe. 1. V severozáp. cípu sultanát <i>Marokko</i> (větší než naše říše, ale obyvatelů v něm jen asi jako v <i>Čechách</i>). Hl. m. <i>Marokko</i> . 2. Na v. <i>Alžírsko</i> , náleží <i>Francii</i> . Hl. m. na sev. břehu, naproti evropské <i>Francii, Alžír</i> .	Marokko. Alžírsko.
3. <i>Turecká Afrika</i> . a) <i>Tunisko</i> , naproti <i>Sicilii</i> hl. m. <i>Tunis</i> . Tunisský panovník sluje bej. b) <i>Tripolsko</i> , u moře hl. m. <i>Tripolis</i> . Ve veliké oase <i>Fezzanu</i> město <i>Murzuk</i> . c) <i>Egypt</i> a <i>Nubie</i> u dolního Nilu, blízko delty nilské, hl. m. <i>Kairo</i> . Panovník sluje místokrál. — Panovníci těchto tureckých zemí podřízeni jsou sultanu tureckému, jenž v <i>Cařihradě</i> sídlí.	Turecké državy.
4. Na vysočině <i>habešské</i> <i>Habeš</i> , císařství.	Habeš.
5. V <i>Sahaře</i> obývají lidé jen v oasách jednotlivých.	Saharu.

Střední Afrika.

	§ 75.
1. Krajina u <i>Senegalu</i> a <i>Gambie</i> sluje <i>Senegambie</i> ,	Krajiny.
2. krajina podél zálivu <i>Guinejského</i> až k rovníku <i>Horní</i>	

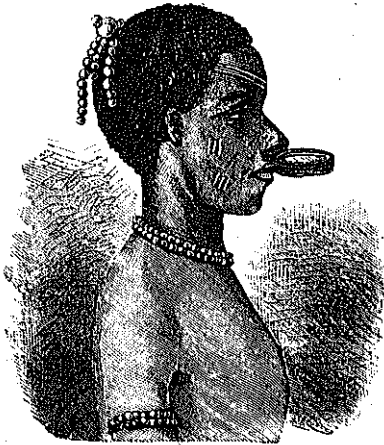
Uhrnom. *Guinea*. V nich na březích jsou města od Anglie a jiných evropských států založená. 3. Krajina na v. od Senegambie až k Nubii *Sudan*. 4. Krajina jižně od Čadská jest nám Evropanům namnoze ještě *neznáma*. V střední Africe obývají *černoši* rozdělení ve mnohá království.

§ 76.

Jižní Afrika.

Krajiny.

1. Záp. pobřeží od rovníku skoro k jižnímu obratníku sluje *Dolní Guinea*. 2. Cíp africký na jih od ř. Oranje sluje *Kapsko* a náleží evropskému Britsku. U mysu Dobré Naděje hl. m. *Kapské město*. 3. Na vých. pobřeží krajina *Mozambická* u průlivu Mozambického. 4. Na s. na malém ostrově *Zanzibar-u* sídlí sultan Zanzibarský. 5. Na všech těch pobřežích *evropské osady*. 6. Uvnitř jižní Afriky rozdílní černošští národové v království mnohá jsou rozdělení.

Černoška od jezera Njasy.

§ 77.

Ostrový.

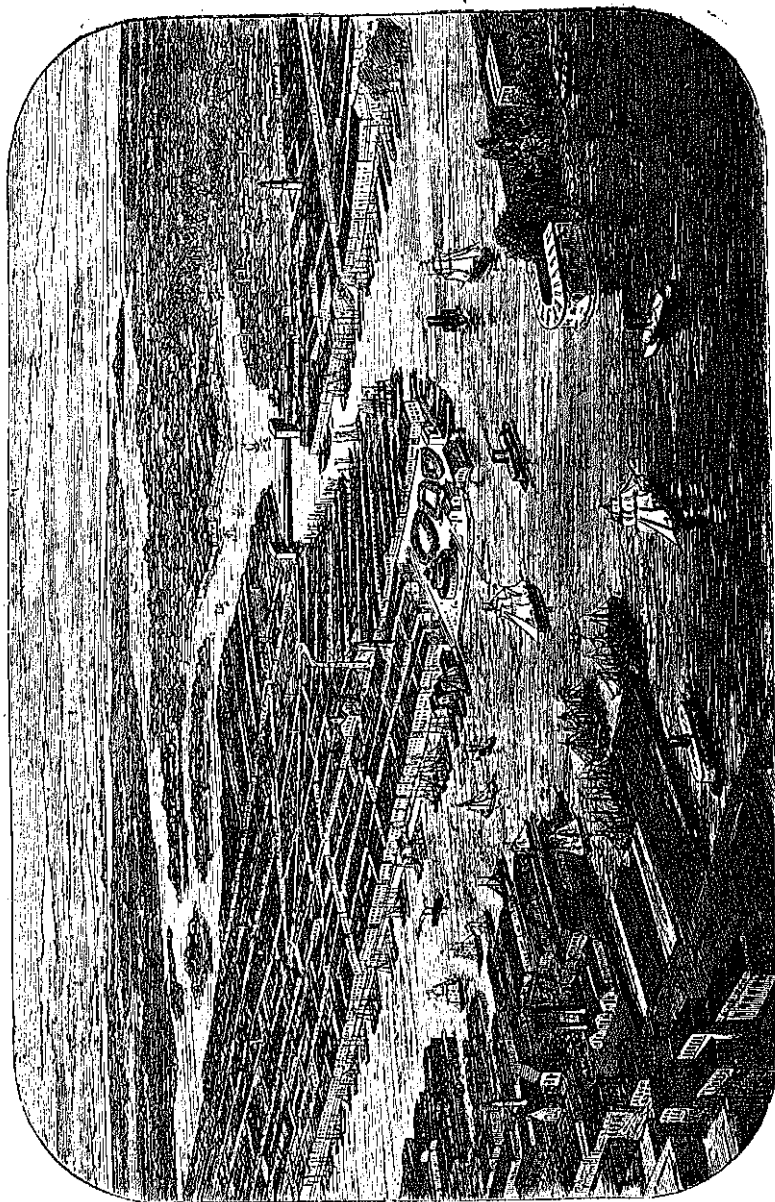
1. Na *Madagaskaru* království, hl. m. *Atananarivo*.
2. Ostatní ostrový rozděleny jsou mezi státy *evropské*.

§ 78.

Afrika celkem.

Volkost.

Největší stát africký jest evropské *Turecko*, z ostatních evropských států nejvíce *osad* tam drží *Britsko*. *Největší město* africké jest *Kairo* (v něm $\frac{1}{3}$ mill. ob.).

Mesto New-York.

Plomona. Dle plemen jsou obyvatelé jižní a střední Afriky
černoši, v sev. Africe *Arabové* a jiní národové plemene
bílého.
Počet. Všech *Afričanů* nad 200 mil.

Amerika.

§ 70.

Severní Amerika.

Dánsko. Grönland náleží evropskému království *Dánskému*.
Britsko. 1. *Britská Sev. Amerika*. Největší město u ř. sv.
Vavřince (*Montréal*) Montreal (100.000 ob.).
Ústí. Od jezer Kanadských k ř. Grande Unie, republika.
Nedaleko východního břehu hl. m. (*Uešington*) Washin-
gton. Největší m. na sv. u moře (*Nju*) New York (nad
1 mil. ob.) Mezi oběma velkoměsty *Philadelphia*. Při ústí
missisipském *Nový Orlean*.

§ 80.

Střední Amerika.

Ostrovy. Na o. *Haiti* dvě americké republiky. Kuba náleží
Španělsku a ostatní ostrovy západoindické jiným státům
evropským.
Mexiko. Na pevnině: Republika *Mexiko*, nedaleko sopky
Ostatní. Popokatapehu hl. m. *Mexiko*. Od Mexika až k šíji Pa-
namské menší *republiky*.

§ 81.

Jižní Amerika.

Guiana. Evropské osady. Mezi ústím orinockým a mara-
ňonským země Guiana rozdělena jest mezi *Francii*,
Holland a *Britsko*.
Republiky horkopásmové. Republiky horkopásmové: *Venezuela*, u moře hl. m.
Caracas. — Na jz. *Nová Granada*, uprostřed hl. m.
Bogota. — Pod rovníkem čili ekvátorem *Ekvador*, hl.
město *Kito* (Quito). — Na j. *Peru*, hl. m. *Lima*. —
Na jv. *Bolivia*, hl. m. *Sucre*.
mírnopásmové. Republiky mírnopásmové: Pobřežní (*ch = č*) *Chile*,
hl. m. *S. Jago*. Na v. *Argentina*, při ústí la platském
hl. m. *Buenos Ayres*. Na v. *Uruguay*. Na s. *Paraguay*.
Brasílie. Císařství Brasílské, pod jižním obratníkem hl. m.
(*Riu*) Rio de (*Žanejru*) *Janeiro*.
Patagonie. Beze států země Patagonie.

Indian z Bolívie (plémě rudé).

Amerika celkem.

§ 82.

Úloha.

Úloha.

Vytkněme evropské osady zvlášť a americké státy tóż zvlášť.

Největší americký stát jest *Unie*, skoro jako Evropa (ta □ km. 10 mill.) i nejvíce v ní lidí (40 mill.). Po ní největší jsou *Brasílie* a *Britská Amerika*.

Velikost.

Největší americké město jest (*Nju*) New York, nad 1 mill. ob.

Národové. V nejsevernějších studených končinách amerických bydlí *Eskymdci*, v ostatní Americe v lesích a pastvinách kočují jiní *indianští* či rudí národkové. Největší díl Ameriky osadilo již plémě bílé a to hlavně v severní Americe Angličané, v republikách středoamerických a jihoamerických Španělové, v *Brasilii* Portugalci.

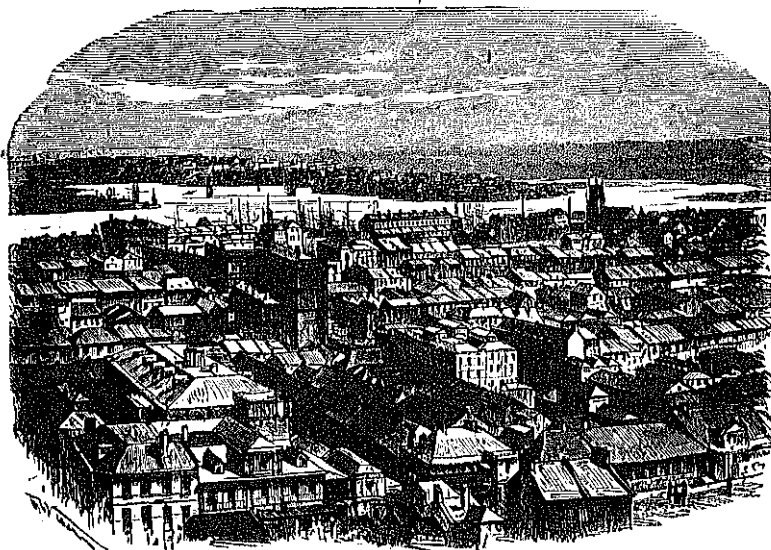
Počet. Všech *Američanů* jest asi 86 mill.

§ 82.

Australie.

Na pevnině. Pevninu osadili Angličané i rozdělili v osady: 1. Na jv. *Viktorie*, hl. m. (*Melbörn*) Melbourne. 2. *Nový Jižní* (Uels) *Wales*, hl. m. (*ey = y*) *Sidney*. 3. (*Kéns-land*) Queensland, hl. m. (Brisbén) *Brisbane*. 4. *Jižní Austrálie*, hl. m. (*Edlid*) Adelaide. 5. *Západní Austrálie*, hl. m. *Perth*.

Na ostrovech. 1. Na o. *Sandwich-ských* 1. království hnědých domorodců. 2. *Angličané* osadili *Nový Seeland* a mnohé jiné. 3. Ostatní ostrovy osadili jiní *evropští státové*, ně-

Město Sidney.

Novoseelánčan (plémě hnědó).

kteřé též *americká Unie*, 4. N. Guinea a ještě některé ostrovy dosud osadníkům se brání.

Největší díl Austrálie náleží Britsku. Největší město jest (*Melbörn*) *Melbourne* ($\frac{1}{4}$ mill. ob.). *Národové*: Domorodci jsou plemene *hnědého*, přistěhovalci hlavně *Angličané*.

Všech *Australců* jest asi $4\frac{1}{2}$ mill.

Úhrnem.

Počet.

Země úhrnem.

§ 84.

Úlohy.

Úlohy.

1. Které osady mimoevropské zabírá a) *Britsko* (ve všech zemských dílech), b) *Holland* (v Asii), c) *Španělsko* (v Asii a v Americo), d) *Rusko* (v Asii).

2. Opakujme jednotlivých *zemských dílů* a) největší státy, b) národy a plemena, c) největší města, d) počet obyvatelstva.

Největší území zabírá *Britsko*, pak *Rusko*, každý ten stát více než co dvě Evropy (Evropa $\square$ km. 10 mill.), oba ty státy dohromady $\frac{1}{3}$ veškeré souše zemské.

Státy.

Nejvíce *obyvatelů* žije v Číně 400 millionů, pak v Britsku, skoro 300 mill., v obou těch státech dohromady skoro $\frac{1}{2}$ všeho lidstva. Všech lidí na zemi jest nad 1400 mill.

Města. Největší města mají obyv.: 4 milliony *Londýn* pak skoro 2 *Paříž, Sučeu*, nad 1 mill. *New-York Peking, Vídeň, Petrohrad, Berlín, Cařihrad.*

Zemské díly. V zemských dílech obývá obyvatelů v Australii ($4\frac{1}{2}$ mill.) nejméně, v Asii (800 mill.) nejvíce, pak v Evropě (nad 300 mill.).

Plemena. Plémě *hnědé* bydlí v Australii a částečně v Asii, *rudé* uvnitř Ameriky, *černé* v střední a jižní Africe a částečně v Americce, *žluté* v Asii a částečně v Evropě, *bílé* v Evropě a částečně ve všech ostatních zemských dílech. Plemen lidských čítáme úhrnem pět, nejčtetnější jest *bílé*, pak *žluté*.

§ 85. Zeměpis občanský.

Obsah. Popis *států, národů, církví* a jiných *společností* lidských sluje úhrnem zeměpis občanský.

Výměr. Zeměpis občanský *rozpraví o zemi jakož bydlíšti lidském, zvlášt o tom, co lidstvo na ní zřídilo.*

§ 86. Zeměpis.

Obsah. Ze zeměpisu *hvězdářského, přírodního a občanského* záleží zeměpis celý.

Výměr. Zeměpis jest *věda čili nauka zemi popisující.*

Opravy tiskových omylů.

Na str. 12., řádku 14. od dola čti *km.* místo *Mm.*

" " 39., " 5. " " " *Indské* místo *Indské.*

" " 61., " 30. " " " *km. skoro* místo *skoro* *km.*

Nakladatel FR. A. URBÁNEK, knihkupec

pro literaturu paedag. a pomůcky učebné

v Praze, na Ferdinandské třídě, číslo 25. n.

== vydavatel a nakladatel vychov. týdeníku „Posla z Budče“, vychov. měsíčníku Lindnerova „Paedagogia“, hudebního časopisu „Dallhora“ a měsíčníku omladiny československé „Ruču“ ==

odporučuje následující díla:

Čechy. Pro školy obecné kreslil a upravil Ant. Zavadil, učitel v Uhl. Janovicích. (Velká nástánná mapa na černé půdě.) 9 dílův. Ceny 3 zl. 20 kr., černým plátnem podlep. 5 zl. 60 kr., táž opatřena listěmi lakov. 6 zl. 40.

Böhmen. Für die Volksschule gezeichnet und bearbeitet von Ant. Zavadil, Lehrer in Kohljanowitz. (Grosse Wandkarte.) 9 Theile. Preise: roh 3 fl. 20 kr., auf schwarzer Leinwand 5 fl. 60 kr., dieselbe mit lackirten Stäben 6 fl. 40 kr.

Z dob našeho probuzení. Sbírká přátelských dopisů některých spisovatelův a vlastencův našich, zejména Jos. Jungmanna, Frant. Palackého, Jana Kollára, J. Pr. Koubka, Tom. Buriana, Jar. Pospíšila, M. Fialky, Fr. C. Kappelka, J. Jeníka r. z Bratřic, Drah. M. bar. Villaniho, J. Dvořáčka a jiných, které z pozůstalosti Burianovy vyňal, úvodem a vysvětlivkami opatřil Ferdinand Censký, setník a profesor české řeči a literatury na vojenské akademii v Novém Městě za Vídní. Cena 1 zl. 40 kr., skvostně váz. 2 zl. 20 kr.

„Osvěta“ č. 10. 1875 podává ukázkou některých listů píše:

„Podané ukázky tušme postaňi, aby etemat osentit mohli důležitost celé sbírky. Jonom ještě podotkne, že dopisové v ní uveřejněné zároveň tvoří jakýs knihoslovní a životopisný literární věstník drahných let prošlého půlstoletí. A také nemůžeme leč úplně souhlasiti s výrokem, jež Ant. Rybička v soukromém dopise Českoslovnímu a ní učinil, že totiž trojí „vzácnou pomůcku k dějinám národní naší ožlitol a v šelických s ní spojených nesnázi, trampot, usilování, prací a obětí.“ Ano v nynější době, v níž každý pravý vlastenec nejhlubším zámatkem naplněn býti musí nad našimi domácími rovněž neblahými jako zbytečnými rozbroji, „Z dob našeho probuzení“ snad bude útěchou mnohému etemat, vidoucimu, kterak genius českého národa z trapnějších jejtě poměrů vyšel jako vítěz nade tmou a potobou.“

Cestopisná bibliotéka. Sv. I. Z Prahy do Vídně. Brno. Olomouc. Sepsal K. Adámek. Cena 80 kr.

Sv. II. Vídeň a okolí. Popisuje Karel Adámek. Cena 1 zl.

Sv. III. Příhody, jež na cestě do Carohradu a zvláště v zajetí svém zkusil a sepsal Václav Vratislav z Mitrovic. Vydání čtvrté s úvodem od nakladatele. Cena 80 kr.

„Ženské listy“ pší o spise tomto takto:

„Každý, kdo zajímá česká minulost a její osobnost, její kultura, její názory, její vnitřní život duševní, nalezná v tomto starém cestopise českého páma hujnost věcných a poutavých o tom obrazů. Ve způsobu, jakým páu z Mitrovic líčí své „příhody“ v etezině, vidíme kus vzdělání a smýšlení oně v dějinách našich přezajímavě doby na rozhraní 16. a 17. století. Je poutavý ten spis jejtě zábavný, odporučujeme je tím více vedyohlivým a vlastencekým etematům našim.“

Sv. IV. Procházky po Uhrách. Líčí Fr. Brábek. Cena 50 kr.

Sv. V. Výlet do Benátek. Sepsal prof. J. Lorenz. Cena 80 kr.

Sv. VI. Rožnov, léčebné místo na moravském Valašsku a jeho okolí. Pro touristy a hosti sepsal Fr. Bayer. S obrázkem pohledu na Rožnov a mapkou okolí. Cena 1 zl., váz. 1 zl. 60 kr. a 2 zl.

Sv. VII. Průvodce po Krkonoších. Sepsal Fr. V. Kodým. S litogr. obr. pohledu na Krkonoše a mapkou pohoří Krkonošův. Cena 60 kr.

„Světotoz“ píše v č. 31. dne 3. srpna r. 1877:

„Fr. V. Kodým právě vydal „Průvodce po Krkonoších“, v němž dla vlastních a etezích zkušeností složil vše, eteho zapotřebí vědět touristovi, jezt pokoušet se eteho pohledem na nejkrásnější partle hor Krkonošských. Jezt to spisek praktický a zábravný zároveň, neboť zde nalezneme pokynuti, kterak na cestu se mámo opatřiti, kde eteho pohledávati, a opět krátce ety historické, národní pověsti a jtné.“

Radhošť. Sbírkka *najoblíbenějších a nejkrásnějších písní národních z okolí Rožnovského na Moravě.* Sestavil a spořádal Fr. Bayer. S ilustr. titulem. Cena 32 kr., váz. 40 kr.

„Dalibor“ píše v č. 19. dne 9. května 1874 takto:

„Fr. Bayer těší se ohlavně pověsti jako obratný sběratel. V nové sbírce písní nadepsané „Radhošť“ nalezáme užší kruh písní lokálních (celkem 311) a sice z okolí Rožnovského, mezi nimiž záti mnohý drahokam ceny nepopíratelné. Uspořádání vo-formátě kapesním jest velmi vhodné a pro zpěvné obecenstvo pohodlné.“

Škola mé štěstí. Povídka ze života velkoměstského od Karol. Světlé. Třetí vydání s pův. obr. od Ant. Königa (ryl xyl. Patočka). Cena vyd. velín. 80 kr., poštou 86 kr. Vydání velín. skvostně váz. se zlat. ořízkou 1 zl. 80 kr. Překrásná tato povídka, pravá to perla v literatuře naší pro mládež, neschazejž v žádné škol. knihovně, a kdož zařizují nebo doplňují knihovny, nezapomeňtež v prvě řadě na tuto povídku.

Učebnice zeměpisu obecného a Rakousko-Uherského pro vyšší třídy škol obecných. Sepsal ředitel Ant. Tilla. Vloženo 26 výkresův. Druhé, dle nového uč. plánu upravené vydání. Cena 48 kr., váz. 60 kr. Paedag. týdeník „Beseda učitelská“ píše v č. 38. dne 18. září 1873 takto:

„O dílku tomto směle tvrdíme, že poněkud zdomácní vo všech našich školách obecných a stane se nezbytnou pomůckou při vyučování zeměpisem pro své praktické uspořádání a výtečný způsob, jímž se mládež povzbuzuje k plodnému promýšlení a navádí k bedlivému sl. vř. mání a vážení každého místečka své vlasti, neboť „posvátná jsou místa, kamkoli kráčíš.“

Náčrtý země rakousko-uherských, čili příprava k zeměpisu česko-uherského. Ku potřebě školní načrtl a napsal Rud. Knaus, prof. na c. k. gymnasiu v Litomyšli. Se 14 litogr. tabulkami. Cena 60 kr.

Cís. král. *zemská školní rada* pro království České *schvaluje* dílo toto přípisem daným dne 17. března 1877 č. 4863, jenž doslovně zní:

„Na základě posouzení znaleckého upozorňuje soudně o. k. zemská školní rada na knížku „Náčrtý země rakousko-uh.“ vsořká ředitelstva českých ústavů učitelských, pak majíc zřeteli ku knihovnam okresním a ku knihovnam škol obecných i měšťanských, též i c. k. okresní školní rady české, jakožto na pomůcku, vhodný návod ku kreslení map obsahující.“

Náčrtý země evropských a mimoevropských, čili příprava všeobecnému. Ku potřebě školní načrtl a napsal Rud. Knaus, prof. na c. k. gymnasiu v Litomyšli. Se 17 litogr. tabulkami. Cena 80 kr.

O hotových železnicích v Čechách. S mapkou. Napsal Jan Lepař, ředitel c. k. českého učitelského ústavu v Praze. Cena 15 kr.

O řekách českých, moravských a slezských. Ku učení obecných upravil Jos. Melichar, profesor při c. k. č. ústavě ku vzdělání učitelů na školách v Praze. S vodopisnou mapou Čech, Moravy a Slezska. Cena 36 kr.

Praktické učení zeměpisu Čech. Sepsal řed. Štěpán Bačkora. Druhé, opravené a rozmn. žené vydání. S obr. a barvot. mapou geol. Čech. Cena 1 zl. 50 kr.

Visecí mapa království Českého, již pro školy obecné a měšťanské upravil J. Melichar, prof. c. k. č. ústavu ku vzdělání učitelů v Praze.

Ceny: 3 zl. 50 kr., plátnem podlepené 5 zl. 20 kr., plátnem podlepené a lištami opatřené 6 zl. 20 kr.

Schválilo vys. c. k. ministerstvo osvěty a vyučování pro školy obecné a měšťanské vynesením daným dne 21. dubna 1877, č. 4704.

V *četných* okresích Čech zavedena mapa tato do škol.

(Pokračování inzerátův na obálce.)

O správném užívání přestupníků v české řeči.

Našemu nár. učitelstvu podává *Em. J. Mittner*, farář. Cena 36 kr.

O monografii této vyslovily se veškery kompetentní hlasy *co nejchvalněji*, a přání jest, aby se zvláště mezi učitelstvem našim *co nejvíce* rozšířila, jak toho opravdu i zasluhuje.

Brus příspěvkem ku skladbě srovnávací. Sepsal profesor *Vincenzo Prasek*. Cena 50 kr.

Velmi chvalně zmiňuje se o dílku tomto *mor. paedag. časopis „Komenský“* v č. 36. dne 10. prosince 1873, str. 572.

„*Učitelské Listy*“ píše v č. 49. dne 20. prosince 1873 takto:

„Kde bychom měli hodně takých bratřů, jakým jest *V. Prasek*! Skutečně překladom rozlýchých děl z němčiny pochýbné hodnoty nahradil se do krásné řeči našit tolik germanismů, že dlouho bude povolnočim na nich brousiti. Začátek, začátek to šťastný, již učiněn *Praskovým „Brusem“*, který poroučíme vřelě zvláště přízní našich učitelů. „*Brus*“ vyšel nákladem veličinného knihkupectví pana *Fr. A. Urbánka* v Praze v ceně velmi mírné — 50 kr.“

Česká čítanka pro první třídu nižších škol středních. Sestavil *Fr. Bartoš*, prof. c. k. českého gymnasia v Brně. Druhé vydání. Cena (13 archův) 70 kr., váz. 84 kr.

Schválena všeobecně k potřebě vyučovací na českých školách vynesemím vys. c. k. ministerstva osvěty a vyučování ze dne 7. července 1876, č. 9890. (Připisem zemské školní rady dne 7. srpna 1876, č. 1444.)

Krátká prosodie česká. Pro začátečníky sepsal *dr. Fr. Sušil*. Třetí, opravené vydání. Cena 40 kr.

Spůsobové básnictví a jejich literatura. Jakožto úvod do dějin literatury sestavil prof. *M. Blažek*. Cena 2 zl., váz. v plátně 2 zl. 80 kr.

„*Posel z Budče*“ končí obšírnou úvahou o díle tomto v č. 1. dne 7. ledna 1877 takto:

„Tomu, kdož v dějinách literatury i ve spůsobech básnictví chce znokrouhlených vědomostí nabýt, nemůžeme býti než tou radou, aby ke studii svého knihy tuto si zjednal.“

Stručný přehled dějin literatury české doby staré a střední, kteréž pro žáky škol středních sestavil *J. Vesnický*. Cena 80 kr.

Stručný přehled dějin literatury české doby nové, kterýž pro žáky škol středních pokračováním doby staré a střední od *J. Vesnického* sepsal *Frant. Bačkovský*. Cena 40 kr.

Slovník český a francouzský. Sestavil *Kašpar Fester*.

Dictionnaire tchèque & français. Par *Gaspard Fester*.

Díl česko-francouzský. Cena 2 zl., váz. 2 zl. 50 kr. a 2 zl. 80 kr.

Díl francouzsko-český. Cena 2 zl. 80 kr., váz. 3 zl. 50 kr. a 3 zl. 80 kr.

„*Posel z Budče*“ píše v č. 35. dne 2. září 1875 takto:

„Záslužné toto dílo uvítají zajisté rádi, kdož učí se jazyku francouzskému, jakož i ti, kdož se v něm vyznají. Přes všechny pohromy slavného národa francouzského zůstává předce jazyk jejích řečí světovou, kteráž potřebna jest každému, kdo čerpatí chce z bohaté literatury francouzské.“

Jonášova Amer. „Slavie“ píše v č. 904. dne 24. prosince 1878 takto:

„Kniha svého druhu výtečná, kteráž hledána bude těmi, kdo se jazyku francouzskému přiučiti chtějí. U nás dříve se bhem času několik poptávek po slovníku česko-francouzském, kterýž v literatuře naší dosud chyběl; teď mohou se pp. žadatelé obrátiti přímo na hořejší knihkupectví, kdež vydána i francouzsko-česká část téhož slovníku.“

Grammatika francouzská pro střední školy. Sepsal *Jakub Škoda*, ředitel c. k. středních škol v Přerově. Druhé vydání. Ceny: soš. 70 kr., váz. 84 kr.

Schválena vynesemím c. k. ministerstva osvěty a vyučování, daným dne 27. dubna 1878, č. 4744.